

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Uluslararası İlişkiler

**TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE
KIBRIS VE ERMENİ SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Şener DOĞRUGÖREN

Danışman

Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Ankara, 2013

**TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE
KIBRIS VE ERMENİ SORUNU**

Şener DOĞRUGÖREN

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Tezi

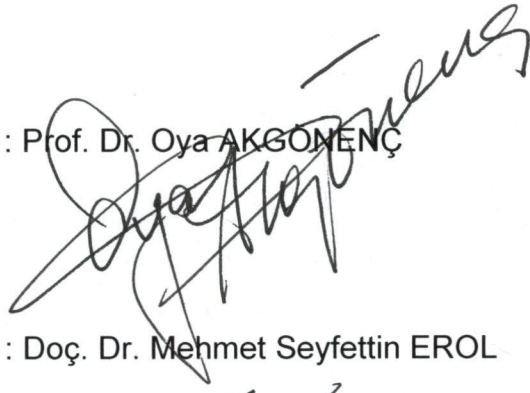
Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Şener DOĞRUGÖREN tarafından hazırlanan "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs ve Ermeni Sorunu" başlıklı bu çalışma, 19 Haziran 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Prof. Dr. Oya AKGÖMENCÜ

Üye

: Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Elif GÖZDAŞOĞLU KÜÇÜKALIOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Sos. Bil. Enstitüsü Müd.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

1. Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
2. Tezim/Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
3. Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19 / 06 / 2013

ŞENER DOĞRUGÖREN

TEŞEKKÜR

Uluslararası İlişkiler alanında ve akademik çalışmalarında her konuda benden desteğini esirgemeyen, anlayış gösteren, tez çalışmam süresince yapmış olduğum araştırmalarda beni yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ' e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın başlangıcında yardımını esirgemeyen, verdiği bilgilerle bana bir giriş noktası sağlayan Tamer BİNCAN'a ve ders aşamasında değerli bilgi ve tecrübelerini bizlerle paylaşan çok kıymetli arkadaşım Nursel TURAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışmam süresince daima yanımda olan ve beni destekleyen sevgili annem Meryem DOĞRUGÖREN'e daima yaramazlıkları ile yüzümü güldüren, sıkıntımı alan manevi kardeşim Serhat PAHSA'ya ve hayatımın her alanında beni doğru yönde etkileyen ve manevi desteklerini daima kalbimde hissettiğim çok sevgili dayıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DOĞRUGÖREN, Şener, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs ve Ermeni Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, 2013

Türkiye-AB ilişkileri uzun bir geçmişe sahiptir. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye'nin karşılaştığı iki temel sorun; Kıbrıs ve Ermeni sorunudur. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs ve Ermeni Sorunu" başlıklı yüksek lisans tezinde, Kıbrıs ve Ermeni sorunlarının bu ilişkileri nasıl etkilediği çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye-AB ilişkileri, Kıbrıs sorunu, Ermeni sorunu.

ABSTRACT

DOĞRUGÖREN, Şener, Master Thesis, The Cyprus and The Armenian Issues Within The Extent of Turkey –European Union Membership, 2013

Turkey - European Union Relations have a long history. The two fundamental issues that Turkey encountered during the period of the membership to the European Union have been Cyprus and the Armenian issues. The main aim of this study entitled “The Cyprus and the Armenian issues Within The Extent of Turkey - European Union Membership” is to examine how the Cyprus and the Armenian issues have affected the Turkey - European Union Relations, within the extent of Turkey - European Union membership, Cyprus and Armenian issues.

Key words: European Union, Turkey - European Union relations, Cyprus issue, Armenian issue.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1 AVRUPA BİRLİĞİ	3
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMLARI	3
1.1.1. Temel Kurumlar	4
1.1.1.1. Avrupa Komisyonu	4
1.1.1.2. Avrupa Parlamentosu	4
1.1.1.3. Bakanlar Konseyi	5
1.1.1.4. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi)	6
1.1.1.5. Avrupa Adalet Divanı	6
1.1.2. Tali Kurumlar	7
1.1.2.1. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (AESK)	7
1.1.2.2. Bölgeler Komitesi	8
1.1.2.3. Avrupa Yatırım Bankası	8
1.1.2.4. Avrupa Merkez Bankası	8
1.1.2.5. Avrupa Ombudsmanı	8
BÖLÜM 2 TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ	9
2.1. TÜRKİYE-AET İLİŞKİLERİNİ HUKUKİ OLARAK DÜZENLEYEN ANTLAŞMA: ANKARA ANTLAŞMASI	13

2.2.	Ankara Antlaşması'nın Öngördüğü Aşamalar ve Ortaklık Konseyi	14
2.2.1.	Ortaklık Konseyi.....	15
2.2.2.	Ortaklık Komitesi.....	16
2.2.3.	Karma Parlamento Komisyonu (KPK).....	16
2.2.4.	Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK).....	17
2.2.5.	Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi	17
2.3.	TAM ÜYELİK BAŞVURUSU	18
2.4.	GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	21
2.5.	LÜKSEMBURG ZİRVESİ.....	23
2.6.	HELSİNKİ ZİRVESİ VE TÜRKİYE'NİN ÜYE ADAYLIĞI	24
2.7.	MÜZAKERE TARİHİNİN VERİLMESİ.....	26
2.7.1.	Kopenhag Zirvesi ve Sonrası.....	26
2.8.	BRÜKSEL ZİRVESİ VE KIBRIS'IN ÜYELİĞİNİN KABULÜ.....	28
2.9.	TÜRKİYE'NİN ÜYELİK MÜZAKERELERİNE BAŞLAMASI	30
2.10.	ABD'NİN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİNE BAKIŞI	32
BÖLÜM 3 KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ.....		34
3.1.	KIBRIS'IN COĞRAFİ VE STRATEJİK ÖNEMİ	34
3.1.1.	Kıbrıs'ın Coğrafi Önemi:	34
3.1.2.	Kıbrıs'ın Stratejik Önemi	35
3.2.	KIBRIS'IN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	36
3.2.1.	Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Dönem (M.Ö.7000–1571) :	36
3.2.2.	Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Ele Geçirilmesinden Sonraki Durumu (1571–1878).....	38
3.2.3.	Kıbrıs'ın İngiltere Dönemindeki Durumu (1878–1960):.....	39
3.3.	ENOSİS VE MEGALİ İDEA	40
3.4.	ZÜRİH ve LONDRA ANTLAŞMALARI.....	45
3.5.	KIBRIS CUMHURİYETİ (1960- 1963).....	48

3.6.	KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN SONA ERMESİ VE KIBRIS BARIŞ HAREKATI	50
3.7.	KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI.....	61
BÖLÜM 4 ERMENİ SORUNUNA GENEL BİR BAKIŞ		63
4.1.	ERMENİLERİN TARİHİ GEÇMİŞİ	63
4.1.1.	Kültürel ve Dini İnanışları:.....	66
4.1.2.	Türk İdaresinde Ermeniler	68
4.1.3.	Osmanlı Döneminde Ermeniler.....	68
4.2.	ŞARK MESELESİ	72
4.3.	AYASTEFANOS VE BERLİN ANTLAŞMALARI	76
4.3.1.	Ayastefanos Antlaşması	76
4.3.2.	Berlin Antlaşması.....	78
4.4.	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ERMENİLERİN TUTUMU VE ERMENİLERİN KIŞKIRTILMASI.....	80
4.5.	TEHCİR KARARININ ALINMASI, UYGULAMASI VE SOYKIRIM İDDİALARI	84
4.5.1.	Tehcir Nedir?	84
4.5.2.	Tehcir Kararı ve Uygulanması	84
4.5.3.	Asılsız/Sözde Soykırım İddiaları	87
BÖLÜM 5 TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS VE ERMENİ SORUNU.....		94
5.1.	Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı.....	94
5.1.1.	Zirvelere Sunulan Kıbrıs Sorunu.....	97
5.1.2.	Katılım Ortaklığı Belgesinde Kıbrıs Sorunu	102
5.1.3.	Ulusal Program'da Kıbrıs Sorunu	104
5.2.	Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Ermeni Sorununa Yaklaşımı.....	105
5.2.1.	Avrupa Parlamentosu Kararlarında Ermeni Sorunu.....	105

5.2.1.1.	1987 Yılındaki Resmi Karar	105
5.2.1.2.	1987 Kararı Sonrasındaki Gelişmeler	109
5.2.1.2.1.	Avrupa Parlamentosu 2000 Raporu	109
5.2.1.2.2.	Avrupa Parlamentosu Güney Kafkasya Raporu	110
5.2.1.2.3.	AP 2003 Türkiye'nin AB Üyeliğine Başvurusuna Dair Rapor.....	112
5.2.1.2.4.	AP 2003 Türkiye Raporu	112
5.2.1.2.5.	AP 2004 Türkiye Raporu	113
5.2.1.2.6.	Avrupa Parlamentosu 2005 Raporu	115
5.2.1.2.7.	Avrupa Parlamentosu 2006 Raporu	115
5.2.1.2.8.	AP 2007 Türkiye- AB İlişkilerine Dair Tavsiye Kararı.....	117
5.2.1.2.9.	AP 2007 Türkiye Raporu	117
5.2.1.2.10.	AP 2008 Türkiye Raporu.....	117
5.2.1.2.11.	AP 2009 Türkiye Raporu.....	118
5.2.1.2.12.	AP 2010 Türkiye Raporu.....	118
5.2.1.2.13.	AP 2011 Türkiye Raporu.....	120
5.2.1.2.14.	AP 2012 Türkiye Raporu.....	121
5.2.2.	Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında Ermeni Sorunu	121
5.2.3.	Zirve Kararlarında Ermeni Sorunu	131
5.2.3.1.	Lüksemburg Zirvesi:.....	131
5.2.3.2.	Helsinki Zirvesi.....	131
5.2.3.3.	Kopenhag Zirvesi	131
5.2.3.4.	Brüksel Zirvesi	131
5.2.4.	Katılım Ortaklığı Belgelerinde Ermeni Sorunu	132
BÖLÜM 6	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKÇA:		146
ÖZGEÇMİŞ:		156

KISALTMALAR DİZİNİ

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AB: Avrupa Birliği

ABAD: Avrupa Birliği Adalet Divanı

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHK: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu

AKEL: Kıbrıs Rum Komünist Partisi

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP: Avrupa Parlamentosu

ATAD: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı

ATS: Avrupa Tek Senedi

BDH: Barış ve Demokrasi Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CTP: Cumhuriyetçi Türk Partisi

DİSİ: Demokratik Seferberlik Partisi

DP: Demokrat Parti

EOKA: Kıbrıs Milli Direniş Teşkilatı

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TAIEX: Teknik Destek Bilgi Değişim Ofisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

UBP: Ulusal Birlik Partisi

GİRİŞ

31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvurması ile başlayan ilişkiler, daha sonra Avrupa Birliği adını alan organizasyonla 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile her iki taraf açısından da önemli bir boyut kazanmıştır. Türkiye, Birliğe 14 Nisan 1987 tarihinde "tam üyelik" başvurusunda bulunmuştur. 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan müzakereler hala devam etmektedir.

Müzakereler pek çok fasılda sürmektedir; her yıl yayınlanan İlerleme Raporlarında Türkiye, AB'nin beklentileri, koşulları açısından değerlendirilmektedir.

Bu tezde Türkiye- AB ilişkilerinde önemli iki sorun olan Kıbrıs ve Ermeni meselesi, tarihsel süreçte izi sürülerek, günümüzde gelinen noktalar değerlendirilerek ele alınacaktır.

Tezin ilk bölümünde, Avrupa Birliği'nin işleyişi ve kurumsal yapısı ele alınarak, daha sonra ele alınacak olan ilişkilerin anlaşılması için zemin hazırlanmıştır.

İkinci bölümde Türkiye- AB ilişkilerinin tarihsel süreci ele alınmıştır. Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri, Birliğin adının Avrupa Ekonomik Topluluğu olduğu yıllarda, Ankara Antlaşması'nın yapılmasıyla başlar. Günümüze kadar uzanan bu süreç, çoğu zaman ülkemizde hayal kırıklığı yaratan ya da beklentileri çoğunlukla karşılamayan kararlarla sakatlanmış bir süreçtir. Devam eden müzakerelerin, açık uçlu olması nedeniyle nasıl sonuçlanacağı belirsizdir. Öte yandan Birliğin çözüm istediği, bu tezde üçüncü ve dördüncü bölümlerde ele alınacak olan Kıbrıs ve Ermeni sorunu gibi, Türkiye açısından hayati sayılabilecek sorunların çözümü gerçekleşmeden, tam üyelik hakkının ülkemize tanınma olasılığı yüksek değildir. Ancak sorunların çözümüne yönelik beklentiler Türkiye açısından değerlendirildiğinde, beklenen çözümlerin sağlanması, çok ciddi sonuçlar doğurabileceği endişesi, gerek pek çok ülke yöneticisini gerekse

Türk kamuoyunu huzursuz etmekte, Birliğe üye olunması sürecinin yeterli desteği bulamamasına neden olmaktadır.

Tezin beşinci bölümünde, Kıbrıs ve Ermeni sorunları, AB ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Özellikle AB ile müzakerelerin başlaması sonrasında yayınlanan tüm belgelerde (Parlamento'nun ve Komisyon'un yayınladığı İlerleme Raporları, Katılım Ortaklığı Belgeleri, Ulusal Program gibi) incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, bu iki problemin olası çözümleri ve AB ile olan ilişkilere yansımaları, AB'nin önerdiği çözümlerin Türkiye açısından taşıdığı riskler değerlendirilmiştir.

Tezde özellikle bu iki sorunsalın AB tarafından kasıtlı bir biçimde, Türkiye'nin önüne engel olarak çıkarıldığı iddiamı temellendirmeye çalışmak istemekteyim. Bu iki problemin kapsamaları gereği, AB'nin ve sorunların diğer taraflarının istediği doğrultuda çözüme kavuşturulabilmeleri pek çok tavizi gerektirmektedir. Sorunların çözümü noktasında Türkiye'den beklenen; örneğin, Kıbrıslı Türklerin, Adadaki varlığının neredeyse inkar edilmesi, Türk halkının azınlık olarak kabul edilmesi, Ermeni sorunuyla ilgili ise, 1915 olaylarının sözde soykırım olarak kabul edilmesi, tazminat ödenmesi ve toprak verilmesidir. Bunlar değerlendirildiğinde, bu iki önemli sorunun Türkiye'den beklenen, talep edilen şekliyle çözümünün, Türkiye'nin Misak-ı Milli'den taviz vermesi, tarihte işlenmemiş olan, sözde soykırım suçlarını üstlenmesi, Kıbrıslı Türkleri yalnız bırakması anlamına geleceği gerçeğini göstermeye çalışacağım.

BÖLÜM 1 AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa Birliği (AB), günümüzde, üye sayısı ve üyelerinin ekonomileri göz önünde bulundurulduğunda, dünyanın en büyük ekonomik örgütlenmelerinin başında gelmektedir. Ayrıca sadece ekonomik bir birliktelik örgütü olmaktan öte, aynı zamanda politik ve kültürel bir organizasyon olduğunu da belirtmek gerekir.

Türkiye'nin 1959 yılından itibaren ilişki kurmaya ve bu ilişkileri geliştirmeye çalıştığı bu topluluk, yıllardır Türkiye gündeminde hemen hemen her zaman üst sıralarda yer almış, 3 Ekim 2005 tarihinde ülkemizle tam üyelik müzakerelerine başlamasıyla, ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır.

Avrupa Birliği, Avrupa Birleşik Devletleri'ni oluşturma projesidir (Koç, 2001: 4). Bu projenin ilk adımı ekonomik bir birliktelik kurma olmuştur. 1951 yılında Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur (Topal, 2009: 13). Türkiye'nin Birlikle olan ilişki serüvenine bakmadan önce AB ve kurumsal yapısına, kurumların işleyişine kısaca bir göz atmakta yarar vardır.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMLARI

Avrupa Birliği'nin işleyişi bakımından kurumlarını 'temel kurumlar' ve 'tali kurumlar' olarak ikiye ayırabiliriz.

Temel kurumlar Birliğin işleyişinde etkili olan, siyasi, ekonomik ve adli konularında yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getiren, yetkilerini kullanan ana kurumlardır. Tali kurumlar ise temel kurumların işleyişlerini kolaylaştıran ve onlara çalışmalarında kullanacakları verileri ve maddi olanakları sağlayan yardımcı kuruluşlar olarak değerlendirilebilir. Hem temel hem de tali kurumlar demokratik teamüllerin gerektirdiği şekilde ve koordinasyon içerisinde işlemektedirler.

1.1.1. Temel Kurumlar

1.1.1.1. Avrupa Komisyonu

Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapılarından biridir. Merkezi Brüksel'dir. Komisyonun amacı Avrupa Birliği'nin çıkarlarını gözetmektir. Komisyonun görevleri;

- Yasama. Avrupa Birliği Antlaşmalarının ve diğer antlaşmaların kendisine verdiği görev alanlarında yasalar yapmak, yasa tasarıları hazırlamak görevi Komisyona aittir.
- Yürütme. Özellikle rekabet politikasıyla ilgili ihlallerde ve kartellerin önüne geçilmesi gibi konular Komisyon'un görev alanına girer.
- Avrupa Birliği'ni kuran antlaşmaların koruyucusu konumundadır. Antlaşma hükümlerine aykırı davranan devletleri Avrupa Adalet Divanı'na şikayet etme hakkına sahiptir.
- Avrupa Birliği adına dış ekonomik ilişkileri yürütme ve genişleme konusunda yetkilere sahiptir.
- Avrupa Birliği'nin bütçesini yönetmek de yine Komisyon'un görevleri arasındadır. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 37-41)

Görüldüğü üzere Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin en temel kurumlarından biridir.

1.1.1.2. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Birliği'nin diğer bir ulusüstü kuruluşudur. Esas görevi yasamadır. Yasama yetkisini Avrupa Konseyi ile paylaşır. Bu paylaşım danışma (consultation), işbirliği (cooperation), birlikte karar verme (co-decision) veya onay (assent) prosedürleri şeklinde olabilir.

Avrupa Parlamentosu'nun görevlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Avrupa Komisyonu'nun görevine son verebilir. Bunun için üyelerin 2/3'ünün oyu gereklidir.
- Bakanlar Konsey ve Avrupa Komisyonu'nun görevlerini denetlemek için soru önergesi verebilir.
- Kurumların yanlış yönetildiği veya AB hukukunun göz ardı edildiğinin düşünüldüğü durumlarda araştırma komisyonları kurarak konuyu araştırabilir.
- Zorunlu olmayan harcamaların düzenlenmesinde söz sahibidir.
- Bütçenin kabul edilmesi Parlamento'nun sorumluluğundadır.
- Pek çok AB kurumunun yöneticilerinin atanmasında Parlamento'nun onayı gerekir. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 41-44)

1.1.1.3. Bakanlar Konseyi

Bakanlar Konseyi özgün bir AB kurumudur. Konsey'de yasama ve yürütme erkleri birleştirilmiştir. Bakanlar Konseyi aynı zamanda bir müzakere ve karar verme forumudur. Bakanlar Konseyi'nin görevlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Avrupa Parlamentosu ile birlikte yasama görevini yürütür.
- Üye ülkelerin ekonomi politikaları arasında koordinasyon sağlar.
- Avrupa Birliği adına diğer ülkeler veya diğer uluslararası örgütlerle uluslararası antlaşmalar yapar.
- Komisyon'un gönderdiği ilk bütçe taslağından hareketle bütçe taslağını hazırlar.

- Avrupa Sayıştay, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Bölgeler Komitesi gibi kurumların üyelerinin atamasını yapar.
- Ortak Güvenlik ve Dış Politikası ile adalet ve iç işleri gibi konularda üye ülkelerin politikalarını koordine eder. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 44-48)

1.1.1.4. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi)

Avrupa Konseyi üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanları ile Avrupa Komisyonu başkanından oluşur. Bunlara üye devletlerin dışişleri bakanları ile Komisyon'un başkan yardımcıları eşlik eder. Zirveler Konsey Başkanlığını elinde tutan ülkelerde yapılırken, Nice Antlaşması ile bu uygulama değiştirilmiş ve zirvelerin Brüksel'de yapılması kararlaştırılmıştır. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 48-50)

Avrupa Konseyi'nin temel görevi Avrupa Birliği'nin gelişmesi için gerekli ivmeyi sağlamak ve Birliğin genel siyasetini belirlemektir.

1.1.1.5. Avrupa Adalet Divanı

Avrupa Birliği'nin temel adli kurumudur. Adalet Divanı 15 hakim ve 8 avukattan oluşur. Konsey bunları altı yıllığına atar; ancak her üç yılda bir hakimlerin yarısı değişir.

Adalet Divanı'nın temel görevleri arasında şunlar sayılabilir:

- Avrupa Birliği hukukunun işlerliğinin sağlanması
- Avrupa Birliği hukukundan doğan sorunların giderilmesi
- Avrupa Birliği hukukunun ve antlaşmalarının yorumlanması
- Yazılı kurallar arasında kalan boşluğun doldurulması

Üye devletler Avrupa Adalet Divanı'nın kararlarına uymak zorundadırlar. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 50-52)

1.1.2. Tali Kurumlar

1.1.2.1. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (AESK)

1957 yılında Roma Antlaşmaları ile kurulmuştur. İşverenleri, işçileri, ticaret odalarını, tüketici örgütlerini ve diğer sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek organize bir sivil toplum kurmayı amaçlayan bir danışma kurulu niteliği taşır. Birlik kurumları özellikle sosyal ve ekonomik konularda karar alırken AESK'ya danışmakla yükümlüdürler.

Merkezi Brüksel'dedir. Yılda on kez toplanır. AB'nin sosyal ve ekonomik politikalarındaki politikaların yönlendirilmesinde etkilidir; asıl amaç ise AB üyesi ülkelerdeki tüm vatandaşları karar alma sürecine dâhil edebilmektir.

AESK'nın altı alt bölümü bulunmaktadır. Bunlar;

- Tarım, Kırsal Kalkınma ve Çevre (NAT)
- Ekonomik ve Parasal Birlik, Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme (ECO)
- İstihdam, Toplumsal İşler ve Vatandaşlık (SOC)
- Dış İlişkiler (REX)
- Tek Pazar, Üretim ve Tüketim (INT)
- Ulaşım, Enerji, Altyapı ve Bilgi Toplumu (TEN). (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 52-54)

1.1.2.2. Bölgeler Komitesi

1994 yılında Avrupa Birliği Antlaşması çerçevesinde kurulmuş diğer bir danışma organıdır. Üye ülkelerin bölgesel ve yerel yetkililerinden oluşur. Özellikle bölgesel politika, eğitim, ulaşım ve çevre gibi konularda AB kurumlarına danışmanlık yapar. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 54)

1.1.2.3. Avrupa Yatırım Bankası

1958 yılında Roma Antlaşmaları çerçevesinde kurulmuş, oldukça özgün bir yapılanması olan bir kurumdur. Bankanın geliri tümüyle uluslararası finans çevrelerinden aldığı borçlar ve AB üyesi ülkelerin ekonomik güçleri ölçüsünde katkıda buldukları paraya dayanır. Bankanın temel amacı Birliğin çıkarlarını destekleyen projelere kaynak sağlamaktır. Düşük gelirli bölgelerin kalkınması, genişleme sürecinde aday ülkelerin desteklenmesi için sağlanan veya geliştirmekte olan ülkelere verilen bu bankanın kontrolündedir. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 54-55)

1.1.2.4. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası 1998 yılında Frankfurt'ta kurulmuştur. Bankanın temel görevi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin parasal politikalarını yönlendirmek ve Birliğin ortak para birimi olan EURO (AVRO)'yu yönetmektir. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 55-57)

1.1.2.5. Avrupa Ombudsmanı

1992 yılında Avrupa Birliği Antlaşması ile kurulan diğer bir kurumdur. Ombudsman Avrupa Birliği kurumları ile vatandaşları arasında bir ara mekanizma rolü üstlenir. Ombudsman Avrupa Parlamentosu tarafından beş yıllığına atanır. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 57)

BÖLÜM 2 TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Avrupa her zaman değişimin, gelişimin, bilgi, akıl ve bilincin hem temsilcisi hem de taşıyıp var edicisi olarak kendisini dünyaya yansıtır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini incelerken, Osmanlı'nın, özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra başlayan Duraklama ve sonrasındaki Gerileme Dönemi'ndeki, dünya ile özellikle sanayi alanında hızla gelişen Batı dünyası ile olan ilişkilerine bir göz atmak, tablonun daha da netleşmesini sağlaması açısından önemli olacaktır.

Ulus devletin ortaya çıktığı 17. Yüzyılın ikinci yarısında (1650) Osmanlı Devleti 'görekemli' diyebileceğimiz klasik dönemini yaşıyordu. 19. Yüzyılın ikinci yarısında ise artık Osmanlı Devleti iyice güçten düşmeye başlamıştı; artık dağılma sürecine girilmişti. 1839'da II. Mahmut döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde Batı tarzı yaklaşım ve yöntemlerle devlet, içerisine düştüğü buhrandan kurtarılmaya çalışılmıştır. İlk batılılaşma hamlesi Tanzimat ile başlar (Özer, 2003: 9).

Tanzimat fermanı ile umulan gelişmeler yakalanamamış, devletin sosyal, askeri ve ekonomik problemlerinde düzelve sağlanamamıştı. Bu nedenle Tanzimat'ın ardından ilan edilen I. ve II. Meşrutiyet ilan edilmişti; ancak bu hareketler de esasında Batı'dan esinlenerek üst yapı kurumlarında gerçekleştirilen düzenlemelerle dağılmakta olan imparatorluğun toparlanması için yapılan girişimlerden öteye gidememiştir (Özer, 2003: 9).

Öte yandan yapılan siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik düzenlemeler, azınlık uluslarının devletten kopmasını da engelleyememiş, yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı sonrasında tarih sahnesinde karşımıza yeni bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti çıkar. Cumhuriyet gerçekleştirilen devrimlerle Osmanlı köklerinden uzaklaşarak

yüzünü Batı'ya dönmüştür. Kuruluşunda savaştığı Batı ile olan dış ilişkilerini "barış" temeli üzerine oturtmayı seçmiş ve geliştirme yoluna gitmiştir. Batı dünyasının siyasi, sosyal, ekonomik, teknik/bilimsel alanlardaki ilerlemişliğini kendisine hedef olarak belirlemiş, bu dünyanın bir parçası olabilecek şekilde kendisini konumlandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle genç Cumhuriyet kendisini iki keskin blok arasında bulmuştur. Ülkenin bulunduğu coğrafyanın Doğu-Batı arasında bir kesişme, bir kavşak noktasında olması, Türkiye Cumhuriyeti'ni bir tercih yapmak zorunda da bırakmıştır; devlet, tercihini bir kere daha Batı'dan yana kullanmıştır.

6 Mayıs 1945'te İkinci Dünya Savaşı bitmiş ve Almanya teslim olmuştur. Winston Churchill 19 Eylül 1946'da Zürih'te yaptığı konuşmasında İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarının sarılması gerektiğine dikkati çeker ve Fransa ile Almanya'nın "Avrupa Birleşik Devletleri" içinde anlaşmazlıklarını bırakmaları gerektiğini söyler (Birand, 2000: 11). Savaş sonrasında Avrupa dünyası kendisini yeniden kurmaya, yapılandırmaya başlar; çünkü savaş her anlamda büyük yıkımlara, tahribatlara yol açmıştır ve tüm bu yaraların sarılması gerekmektedir. Bu sıkıntılı durumda Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'nın yardımına koşar.

5 Haziran 1947'de ABD Dışişleri Bakanı Marshall, savaşın tahribatını yok edebilmek için, aralarında Türkiye ve Yunanistan'ın da bulunduğu Avrupalı ülkelere, 'Marshall Programı' diye adlandırılan çok yönlü bir plan çerçevesinde yardıma hazır olduklarını açıkladı ve 18 Nisan 1948'de Amerika'nın Marshall Yardımı'nı yönetecek olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (açılımı Organisation for Economic Cooperation olan OEEC) Paris'te kuruldu (Birand, 2000: 11).

Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımları Avrupa'nın kalkınmasına büyük katkılar sağlamıştır. Öte yandan Avrupalı devletler Soğuk Savaş döneminde karşılıklarına çıkan komünizm tehlikesine karşı giderek birbirlerine yakınlaşmış,

özellikle üretim ve ekonomi alanında birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bu amaçla 9 Mayıs 1950 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann, Avrupa'nın hayati önemdeki kömür, çelik üretim ve dağıtımının ortak bir uluslararası organın yönetimine verilmesini öngören bir öneri (Birand, 2000: 12) yapmış ve 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşma, Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımlarıyla imzalanmıştır. Bu sayede savaş için önemli iki madde olan kömür ve çelik sektörünün güçlendirilmesi sağlanacak, ayrıca uluslararası bir organ tarafından denetlenerek barış ortamı korunacaktır; bu da Soğuk Savaş dönemini yaşayan gergin dünyada Avrupalı devletler açısından bir güvenlik ve güç unsuru olacaktır. Bu antlaşma aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) çekirdeğini de oluşturmaktadır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1 Ocak 1973, Yunanistan 1 Ocak 1981, Portekiz ve İspanya 1 Ocak 1986, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ise 1 Ocak 1995 tarihinde katılmışlardır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, yürürlüğe giriş tarihinden itibaren elli yıllık bir süre için yapıldığından, 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun önemli bir sorun yaşamadan çalışması Avrupa Birliği taraftarlarını cesaretlendirmiş ve bu yönde çalışmalarına devam etmelerine yol açmıştır. AKÇT'den sonra işbirliğini geliştirmeyi ve başka bölümlere yaymayı planlayan topluluk üyesi altı ülke 25 Mart 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile atom enerjisini barışçı amaçlarla kullanım için geliştirmek üzere Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) ile ekonomilerin tüm diğer bölümlerinin de bütünleştirilmesi için Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurdular. (Birand, 2000: 12)

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun nihai hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğüne ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeli sağlanmak üzere, ilk araç olarak üye ülkeler arasında malların,

hizmetlerin, sermayenin ve iş gücünün serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve Gümrük Birliği kurulması öngörülmüştür (Çakmak, 2005: 20).

Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra topluluk üyeleri arasında gümrük indirimleri uygulanmaya başlanmıştır.

Topluluğa 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan, hemen ardından 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye ortaklık için resmen başvurmuşlardır. Her iki ülkenin başvuruları 11 Eylül 1959 tarihinde AET Bakanlar Konseyi tarafından büyük bir heyecan ve sevinçle kabul edilmiştir (Birand, 2000: 13).

Türkiye'nin AET'ye üye olmak istemesinin nedenleri ekonomik ve politiktir. Bunlar;

- Gümrük Birliği'nin sağlayacağı yeni ve geniş Pazar olanakları,
- AET'nin üyeler için koyduğu mali olanaklar,
- Topluluktan Türkiye'ye yatırım akışının başlayacağı düşüncesi,
- Türkiye işgücünün Topluluk üyesi ülkelerde serbestçe dolaşımının sağlanması,
- Yunanistan'ın Topluluğa üye olması durumunda Türkiye'nin Avrupa pazarlarında sahip olduğu rekabet gücünü kaybetmek istememesi vb. faktörler sayılabilir.
- 1950'li yıllarda Türkiye ile Yunanistan'ın aynı malları ihraç ediyor olmaları ve Türkiye'nin ihracatının %40,5 gibi önemli bir kısmını Ortak Pazar'a ihraç ediyor olması da ülkemizin başvurusunun hemen Yunanistan'ın ardından gelmesini açıklamaktadır (V. Bozkurt, 1997: 257).

Politik nedeni ise Türkiye'nin ileride kurulacak olan "Birleşik Avrupa Devletleri"nin dışında kalmak istememesidir (Özer, 2003: 112).

2.1. TÜRKİYE-AET İLİŞKİLERİNİ HUKUKİ OLARAK DÜZENLEYEN ANTLAŞMA: ANKARA ANTLAŞMASI

Uzun süren görüşmeler sonunda 12 Eylül 1963'te imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren, Türkiye ile AET arasında ortaklık yaratan, Roma Antlaşması'nda yer alan birçok ögeyi içeren Ankara Antlaşması, ortaklığın gerçekleşmesi ve Türkiye'nin tam üye olarak katılabilmesi için gereken koşulları ve üyelik sürecini ele almaktadır (Özer, 2003: 112)

Türkiye ve AET tarafından imzalanan ortaklık antlaşması, aynı antlaşmanın 31. maddesinde öngörüldüğü üzere Türk Hükümeti tarafından yasama organına sunulmuş, daha önce açıklandığı gibi Millet Meclisi'nde bir çekimser, bir karşıt oya karşılık 267, Cumhuriyet Senatosu'nda ise üç çekimser ve bir karşıt (Lasok, t.y.: 27) oya karşılık 100 oyla kabul edilmiştir. Antlaşmanın 4 Şubat 1964 tarih ve 397 sayılı yasa ile onaylanması TBMM'de uygun bulunmuş, 22 Ekim 1964 tarih ve 6/3820 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış; 20 Aralık 1964 tarih ve 6/3930 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

Ankara Antlaşması bir çerçeve antlaşmasıdır; Türkiye'nin AET olan tüm ilişkilerinin hangi esaslara göre olacağı ana hatlarıyla belirlenmiştir; ayrıca takip eden süreçte taraflar arasında imzalanan tüm belgeler, protokoller Ankara Antlaşması esas alınarak imzalanmıştır. AET ile Türkiye arasında bir ortaklık ilişkisi kuran antlaşma ile taraflar arasında belli bir zaman içinde Gümrük Birliği'nin tamamlanması, ekonomi politikalarını yakınlaştırarak, Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğinin gerçekleştirilmesinin hedeflendiği söylenmiştir.

2.2. ANKARA ANTLAŞMASI'NIN ÖNGÖRDÜĞÜ AŞAMALAR VE ORTAKLIK KONSEYİ

Ortaklık Antlaşması, Topluluk ile Türkiye arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir. Zira Topluluk hukukuna göre de bir ortaklık antlaşmasının temel amacı Topluluk ile ortaklık kurulan devlet arasında bir gümrük birliğinin oluşturulmasıdır (Lasok, t.y.: 27).

Ankara Antlaşması; ana antlaşma, antlaşmaya ek bir geçici protokol, bir mali protokol, son senet ve taraflarca gönderilen mektuplar olmak üzere toplam beş belge ihtiva etmektedir. Ortaklık Antlaşması'nın ana metninde; antlaşmanın uygulama alanı, amaçları, ilkeleri, gümrük birliğinin esasları, tarım, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, vergileme, mevzuatın yakınlaştırılması ile ekonomi politikalarının uyumlaştırılması, ortaklığın organları, Türkiye'nin tam üyelik imkânları, uyuşmazlıkların çözüm yolları gibi konular hükme bağlanmıştır. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 73-74)

Geçici Protokol Toplam 11 maddeden oluşmaktadır. Ortaklık Antlaşması'nın 3/1. maddesine dayanılarak yapılmıştır. Hazırlık Dönemi'nin ne şekilde işleyeceğini ve bu dönemin bitişini müteakip Geçiş Dönemi'ne nasıl geçileceğini hükme bağlamıştır. Geçici Protokol Ortaklık Antlaşması'nın onayının uzun sürmesi halinde ticari hükümlerin aksamadan uygulanabilmesi için hazırlanmıştır.(Ergülhan, 1983: 67–68)

Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak, antlaşmanın 2.maddesinde “hazırlık dönemi”, “geçiş dönemi” ve “son dönem” olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörülmüştür.

Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlayan “Hazırlık Dönemi” olarak belirlenen ilk dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönemi kapsayan altmışlı yıllarda Toplulukla ilişkilerde önemli bir sorun yaşanmamıştır. Antlaşmanın 3. maddesinde

belirtildiği gibi 5 yıl olarak öngörülmüştür ancak gerektiğinde 10 yıla kadar uzatılabilecektir. Bu dönem, Türk ekonomisinin daha sonra üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirebilmesi maksadıyla Topluluk yardımıyla güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda Avrupa Yatırım Bankası'nın Türkiye'ye 175 milyon dolarlık yardım yapması öngörülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin tütün, fındık, kuru incir ve üzüm gibi dört temel ürününe gümrük kolaylıkları sağlanmıştır. Türkiye ise hazırlık döneminde AET'ye karşı bir yükümlülük altına girmemiştir (Ergülhan, 1983: 68).

Hazırlık Döneminin 1969'da sona ermesinden sonra Ankara Antlaşmasının öngördüğü ikinci aşama olan geçiş dönemi görüşmeleri başlamıştır. Bu dönemin gerçekleşme koşullarını, usullerini, sıra ve sürelerini belirleyen 1970 yılında Brüksel'de imzalanan katma protokolün onay işlemlerinin uzun sürmesi nedeniyle 1 Ocak 1973'te fiilen başlamıştır (Ergülhan, 1983: 68).

Geçiş Dönemi hazırlık döneminden farklı olarak karşılıklı ve dengeli yükümlülükleri öngörmüştür. Bu dönemde gümrük birliği kurulması için Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluk politikalarına yakınlaştırılması amaçlanmıştır. Toplulukla Türkiye arasında Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması hedeflenmiştir. Türkiye ile AB arasında 1996 yılında Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi ile geçiş dönemi sona ermiş, son döneme geçilmiştir.(Palabıyık ve Yıldız, ty.: 73–74)

Son dönemde taraflar arasında artık Gümrük Birliği kurulmuştur. Bundan sonra, Gümrük Birliği'nin de ötesine geçilerek, tam üyelik için ekonomi politikalarının uyumlaştırılması öngörülmüştür. Bir süre saptanmamıştır, 28. madde bunu tarafların rızasına bırakmıştır.

2.2.1. Ortaklık Konseyi

Ortaklık Konseyi, gümrük birliğinin gelişmesi, yerleşmesi ve ortaklığın iyi işlemesi hedefine yönelik olarak, Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluk politikalarına yakınlaştırılmasını ve gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini

sağlamak maksadıyla; Antlaşma kapsamına giren alanlara ilişkin hükümlerin uygulama koşulları, usul, sıra ve sürelerini ve yararlı görülecek her türlü korunma kurallarını tespit etmek üzere kurulmuştur.

Türkiye-AET ortaklığının en önemli organı olan Ortaklık Konseyi'ne, Antlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için "*karar alma yetkisi*" verilmiştir. Taraflar, bu kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Konsey ayrıca tavsiyelerde de bulunabilir. Ayrıca herhangi bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda Konsey, bu anlaşmazlığı karara bağlama ya da Topluluğun ilgili başka bir merciine gönderme yetkisine sahiptir. (Palabıyık ve Yıldız, ty.: 76-77)

2.2.2. Ortaklık Komitesi

Ortaklık Komitesi, Ortaklık Konseyi'nin yardımcı organıdır. Komite Ortaklık Antlaşması'nın iyi yürüyebilmesi için gerekli iş birliğinin devamlılığını sağlamak maksadıyla, 1964 yılında yapılan Ortaklık Konseyi toplantısının 3/64 sayılı kararı ile kurulmuştur. Komitenin görev ve yetkileri Konsey tarafından belirlenmiştir. Teknisyenlerden oluşur ve çalışmaların teknik yönüyle ilgilenir.

Ortaklık Komitesi, Ortaklığın sürekli bir yönetim organı durumundadır. Konsey toplanmadan önce gündemle ilgili gerekli teknik alt yapı çalışmalarını yapar. Ortaklık Konseyi'nin vereceği talimatlara uygun olarak, Ortaklık ilişkisi ile ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemelerde bulunur. Hazırladığı rapor için oylama yapmaz, doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunar. (Lasok, ty.: 29)

2.2.3. Karma Parlamento Komisyonu (KPK)

Ankara Antlaşması'nın 27. maddesi uyarınca oluşturulan Karma Parlamento Komisyonu, 14 Mayıs 1965 tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı, 22 Haziran 1965 tarihli TBMM Kararı, 14 Temmuz 1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Kararları ve nihayet 27 Temmuz 1965 tarihli 1/65 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na dayanarak kurulan, ortaklığın demokratik denetim organıdır. Görevi,

Ortaklık Konseyi tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarını incelemek, ortaklığa ilişkin konularda tavsiyelerde bulunmaktır.

2.2.4. Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK)

Gümrük İşbirliği Komitesi, 15 Aralık 1969 tarihinde alınan 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile kurulmuştur. Görevi, Ortaklık Antlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru bir şekilde uygulanması amacıyla, taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisinden isteyeceği her türlü diğer görevleri yürütmektir.

2.2.5. Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi

Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı, Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda (ortak ticaret politikası, ortak rekabet politikası, gümrük mevzuatı vb.), Türk mevzuatının Topluluk mevzuatıyla sürekli uyumu ilkesini getirmiş ve bu ilkeyi hayata geçirmek için de Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi adı altında yeni bir organ kurmuştur. Görevi, Ortaklık Antlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru bir şekilde uygulanması amacıyla, taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisinden isteyeceği her türlü diğer görevi yürütmektir. Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi'nin temel fonksiyonu, Türkiye'nin gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda öngörülen mevzuat uyumu ilkesine bağlı kalmasına yönelik bir danışma prosedürünün oluşturulmasıdır. Amacı, mevzuat ve uygulamalar arasındaki farklılık ve çelişkilerin, malların serbest dolaşımı ilkesini etkilemesini, ticarete sapma meydana getirmesini ve ekonomik sorunlara yol açmasını engellemektir.

1970'li yıllar Türkiye gerek ekonomik gerekse siyasal yaşam açısından krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçındı. Ortaya çıkan tabloda, yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ve Türkiye'nin mevcut koşulları nedeniyle Ortaklık Antlaşması, 1980'li yılların ortalarına kadar statik bir şekilde devam etti.

2.3. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU

Müdahalelerin ardından gelen ekonomik sıkıntılar ve özellikle de insan hakları ihlalleri Avrupa'nın Türkiye'den yüz çevirmesine neden olmuşken, 1980'li yıllarda dünyanın ve Avrupa'nın hızla değişmesi ve 1985'ten itibaren doğu ve batı blokları arasındaki yumuşama, Avrupa'nın Türkiye'ye bakışını da değiştirmeye başlamıştır. Esasında Türkiye'ye olan bakışın değişmesinde Batı Almanya'ya 1960'lı yıllardan itibaren başlayan Türk işçi göçünün önemi büyüktür(Manisalı, 2001: 28). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle ekonomisini toparlamaya çalışan Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan iş gücünün Türkiye'den karşılanmış olması, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri için önemli bir ülke haline gelmesini sağlamıştır. Müdahalelerin sekteye uğrattığı bu ilişkiler, 1980 ve sonrasında dünyada ve Avrupa'da yaşanan gelişmeler sayesinde yeniden canlanmaya başlamıştır.

Tam üyelik başvurusunun yapılmasının Türkiye açısından önemli nedenleri vardı; bunları şu ana başlıklar altında toplayabiliriz:

Politik rejimle ilgili nedenler: Türkiye'nin AET'ye tam üye olma isteği, yüzyıllı aşkın süredir devam eden ve Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni bir içerik kazanarak uygulanan Batılılaşma/Modernleşme çabalarıyla yakından ilgiliydi. Türkiye, AET'ye katılmayı Batılılaşma/Modernleşme girişimlerinin bir nihai amacı olarak görmüştü. Batılılaşmanın vazgeçilmez bir unsuru olan demokratik rejimin Türkiye'de yerleşip yaşaması bu sayede garanti altına alınmış olacaktı. Gerekçeleri ne olursa olsun 1960 sonrasında meydana gelen askeri müdahalelerin yaratmış olduğu sosyal çalkantı ve belirsizlikler, çok geniş bir kesimin bu ilkelere sarılmasına neden oldu. AET'ye tam üye olarak katılmak, demokratik rejimin sigortası olacaktı (Tekeli ve İlkin, 2000: 101-103).

AB'ye üye olma konusunda ülkemizin bu denli ısrarcı olmasının en önemli nedeni olarak rejimin değiştirilmesine yönelik kaygıları görebiliriz. AET'ye üye olması halinde demokratik bir yapısı olan Avrupa ülkelerinin bir parçası olacak olan Türkiye, içten ya da dıştan gelebilecek rejim tehditlerine karşı kendisini daha güçlü ve güvende hissedecekti.

Sürekli genişleyen AET, büyük bir ekonomik organizasyon halini almaya başlamıştı. Güçlü bir ekonomiye sahip olmak, ekonomik dengeleri koruyabilmek, varolan ekonomik sorunlara çözümler bulabilmek de Türkiye'nin AET'ye üye başvurusunu gerekli kılan nedenler arasındaydı.

Ekonomik nedenler: Bu alandaki en önemli unsurlardan biri, AET ile olan Ortaklık Anlaşması'nın tıkanmış olmasıydı. Bu tıkanmayla birlikte, başlangıçta Türkiye lehine sağlanmış olan ilişkiler dengesi, tersine dönmüştü. AET'nin, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımıyla genişlemesi ve yine onun çeşitli Akdeniz ülkelerine tanıdığı tavizler, Türkiye'ye sağlanan ayrıcalıkları geniş çapta erozyona uğratmış veya yok etmişti. 4. Mali Protokol ile Türkiye'ye verilmesi öngörülen krediler, tüm gayretlere karşın uygulamaya konamamıştı (Tekeli ve İlkin, 2000: 101-103).

AB üyeliğinin dış politika, uluslararası ilişkiler düşünüldüğünde de Türkiye için son derece önemli olduğu görülebilecektir. Özellikle Yunanistan gibi komşularıyla yaşadığı sorunların çözümünde, Birliğe üyelik avantaj sağlayacaktır.

Dış politikayla ilgili nedenler: Bu nedenlerin başında, Türkiye'nin Yunanistan'la Kıbrıs, kıta sahanlığı vb. konulardaki anlaşmazlıkları, bu ülkenin AET'ye katılmasından sonra, büyük ölçüde Türkiye-AET arasındaki sorunlar biçimine dönme eğilimi göstermesi geliyordu. Bu, Türkiye için dış politikada yalnız kalma tehlikesi yaratıyordu. Yunanistan'dan sonra İspanya ve Portekiz'in AET'ye katılması, bu endişeyi daha da arttırıyordu. Türkiye'nin AET içinde yer alması, yalnız Yunanistan'la ilgili sorunlarında değil, tüm dış ilişkilerinde ona yeni bir güç kazandırmış olacaktı (Tekeli ve İlkin, 2000: 101-103).

Türkiye sadece siyasi ve ekonomik endişeler taşımıyordu. Savunmaya yönelik tedirginlikler, sürekli değişen uluslar arası manzaralar düşünüldüğünde, son derece önemliydi. Türkiye için AET ve onun savunma organizasyonu olan Batı Avrupa Birliği içerisinde olmak, dış savunma açısından, en az NATO üyesi olmak kadar önem arz ediyordu.

Dış savunmayla ilgili nedenler: Türkiye, bir referandum sonucu AET'ye katılmaktan vazgeçmiş olan Norveç ile İzlanda bir yana bırakılırsa, NATO'nun AET dışında kalmış tek Avrupalı üyesi haline gelmişti. Bu tam üyelik başvurusu öncesinde Türkiye'nin ısrarla üstünde durduğu bir husustu. Türkiye, savunmasında etkin bir rol oynadığı Avrupa'nın, ekonomik ve siyasi örgütlenmesine de kabul edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla NATO içinde de yoğun temaslar yapmıştı. Bu

arada, ileride AET'nin savunmasını üstlenmesi düşünülerek canlandırılan ve yalnızca AET'ye üye ülkelerden oluşan Batı Avrupa Birliği'yle (BAB) ilgili gelişmeler, Türkiye'nin endişelerini arttırmıştı. BAB'ın gelişmesi, NATO'nun zayıflamasına neden olabilirdi. Bu durumdan Türkiye savunması da olumsuz etkilenebilecekti. İşte bu nedenlerle Türkiye, AET'ye tam üyelikle ilgili başvurusundan bir gün önce, 13 Nisan 1987'de, BAB'a katılma yolundaki niyetimizi teşkilata üye devletlere duyurmayı ihmal etmedi. Tam üyeliğin gerçekleşmesi Türkiye'nin BAB içindeki yerini de garantilemiş olacaktı (Tekeli ve İlkin, 2000: 101-103).

Bir diğer husus ise Türkiye kamuoyunun Batı'ya olan yönelimi ve üyeliğin getireceği katkılara olan güveniydi.”*İç politikayla ilgili nedenler:* Tam üyelikle ilgili başvuru, RP dışındaki tüm partiler tarafından istenilen ve desteklenen bir husustu” (Tekeli ve İlkin, 2000: 101-103).

Komisyondun Türkiye'nin başvurusunun reddedilmesine dair resmi açıklaması Topluluğun devam eden iç bütünleşmesi ile ilgiliydi. Komisyon Tek Avrupa Senedi'nin hedeflerini gerçekleştirmenin önemini her şeyin üstünde olduğunu vurguladı ve istisnai koşullar haricinde, 1993'den önce hiçbir ülkeyle tam üyelik görüşmelerine başlanmasını öneremeyeceğini belirtti. Komisyon, açıklamasını Türkiye'nin başvurduğu dönemde Topluluğa kabulünü imkânsızlaştıran birçok etmen olduğunu belirterek bitirdi. Bu etmenlerden ilki siyasal çoğulculuğu genişletmek ve insan hakları konusunda iyileştirmeler yapma gereği ile ilgiliydi. İkincisi, Topluluğun üyesi olan Yunanistan ile devam eden ihtilaflardı. Üçüncüsü, Kıbrıs sorununa makul bir çözüm getirilememiş olmasıydı (Baç, 2001: 39).

Komisyon Türkiye ile ilişkilerini 1963 Ortaklık Antlaşması çerçevesinde devam ettirmeye karar verdi ve ülkenin modernleştirilmesinde ilerleme kaydedilebilmesi için bir dizi önlem önerisinde bulundu. Komisyon, 17 Aralık 1989'da Roma Antlaşması'nın 237. maddesi gereğince Türkiye'nin başvurusuna yönelik olan bir öneri benimsedi ve bu öneriyi Bakanlar Konseyi'ne yolladı. Komisyon, bu öneride, “Tek Avrupa Senedi Hedeflerine ulaşmanın önemini” vurguladı ve 1993'den önce hiçbir ülkeyle tam üyelik görüşmelerine başlanmasını öneremeyeceğini belirtti. Hedeflerin tutturulabilmesi için genişlemenin ertelenmesi gerektiği kanaati ortaya çıkmıştı. Komisyon,

Türkiye'nin Topluluğa kabulü halinde karşı karşıya kalacağı uyum öncüllerini benimsemekte zorlanacağı sonucuna vardı (Baç, 2001: 40). Komisyon bu kararı alırken hem genişlemenin doğuracağı problemlere hem de Türkiye'nin mevcut koşullarda Birlik içerisinde yaşayacağı uyum problemlerine dikkat çekmiştir. "Avrupa Komisyonu 18 Aralık 1989'da, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu yanıtladı ve ne Türkiye'nin ne de AT'nin tam üyeliğe hazır olduğunu söyleyerek bunun yerine Gümrük Birliği'nin geliştirilmesini önerdi. Türkiye, bu yanıtı yetersiz buldu; ancak büyük bir tepki doğmadı" (Birand, 2000: 34).

Avrupa Birliği, kendi hedeflerini yakalayabilmek için çok sağlam adımlar atmaya çalışıyordu. Bu esnada dengeleri bozacak kararlar almaktan çekinen Birlik, Türkiye'yi uzaklaştırmayan, yakınında tutabileceği politik kararlarla hareket etmiştir.

2.4. GÜMRÜK BİRLİĞİ

1991 her şeyin açıkça değiştiği yıldır. Demirperde'nin çöküp Doğu Bloğu'nun dağılması ve komünizmin iflasi her dengeyi bozdu. Avrupa'nın kapısını çalanlar birdenbire artıverdi. Türkiye'nin konumu da değişiverdi. Bir anlamda ülkemizin değeri arttı, bir anlamda da azaldı. Türkiye'nin değerinin azalmasının tek nedeni, Avrupa'nın kapısını çalanların sayısındaki artışıdır. Sovyet egemenliğinden kurtulan Doğu Avrupa ülkeleri, Batı Avrupa'daki tam üye olmamış öteki ülkeler aniden kapıya yüklendiler. Türkiye'nin değerinin artması da bu depremden kaynaklanıyordu. Türkiye'nin stratejik değerinin yok olduğu sanılırken, birdenbire ortaya çıkan Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleri, Kafkaslar'da, Orta Doğu ve Balkanlar'daki gelişmeler Ankara'nın yıldızını birdenbire parlatıvermişti (Birand, 2000: 477).

1995 yılı başında katma protokolde ön görülen 22 yıllık geçiş dönemi sona erdiğinden, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplanarak bir karar almış ve 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan antlaşma, 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesi için AB Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. (Manisalı, 2001: 14) Böylelikle Gümrük Birliği protokolü yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, 64 madde, bazı

maddelere ilişkin ortak ve tek taraflı 17 bildirim ve 10 ekten oluşmuştur. Ayrıca ortaklığın diğer alanlardaki ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin bir tavsiye kararı ile mali işbirliğinin yeniden başlatılmasını öngören topluluk bildirisi antlaşma metninde yer almıştır (Tekeli ve İlkın, 2000: 546).

Gümrük Birliği, malların tek bir gümrük alanı içinde olduğu gibi serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelerden gelen ithalat için aynı dış tarife ile aynı ticaret politikasını uygulamaları demektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile imzaladığı Gümrük Birliği, tipik bir Gümrük Birliği'nin ötesine gitmektedir. Çünkü söz konusu Gümrük Birliği, rekabet, teknik mevzuatın uyumlulaştırılması ve tekellerin kaldırılması gibi ilave bazı konuları içine almaktadır. Bu ilave unsurların amacı, piyasaları daha da bütünleştirmek ve Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne daha çok yaklaştırmak olarak belirlenmiştir.

AB ile Türkiye arasında Gümrük Birliği'nin tamamlanıp, yürürlüğe girmesi ile birlikte, Türkiye AB'den yapılan sanayi ürünleri ithalatında uygulanmakta olan gümrük resmi ve benzeri diğer tüm ödemeleri kaldırmıştır. Ayrıca üçüncü ülkelerden yapmakta olduğu sanayi ürünleri ithalatında uygulanan gümrük tarifeleri ve benzeri diğer ödemeleri de AB Ortak Dış Tarifeleri'ne uyumlu hale getirmeye başlamıştır. Geline nokta Türkiye rekabeti bozan devlet desteklerinin kaldırılması, fikri ve sınaî mülkiyet hakları mevzuatının AB ile uyumlu hale getirilmesi ve ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması gibi birçok konuda önemli aşamalar kaydetmiş durumdadır. Gümrük Birliği ile ekonomik ve ticari alanda AB ile Türkiye arasında sağlanan bu işbirliği ortamı, Gümrük Birliği kapsamında yer almayan enerji, ulaşım, çevre, bilim, adalet, iç işleri ve kültür gibi diğer alanlarda da iş birliğinin gelişmesine imkân sağlamıştır (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 76).

Gümrük Birliği'nin sağladığı pek çok mali yardımlar, özellikle Yunanistan'ın veto etmesi nedeniyle Türkiye tarafından kullanılamamıştır.

1996 yılında Gümrük Birliği tamamlanınca, Türkiye'nin AB'den ithalatı ilk yıllarda hatırı sayılır bir oranda artış göstermiştir. İthalattaki bu artış Gümrük Birliği'yle ilgili kaygıları arttırırken, ilerleyen yıllarda ise oransal olarak ithalatın payı azalırken AB'ye ihracatımız hissedilir bir şekilde artmıştır. Bu sayede AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmayı sürdürmüştür (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 76-77).

Gümrük Birliği'nin ülkemiz ekonomisindeki katkıları tartışmaların odaklandığı noktalardan biridir. Tam üyelik gerçekleşmeden, üstelik tam üyelikle ilgili tablo belirsizken, Gümrük Birliği'ne girilmesi, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini yalnızca görünürde kolaylaştırmıştır. Zira ekonomik olarak sınırları kaldıran AB, diğer yandan üye olarak Türkiye'yi ve onun sorumluluğunu almayı reddetmiş sayılabilir.

2.5. LÜKSEMBURG ZİRVESİ

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları 12–13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da bir araya gelmişlerdir. Zirvenin Türkiye açısından önemi, genişleme sorununun kapsamlı bir şekilde ele alınacak olmasıydı. Türk hükümetinin bu konuda önemli beklentileri vardı.

Lüksemburg'da 12–13 Aralık 1997 tarihlerinde toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde de Türkiye'nin beklentilerinin büyük bir kısmı gerçekleşmemiştir. Zirvede ele alınan konular “*Gündem 2000*” raporu ve genişleme süreciyle ilgili stratejik kararları kapsamıştır. Zirve sonuç bildiğesinde Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiş ve diğer aday ülkelerle aynı kriterlere uygun olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması için katılım öncesi strateji olarak nitelendirilebilecek bir işbirliği programının geliştirilmesi öngörülmüş ve Türkiye Avrupa Konferansı'na davet edilmiştir. Ancak Türkiye'nin AB'ye üyeliği adeta siyasal nitelikli 4 özel koşula bağlanmıştır. Bu koşullar; Türkiye'nin insan hakları alanında başlattığı siyasi reformların takibi, azınlıklara saygı gösterilmesi ve azınlıkların korunması, Yunanistan ve Türkiye arasında tatmin edici istikrarlı ilişkilerin oluşturulması, anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözümlenmesi ve BM Güvenlik Konseyi kararlarından hareketle Kıbrıs'ta siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla, BM'nin koruması altında yürütülen müzakerelere Türkiye'nin destek vermesi olarak sayılmıştır.(Somuncuoğlu, 2002: 49)

Zirve sonuçları, Türkiye'nin yıllardır izlediği politikalara öylesine tezat noktalar içeriyor ve son derece önemli iç ve dış sorunlara öyle vurgular

yapıyordu ki, Ankara AB ile siyasi diyalogu askıya aldığını açıkladı. Hükümet tarafından yapılan açıklamada, AB'nin Türkiye'ye yönelik yanlı ve ayrımcı tutumu kınanıyor ve AB'nin mevcut zihniyeti ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerin çerçevesi dışındaki siyasi konuların ele alınmayacağı belirtiliyordu. Ancak Türkiye'nin tam üyelik hedefini koruduğu ve AB ile mevcut ortaklık ilişkisinin sürdürüleceği vurgulanıyordu. AB'nin Kıbrıs ile üyelik müzakerelerini başlatması durumunda Türkiye'nin KKTC ile bütünleşmeye gitmek için gerekli çalışmaları başlatacağı açıklanıyordu. Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları başlıkları altında ve esasen AB tarafından ortaya konmuş bulunan siyasi konuların karşılıklı ilişkilerde gündem dışında tutulmasına özen gösterileceği; ancak ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutlarına halel getirilmemesine gayret edileceği ifade ediliyordu (Karluk, 2005: 280-293).

Başka stratejik oluşumların içine girmesine engel olunarak Avrupa kapısında bekletilmek/oyalanmak istenen Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi'nden sonra ortaya koyduğu tepkiler AB tarafından dikkatli bir şekilde değerlendirildi. Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Estonya ile birlikte Kıbrıs Rum Kesimide aday ülkeler listesinde gösterilirken, Türkiye'nin adının bu listede olmayışının yarattığı hayal kırıklığı ile ilişkilerin dondurulması, AB'nin Helsinki Zirvesi'nde ülkemize karşı tutum değiştirmesini sağlamıştır.

2.6. HELSİNKİ ZİRVESİ VE TÜRKİYE'NİN ÜYE ADAYLIĞI

Lüksemburg Zirvesi'nden (1997) Helsinki Zirvesi'ne (1999) kadarki sürede hem Türkiye'de hem de uluslararası ortamda önemli değişiklikler yaşandı. Birand'a göre bu değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz:

Kosova Krizi esnasında Türkiye'nin stratejik öneminin bir kez daha anlaşılması, Washington'un, Türkiye'nin kendi başına bırakılmış ve AB'den dışlanmış izlenimi veren politikalardan duyduğu rahatsızlık, Türkiye'de siyasi, sosyal ve hukuki alanlarda gerçekleştirilen reformlar ve Yunanistan'ın daha uzlaşmacı bir politika izlemesi. (Birand, 2000: 521-523).

10–11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'ne, bu olumlu hava içerisinde gidildi.

Türkiye, Ege ve Kıbrıs'la ilgili cümlelerin bir önkoşul gibi yazılmamasını, tarihin çıkarılmasını ve Kıbrıs'ta daha esnek davranılmasını istiyordu. Türkiye'nin reddedemeyeceği bir uzlaşma bulmak gerekiyordu. Zira hem Atina, hem de AB artık kararlarını vermişlerdi. Türkiye'ye adaylık statüsü tanınacak, sonra Kopenhag Kriterleri uygulattırılacaktı. Lüksemburg'daki hata tekrarlanmayacaktı. Türkiye kendi başına bırakılamayacak kadar önemli ve stratejik açıdan değerli bir ülkediydi.

Helsinki'de liderler toplantısı sürerken ilk taslak metin Ankara'ya gönderildi. Metne henüz son şekli verilmemişti. İsmail Cem önce Finlandiya Dışişleri Bakanı Hallonen, ardından Başbakan Lipponen ve Alman Dışişleri Bakanı Fischer'le konuştu. Bu haliyle adaylığın kabul edilemeyeceğini belirtti. Fransız Cumhurbaşkanı Chirac ve Alman Başbakanı Schroeder'in korktukları başlarına gelmişti. Türkiye'nin adaylığı reddetmesi herkes için büyük hayal kırıklığı olacaktı. Türkiye'nin istediği üç değişikliğin mutlaka kabul edilmesi gerekiyordu. Fransız-Alman işbirliği, bütün ağırlığı ile toplantıya hakim oldu. Ankara'dan gelen değişikliklerin belirli bölümü kabul edildi. Türkiye'nin adından "aday" olarak açıkça söz ediliyor, Ege'yle ilgili 2004 tarihi sulandırılıyor ve Kıbrıs'la ilgili olarak da tutum yumuşatılıyordu (Birand, 2000: 528-529)

Ankara Antlaşması ile başlayan Türkiye- Avrupa Birliği ilişkileri Helsinki Zirvesi ile yeni bir dönemece girmiştir. Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye aday ülkeler ile Birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkânına sahip olacaktır.

Ancak göz ardı edilen önemli bir nokta, Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilmeyip tepki gösterilen koşulların aynısı, benzeri ya da yumuşatılmış Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmiştir ki bu nedenle, örneğin, Fransa Türkiye'nin kandırıldığını, AB'nin hedefinin Türkiye'nin tam üyeliği olmadığını, sadece AB'den uzaklaşmaması için "aday" ilan edildiğini açıkça ifade ediyordu. Öte yandan Kıbrıs ve Ege sorunlarıyla ilgili Yunanistan istediğini aldığını

duyuruyordu. Helsinki Zirvesi'nin tam üyelik için bir garanti olamayacağı, böyle bir yorumun isabetli olamayacağı açıkça ortadadır.

2.7. MÜZAKERE TARİHİNİN VERİLMESİ

AB-Türkiye ilişkilerinde önemli kilometre taşlarından biri, Kopenhag Zirvesi'nde üyelik müzakerelerinin başlayacağına yönelik yapılan atıftır. Kopenhag Zirvesi ve sonrasına, müzakere süreci içindeki önemi nedeniyle mutlaka değinmemiz gerekmektedir.

2.7.1. Kopenhag Zirvesi ve Sonrası

Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde yer alan kararlar, müzakerelerin başlamasıyla ilgili son derece olumlu kararlardır. Zirvenin sonuç bildirgesinde iki yıl sonrasında yapılacak değerlendirmelerin, bu iki yıl içerisinde Türkiye'nin kat edeceği ilerlemelerin olumlu öngörülerine yer verilmiştir.“12- 13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde, Konsey'in, 2004 yılı Düzenli İlerleme Raporu ve Komisyon'un görüşü ışığında, Aralık 2004 tarihli zirvede Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine kanaat getirmesi halinde, üyelik müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı belirtilmiştir” (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 86).

AB'ye girmeye aday ülkenin tam üyelik süreci müzakerelerine başlayabilmesi için, en az, Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmiş olması gerekir. Sözünü ettiğimiz Kopenhag Kriterleri'ni şu şekilde özetleyelim:

Kopenhag Kriterleri, 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde ilan edilmiştir. Kriterler Avrupa Konseyi tarafından, adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmelerinin ön koşulu olarak belirlenmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır.

Siyasi Kriterler: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı.

Ekonomik Kriterler: İşleyen bir Pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması. Topluluk Müktesebatına Uyum Kriterleri: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dâhil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 85).

Kopenhag Zirvesi'nde yapılan atıfta, gerekli kriterlerin yerine getirilmesi durumunda, müzakereler başlayacaktır, denmesi, Türkiye'nin de siyasi kriterleri hayata geçirme çabalarını hızlandırmıştır.

11 Ocak ve 23 Ocak 2003 tarihlerinde yürürlüğe giren Dördüncü ve Beşinci Uyum Paketlerinin ilkinde, başta Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Dilekçe Kanunu olmak üzere 16 ayrı yasada değişiklik yapılmıştır.

Beşinci Uyum Paketi ile de Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda önemli değişiklikler getirilmiştir. 19 Nisan 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izleyip, müzakere edecek ve TBMM'ye sunulan kanun tasarı ve teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtiras komisyonlarına görüş sunacak olan Avrupa Birliği Uyum Komisyonu kurulmuştur (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 86-87).

AB Komisyonu, 5 Kasım 2003 tarihinde, 2003 yılı Türkiye İlerleme Raporunu ve Strateji Belgesini yayınladı ve Türkiye'nin üyelik yönündeki adımlarını, siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri açısından değerlendirdi. Konsey, 12–13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'deki Avrupa Birliği Zirvesinde, Komisyonun raporunu değerlendirerek, 2004 Aralık ayında gerçekleştirilecek olan Zirvede alınacak karar temelinde, Türkiye ile birlikte yola devam edileceği sözünü verdi. Konsey, Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeler göz önünde bulundurularak, tam üyelik müzakerelerinin başlaması noktasında, ülkemizin destekleneceğini de vurgulamıştır.

6 Ekim 2004 tarihinde yayınladığı Türkiye İlerleme Raporu ve rapora bağlı tavsiye belgesinde Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığını belirterek, Birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması önerisinde bulunmuştur. Böylelikle 50 yıla yakın bir süredir devam etmekte olan AB-Türkiye ilişkilerinde nihai amaç olan tam üyelik yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bunu takiben 17 Aralık 2004'te Brüksel'de yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde Avrupa Konseyi Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini tatmin edici bir şekilde yerine getirdiğine kanaat getirerek 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını kararlaştırmıştır (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 87)

Müzakere tarihinin verilmesiyle, AB-Türkiye ilişkilerinde, bir sonraki aşamanın ilk adımı atılmış oldu.

2.8. BRÜKSEL ZİRVESİ VE KIBRIS'IN ÜYELİĞİNİN KABULÜ

Kıbrıs'ın AB ile olan ilişkileri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, Kıbrıs'ın İngiltere ile yaptığı bir ticaret antlaşması ile başlamıştır. Bu antlaşma 1961 yılında imzalanan "Tercihli Ticaret Antlaşması"dır. Bu antlaşmanın koşulları, belli mallarda karşılıklı gümrük indirimini sağlamıştır. Bu sayede İngiltere kendisi için önemli bir Pazar daha elde ederken; Kıbrıs Cumhuriyeti de ihraç ürünlerini satabileceği, sağlam bir ticari ortak bulmuş olmaktadır.

İngiltere'nin AB'ye üyelik için başvurması nedeniyle, Kıbrıs Cumhuriyeti İngiltere ile olan ekonomik bağlantılarını kaybetmemek için, Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmaya karar vermiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1962 yılında yılında Topluluğa üye olmak için yaptığı başvuru, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde hem Rumlar hem de Türkler tarafından destek görmüştür. Ancak 1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti halkları arasında başlayan anlaşmazlıklar nedeniyle, 1963 sonrasında Topluluk ile Kıbrıs arasındaki görüşmelere ve geliştirilmeye çalışılan ilişkilere Türk toplumu dahil edilmemiştir. (KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi 2013).

Bunun sonucunda AB ile görüşmeler sadece Rum Kesimi arasında olmuştur. Rum Kesiminin tek başına AB ile yürüttüğü müzakerelerin neticesinde, Kıbrıs ile Topluluk arasında bir ortaklık ilişkisi sağlayan antlaşma

19 Aralık 1972 tarihinde, Brüksel’de imzalanarak, 1 Ocak 1973 tarihinde uygulamaya konmuştur. Antlaşma ile gümrük birliğine ulaşmak için gümrük tarifelerinin ve diğer sınırlamaların kademeli olarak kaldırılması öngörülmektedir (KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi 2013).

Antlaşmanın ardından AB tarafından Rum Kesimine çeşitli yardımlar yapılmıştır. Öngörülen aşamaların geçilmesinin ardından 19 Ekim 1987 tarihinde Kıbrıs ile Topluluk arasında ‘Gümrük Birliği Antlaşması’ imzalanmış; antlaşma 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bundan sonraki adım, tam üyelik başvurusu olacaktır.

Kıbrıs Rumları, hukuken ve siyaseten mümkün olmamasına rağmen, 4 Temmuz 1990 tarihinde bütün Kıbrıs adına Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Birliği Komisyonu, Türk tarafından gelen, yapılan başvurunun hukuka uygun olmadığına ve reddedilmesi gerektiğine dair eleştirileri ve itirazları göz ardı ederek, Haziran 1993 tarihinde başvurunun uygun olduğu görüşünü ilan etmiştir. Bir yıl sonra, 24- 25 Haziran 1994 tarihinde Yunanistan’da Korfu Zirvesi toplandı ve bu Zirvede Kıbrıs Rum Kesiminin Topluluğa yapmış olduğu başvuru da ele alınan konular arasında yer aldı. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB’ye kabul edilmesi için müzakerelerin hızlandırılması yönünde karar alınmıştır. Aynı yıl Almanya’da Essen Zirvesi gerçekleştirilmiştir. 9 Aralık 1994 tarihinde toplanan zirvede ilk genişlemede Kıbrıs’a da yer verileceği kararı alınmıştır. Essen Zirvesi’nin ardından 12-13 Aralık 1997 tarihinde düzenlenen Lüksemburg Zirvesi’nde ise Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması yönünde karar alınmıştır. Alınan karar üzerine, 30 Mart 1998’de AB-Kıbrıs arasında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Yapılan müzakereler sonucunda 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Kıbrıs, Avrupa Birliği’ne tam üye olmuştur (KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi 2013).

Kıbrıs Rum Kesiminin tek başına temsilini kabul edip, AB üyeliğini onaylayan Birlik, Kıbrıs’taki bölünmüşlüğü destekler duruma gelmiştir. Bundan dolayı Kıbrıs’ın yeniden birleşerek Avrupa Birliği’ne katılımının Avrupa

Konseyi'nin tercih ettiği kuvvetli bir sebep olduğu birçok kez altı çizilerek ifade edilmiştir.

Ancak, 24 Nisan 2004 tarihinde Adanın hem Türk hem de Rum kesiminde yapılan eş zamanlı referandumda Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik hazırlanan BM planı gerekli desteği bulamadı. Kıbrıslı Türkler 2:1 oranla planı kabul ederken, Kıbrıslı Rumlar 3:1 oranla planı reddettiler. Dolayısı ile Kıbrıs, de facto bölünmüş Ada olarak 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye oldu (KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi 2013). Ancak bu sonucun ortaya çıkmış olmasında Avrupa Birliği'nin, Adada birleşme yaşansın ya da yaşanmasın, Rumların üyeliğini kabul edeceğini duyurmuş olması etkili olmuştur denilebilir. Çünkü Rumların birleşme gerçekleşmeden Birliğe kabul edilmiş olmaları, aynı zamanda Birlik içerisinde Kıbrıs'ı tek başlarına temsil etmeleri anlamına da gelecektir.

Kıbrıs'ın üyeliği, Birlik kapısında on yıllardır bekleyen Türkiye için, sorunun başka bir cephesi anlamına gelmektedir. AB ile yapılan antlaşmalarda, protokollerde, üye ülkelere yönelik sorumluluklar söz konusu olduğuunda, resmen tanımadığı Rum kesimi, AB ile ilişkilerde ayrı bir boyut kazanarak büyüyen bir sorun olacaktır artık.

2.9. TÜRKİYE'NİN ÜYELİK MÜZAKERELERİNE BAŞLAMASI

Katılım süreci, aday ülkenin AB müktesebatını nasıl uygulayacağının, adaylık sürecinde yapması gerekenlerin ne olduğu ve takip edilen süreçte ne şekilde yerine getirileceğinin belirlendiği süreçtir.

Müzakerelerin başlaması için müzakereci ülke ile Avrupa Birliği arasında "Müzakere Çerçeve Belgesi" adı verilen protokolün imzalanması gerekmektedir. 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakerelerinin resmen başlatılması için gerekli olan Müzakere Çerçeve Belgesi'nin ise imzalanması kolay olmadı (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 89).

Bu tarihte Lüksemburg'daki AB Genel İşler Konseyi toplantısında ele alınan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, Avusturya'nın önerisi üzerine, Türkiye'nin tam üyelik amacına ulaşamaması durumunda, Türkiye'ye "imtiyazlı ortaklık" verilmesine ilişkin bir ibarenin eklenmeye çalışılması problem olmuş, ülkemizin tepkisini çekmiştir. Türkiye, tam üyelik dışında başka hiçbir seçeneğin kabul edilmeyeceğini belirtmiş ve "ya hep ya hiç" diye formüle edebileceğimiz bir politika ile hareket etmiştir. Bunun üzerine Avusturya'nın önerisi kabul edilememiştir. (Cem, 2005: 293-297), (Güler, 2007: 59)

Sorun yaratan diğer bir nokta da Kıbrıs'ın ileride NATO'ya tam üye olmak için başvurması durumunda Türkiye'yi zor durumda bırakacağı düşünülen bir maddedir. Bu maddede 'AB üyesi bir ülkenin herhangi bir uluslararası kuruluşta üyelik talebi durumunda Türkiye'nin veto hakkını kullanmaması' öngörülmektedir. Ancak bu maddenin Türkiye aleyhine yorumlanamayacağına dair bir garantinin AB dönem başkanlığı tarafından verilmesiyle bu kriz de aşıldı (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 90).

Çerçeve Belge'de, görüldüğü üzere, tam üyelik dışında herhangi bir önerinin gündeme gelmesi engellenmiş, ayrıca, Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik veto hakkı korunmuştur. Sağladığı bu kazanımlar sonucunda ülkemiz 3 Ekim 2005 tarihinde belgeyi imzalamıştır. 29 Temmuz 2005 tarihinde AB tarafından Müzakere Çerçeve Belgesi'nin temel noktalarına değinmek gerekirse, önemli ve dikkat çeken noktalar şunlardır: Müzakerelerde Türkiye'nin hedefi AB'ye tam üyeliktir. Tam üyelik başvurusunu kabul eden ve müzakereleri başlatan AB için de görünende başka bir şey dile getirilemez. Ancak müzakereler açık uçludur; yani sonucu önceden garanti edilemez. Müzakereler otuz beş fasılda AB üyeleri ile Türkiye arasında Hükümetlerarası Konferans şeklinde yürütülecektir ve kararlar oy birliğiyle alınacaktır. Fasılların açılıp açılmaması, fasılların dönemlerinin süreleri, her fasılda uzun geçiş dönemlerinin yer alıp almaması gerekliliği, özel düzenlemeler ya da kalıcı tedbirler düşünme yetkileri AB'ye aittir. Türkiye gibi üyeliği ciddi mali sonuçlar doğuracak ülkelerle tam üyelik müzakereleri ancak AB'nin yeni mali çerçevesinin oluşturulacağı 2014 yılından sonra tamamlanabilecektir. Birliğin kurucu değerleri olan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve temel özgürlüklerin ciddi ve devamlı surette çiğnenmesi durumunda üyelik

müzakereleri askıya alınabilecektir. Görüldüğü üzere Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi ve akabinde müzakerelerin başlaması hiçbir surette yeterli değildir. Eğer Türkiye AB'nin temel değerlerinden herhangi bir şekilde sapma gösterirse, elde ettiği kazanımları kaybedebilecektir. (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 90-91)

Burada Türkiye'nin AB'ye ne zaman tam üye olabileceğiyle ilgili yapılan öngörülerle ilgili bir değerlendirmede bulunabiliriz: Türkiye her türlü beklentiye beklenen nitelikte ve zamanda yerine getirirse, en iyimser tahminle, tam üyeliği için en yakın zaman 2015 yılıdır. Çünkü AB 2014 yılında genişleme ile ilgili yeni değerlendirmesini yapacaktır. 2014 yılında Türkiye'ye yönelik olumlu bir bakış açısının olması durumunda, 2015'te üye olabileceği duyurulabilir.

Ancak bu tahmin, devam eden müzakereler ve yayınlanan raporlarda gündeme gelen özellikle Kıbrıs ve Ermeni problemleri göz önüne alındığında, gerçeklikten oldukça uzak görünmektedir.

2.10. ABD'NİN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİNE BAKIŞI

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci Amerika Birleşik Devletleri tarafından da yakından izlenmektedir. ABD, AB üyesi bir Türkiye'nin, özellikle kendi çıkarları açısından nasıl bir rol oynayacağını sıklıkla tartışmaktadır. Bu tartışmalarda üye olmasını, AB'den kopmaması gerektiğini savunan bir blok ile Türkiye'nin AB'ye alınmasının karşısında duran diğer bir blok olduğunu söyleyebiliriz. Yunan, Rum ve Ermeni lobileri Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan ve bu konuda özellikle ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nde, ağırlıklarını koyan gruplardır. Ancak özellikle yakın tarihteki son üç Amerikan başkanının Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediği gözlenmektedir. Bill Clinton, George W. Bush ve son başkan Barack Obama, Türkiye- AB arasında yaşanan sıkıntılı süreçlerde dahil olmak üzere, açıktan Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemişler/ desteklemeye devam etmektedirler.

Elli yıla yakın süredir, zaman zaman ortaya çıkan ciddi farklılıklara rağmen Birleşik Devletler ve Türkiye her zaman ortak stratejik menfaatler adına birbirlerine güvенеbileceklerini varsaymaktadırlar. Irak'a müdahale, İsrail-Filistin savaşı, Ermeni, Kıbrıs ve diğer konularda ortaya çıkan farklılıklara rağmen, ortak çıkarlar için birlikte hareket edebilmektedirler. (Gordon, Taşpınar, 2009: 72)

Amerika "müttefik, dost ülke" olarak nitelediği Türkiye'nin hem Müslüman hem de demokratik yapısının özellikle Orta Doğu'daki İslam ülkelerine örnek teşkil edebileceği tezinden hareketle, Türkiye'nin Batı dünyasından uzaklaştırılmaması gerektiği düşüncesini desteklemektedir. ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesinin başlıca nedenlerini şu başlıklar altında değerlendirebiliriz: NATO üyesi bir Türkiye, AB içerisinde yer alırsa, AB-ABD ilişkilerinin ve dengelerinin, özellikle güvenlik konularında, korunması ve evrilmesi açısından son derece avantajlı olacaktır. Türkiye'nin Batı dünyasından uzaklaşması ise laik yapının korunamayarak radikal İslamcı bir rejimin ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Böyle bir değişimin ortaya çıkması ise Ortadoğu'daki dengelerin değişmesine yol açacak, ayrıca Orta Asya ve Kafkasya arasındaki Batı bağlantısının kopması sonucunu doğurabilecektir. Bu ise enerji hatları ve ABD'nin bölgedeki hakimiyetinin tehlikeye düşmesi anlamına gelir. ABD'nin Balkanlardaki politikaları açısından da müttefik olarak Batılı bir Türkiye, AB üyesi bir Türkiye önemli bir avantajdır. (Çelik, 2006: 24) Türkiye'nin jeopolitik konumu ve saydığımız nedenlerden ötürü, ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesi, zaman zaman zirvelere doğrudan girişimlerde bulunarak müdahil olması, dış politikada izlediği yollardan birisi haline gelmiştir. Bu nedenle bu destekleyici tavır ABD başkanı değişse bile korunmakta, sürdürülmektedir.

BÖLÜM 3 KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMİ

3.1. KIBRIS'IN COĞRAFI VE STRATEJİK ÖNEMİ

3.1.1. Kıbrıs'ın Coğrafi Önemi:

Akdeniz'de, Anadolu'nun hemen yanı başında salınan Kıbrıs Adası'nın bu denli önemli olmasının, öte yandan adının “sorun”la anılmasının esas nedenlerinden biri, coğrafi konumudur. “Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de 34.33–35.42 kuzey enlem 32.17–35.42 doğu boylamları arasında, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Yüzölçümü 9251 kilometre kare, Doğu-Batı mesafesi 225, Kuzey –Güney mesafesi 93 kilometredir. Türkiye'ye 71, Suriye'ye 98, Mısır'a 384, Yunanistan'a 900 kilometre uzaklıktadır” (Ülger ve Efegil, 2002: 9).

Jeolojik ve coğrafi veriler değerlendirildiğinde öncesinde Hatay ilimize bitişik olan Kıbrıs Adası'nın, ikinci ve üçüncü zamanlarda oluşan çökmelerle Anadolu'dan kopmuş olduğu görülmektedir. Yani Ada, Anadolu'nun doğal bir uzantısı iken, koparak ayrılmıştır. (Tuncer, 2005: 45)

Ada yüzey şekilleri ve jeolojik yapısı itibariyle birbirinden farklı üç bölgeden oluşur. Kuzeyde Beşparmak sıradağlarıyla kaplı, engebeli kısım ilk bölgeyi teşkil eder. Bu bölgenin tamamı halen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) hudutları içindedir. İkinci bölge Güzelyurt ve Larnaka körfezleri arasında çekilen bir hattın güneyinde kalan kütleli kesimdir. Erenköy bölgesi dışında, bölgenin tamamı Kıbrıs Rum Yönetimi'nin(KRY) idaresi altında olup, adanın en engebeli ve en yüksek yörelerini içerir. Üçüncü bölgeyi, kuzey ve güneydeki dağlar ile Güzelyurt ve Gazi Magosa körfezleri arasında, yaklaşık 90 kilometre boyunca uzanan 'İçova' meydana getirir. Adanın oldukça kurak fakat en önemli tarım alanı olan İçova'nın en yüksek yerinde Lefkoşe şehri kurulmuştur. (Alaçam, 1990: 13).

Ada halkının büyük çoğunluğu tarımla uğraştığı için, yerleşmeler daha çok kırsal kesimde görülür. Bu nedenle Kıbrıs için rahatlıkla tarım ülkesi diyebiliriz. Çünkü çalışan nüfusun yarıdan fazlası tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Ada genelinde milli gelirin %25'i, KKTC'de ise milli gelirin %34'ü tarıma bağlı

etkinliklere dayanır. Büyük kısmı dağlık olmasına rağmen tarıma ayrılan topraklar, ada yüzölçümünün yarısından çoğunu kaplamaktadır. En önemli tarım ürünleri, buğday, arpa, patates, zeytin, turunçgiller, üzüm ve çeşitli meyvelerdir. (Alaçam, 1990: 13).

Adadaki temel geçim kaynağının tarım olması ve yerleşim alanlarının kırsalda kurulmuş olması nedeniyle de kentleşme oranının yüksek olmadığını söyleyebiliriz. Başlıca kentler, Lefkoşe (KKTC/KRY), Gazi Magosa (KKTC), Girne (KKTC), Larnaka (KRY), Limasol (KRY) ve Baf (KRY)'tır. (Alaçam, 1990: 13).

Adanın coğrafi konumu, tarih boyunca onun sürekli, çıkarlar için göz dikilen, fethedilmesi gereken, büyük stratejik önemi olan bir yer olmasına neden olmuştur. Bu nedenle tarih sahnesinde pek çok saldırılara uğramış, sıklıkla yönetim değiştirmiştir.

3.1.2. Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Kıbrıs'ın stratejik önemi, özellikle, coğrafi konumuyla bağlantılıdır. Çünkü coğrafi konumu sayesinde hem stratejik bir hedef hem de stratejik hedefleri kontrol edebilen, pek çok önemli noktaya hakim olabilecek bir ayrıcalığa sahiptir. Konumu sayesinde sahip olduğu bu özellikler nedeniyle Kıbrıs Adası her türlü hâkimiyet teorisi içerisinde de yer almaktadır.

Kıbrıs adası stratejik açıdan çok önemli bir konumdadır. Bununla birlikte Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarını kontrol altında tutacak bir mevkide olup, bu ulaşım yollarına egemendir. Ortadoğu, Anadolu, Süveyş Kanalı eksenini kontrol altında tutabilecek bir konumdadır. Süveyş Kanalı'ndan Hint Pasifik Okyanusu'na kadar devam eden deniz yollarını kontrol edebilecek kritik bir noktadadır. Kara ve denizlere göre hareket alanının ve serbestliğin en çok olduğu yer olan hava hâkimiyeti teorisine göre, ülkelerin hava gücünün her istikamete yönlendirilmesinde önemli bir stratejik platformdur. Bu özelliği ile Kıbrıs adası sabit uçak gemisi olarak da kullanılabilir. Ortadoğu'da önemli bir

enerji ve gelir kaynağı olan petrol nedeniyle çıkabilecek bir savaşta lojistik üs bölgesi görevini üstlenecek bir mevkidedir. Bununla birlikte Kıbrıs Adasını eğemenliği altında bulunduran devlet, Ortadoğu devletleri üzerinde hem söz hem de prestij sahibi olur (Ülger ve Efeğil, 2002: 9).

Coğrafi ve stratejik konumundan kaynaklanan önemi nedeniyle tarihte bir cazibe merkezi olmuş olmasının yanı sıra, Kıbrıs, günümüzde de hem Türkiye-Yunanistan arasında sorun olmaya devam etmekte hem de bölgede çıkarları olan pek çok ülke için önemini korumaktadır. Kıbrıs'ın neden bu kadar önemli olduğunu daha iyi kavrayabilmek için, tarihsel süreçte bölgede yaşananlara göz atmak gerekli olacaktır.

3.2. KIBRIS'IN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Dünya gündeminden düşmeyen Kıbrıs, günümüzden çok uzak geçmişe uzanan bir tarihe sahiptir. Ticaret yolları üzerinde oluşu, stratejik konumu nedeniyle başka başka devletlerin saldırısına ve fetihlerine sahne olmuş, birbirinden farklı kültürlere kucak açmıştır. Kıbrıs, Mısırlılar, Hititler, Akadlar, Dorlar, Finikeliler, Asurlular, Persler, Romalılar, Araplar, Lüziyanlar (Fransızlar), Cenevizliler, Venedikliler, Osmanlı ve İngilizler tarafından ele geçirilmiştir.

3.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Dönem (M.Ö.7000–1571) :

Kıbrıs adası jeolojik çağlarda Anadolu'dan kopup ayrılmıştır.

Kıbrıs'ta yapılan arkeolojik çalışmalar çok eski zamanlardan beri Adada insan topluluklarının yaşamış olduğunu göstermektedir. Buraya yerleşen ilk insanların M.Ö. 7000'e doğru Anadolu'dan geldikleri tahmin edilmektedir. Ayrıca Adanın güneyinde bulunan Khirokitia'nın M.Ö. 5800'den daha eski bir yerleşim birimi olduğu karbon 14 metoduyla saptanmıştır. (Önalp, 2007: 9).

Adanın çok verimli toprakları olmamasına rağmen bu kadar eskilere dayanan bir yaşam geçmişinin olmasının önemli bir nedeni bulunmaktadır; bakır

madeni. Bakırın Latincesinin “cuprum” olması nedeniyle, adanın adının (Cyprus) buradan geldiği tahmin edilmektedir. “Kıbrıs adı, 4500 yıl önce özellikle Mezopotamya’da ortaya çıkan Akadlara ait ilk yazılı kayıtlarda geçmektedir. Bu dönem aynı zamanda Bakır Çağı’dır. Kolay işlenebilen bakırın, o dönemin en önemli madeni olduğu, Ortadoğu’nun en zengin bakır yataklarının ise Kıbrıs’ta bulunduğu bilinmektedir” (Akmaral, 2004: 41).

Coğrafi öneminden bahsederken Kıbrıs’ın dağlık bir alan olduğu, ayrıca kurak bir iklimi olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle adanın büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu söylenemez; ancak bu siyasi bir yapılanmanın ortaya çıkmadığı anlamına gelmez.

Kıbrıs’ta bilinen ilk siyasi yaşam Akadlar dönemine rastlar. Yaklaşık 4500 yıl öncesinde bölgede hüküm süren Akadlar, yerlerini dönemin güçlü devletlerinden Mısır’a bırakmışlardır. Mısır firavunlarının hakimiyetinden sonra Adada sırasıyla Asur ve Pers hakimiyetini görmekteyiz. Ayrıca Yunanlıların Adayı ticari üs olarak kullanmış oldukları da bilinmektedir. Pers hakimiyeti, M.Ö. 4. yüzyılda yerini İskender’in fethiyle birlikte sona erer ve Roma hakimiyeti başlar. Daha sonra Doğu ve Batı diye ikiye bölünen Roma İmparatorluğu’nda Kıbrıs’ın egemenliği, 395 yılında, diğer adı Bizans olan Doğu Roma İmparatorluğu’na bırakılmıştır. Yedinci yüzyılda Emevi Halifesi Muaviye, Adayı ele geçirmiş ancak Emevi Devleti Kıbrıs’ı elinde tutmayı başaramamış, Ada yeniden Bizans hakimiyetine girmiştir. Ancak III. Haçlı Seferi esnasında İngiliz Kralı Richard, Bizans valisinin adadaki görevine son vererek yerine Fransız Katolik hanedanı olan Kusignan Hanedanı’nı Kıbrıs’ı yönetmekle görevlendirmiştir. 1191 yılında yapılmış olan bu değişiklik yalnızca bir yönetim değişikliği değildi, yönetime gelen Kusignan Hanedanı ile Adada Katolik yönetim başlamış oldu. 1250 yılına kadar devam eden bu hakimiyet, Kıbrıs’ın Memluk Sultanlığı’na bağlanmasıyla sona ermiştir. 1517 yılında Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarında Memlukluları yenerek bu devletin varlığına son vermiştir. Bu esnada Kıbrıs’ın hakimiyetini de Venedikliler ele geçirmiş ve Adayı sömürgeleştirmişlerdir. (Akmaral, 2004: 41-42).

Kıbrıs'ın son derece hareketli tarihi ilerleyen yıllarda da hız kesmeden devam edecektir.

3.2.2. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Ele Geçirilmesinden Sonraki Durumu (1571–1878)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı ele geçirmesinde stratejik, siyasi ve ekonomik nedenler etkili olmuştur. Yanı başında düşmanı olan Venedik'e ait bir adanın bulunması Osmanlının güvenliğini tehdit eden, büyük bir tehlikeydi. Çünkü Osmanlının herhangi bir devletle savaşması durumunda, savaşa girdiği ülke ile Venedik arasında bir antlaşmanın yapılması olasılığı son derece yüksekti. Bu ise Kıbrıs'ın düşman devletler için stratejik bir üs olabileceği ve bu nedenle de Osmanlı kıyılarının rahatlıkla saldırıya uğrayabileceği anlamına gelmekteydi.

Öte yandan Kıbrıs'ın Osmanlı için stratejik öneminin dışında büyük de bir ekonomik önemi vardı. Çünkü Avrupa ile Asya arasındaki ticaret yolları ya Kıbrıs'tan ya da yakınlarından geçmekteydi. (Tuncer, 2005: 49).

Ayrıca korsanların, Akdeniz'in ticaret güvenliğini tehdit ediyor olmaları ve Osmanlı gemilerinin güvenliğini de büyük ölçüde tehlikeye düşürmeleri nedeniyle, Akdeniz'de özgürce ticaret yapılmasına olanak sağlamak ve Akdeniz ticaretini güven altına almak için Kıbrıs adasının bir an önce Osmanlı egemenliği altına alınması gerekmekteydi. (Tuncer, 2005: 49).

II. Selim döneminde, Kıbrıs'ın fethi ile görevlendirilen Piyale Paşa 1571 yılında Kıbrıs'ı Venediklilerden almayı başarmıştır.

Yürütülen iskan politikası sonucu, 18. Yüzyıl sonlarında ada nüfusunun üçte birinin Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. Dini inanış ve etnik yapı farklılıklarına rağmen, Adadaki nüfus, Osmanlı egemenliği altında geçirdiği 307 yıllık dönemde barış ve huzur içerisinde yaşamıştır. (Tuncer, 2005: 50-51). Bu barışa temel darbeyi "Megali İdea" düşüncesi ortaya atıldığında, bu ülkenin

peşine düşen ve Enosis ile Megali İdea düşüncelerini hayata geçirmek için harekete geçen Rumlar vurmuşlardır.

3.2.3. Kıbrıs'ın İngiltere Dönemindeki Durumu (1878–1960):

Osmanlı Devleti giderek zayıfladığı için, artık, girdiği savaşlarda toprak kaybetmekte, sınırlarının bütünlüğünü koruyamamaktaydı. Bunun en önemli örneklerinden birisi 93 Harbi de denilen, 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'dır. Savaş sonunda, 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti, Avrupa'da ve Asya'da büyük ölçüde toprak yitirmişti. Ancak bu kayıplar sadece Osmanlı açısından değil, birbirleriyle rekabet eden devletler açısından da önemliydi. Bu antlaşma ile Rusya'nın elde etmiş olduğu kazanımlardan hiç hoşnut kalmayan İngiltere ve Avusturya, Ayastefanos Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını istemiş ve bu amaçla Berlin'de bir kongrenin toplanmasını sağlamışlardır. Kongrenin toplanmasından hemen önce, İngiliz Hükümeti, Ayastefanos Antlaşması'nın değiştirilmesi için, Rusya karşısında Osmanlıya destek olması karşılığında, Osmanlı Devleti'nden Doğu Akdeniz'de bir adanın ya da bir toprağın kendisine üs olarak verilmesini istemiştir. Kıbrıs'ın stratejik öneminin ve adaya sahip olmanın sağlayacağı avantajların bilincinde olan İngilizler, Osmanlı'nın içine düştüğü zor durumdan faydalanarak Kıbrıs'ı istemişlerdir. (Tuncer, 2005: 53).

4 Haziran 1878'de imzalanan Kıbrıs Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından işgal edilmesine onay vermiştir. "1 Temmuz 1878 protokolüne göre Rusya işgal ettiği Osmanlı toprakları Batum ve Ardahan'dan çekilirse Kıbrıs Osmanlılara geri verilecekti" (Ülger ve Efegil, 2002: 11).

Ancak Osmanlı açısından işler yolunda gitmiyordu. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'nin yanında yer alması üzerine, İngiltere, 29 Ekim 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini duyurdu. "Türkiye 1923'te Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetini kabul

etti. Daha sonra İngiltere 1925'te adanın İngiliz İmparatorluğu'na bağlı bir koloni olduğunu bir bildiriyle duyurdu" (Önalp, 2007: 45).

Adanın yönetimi 1882'de kabul edilen Anayasa ile belirlenmişti; bu anayasaya göre Kıbrıs'ın yönetimi, 6'sı hükümet, 9'u Rum, 3'ü Türk cemaatleri tarafından seçilen 18 üyeli Yasama Meclisine bırakılmıştır. Bu meclisin başkanlığını İngiliz Yüksek Komiserliği yapmıştır. Bu sistem çoğunluğu Rumlara vermediği gibi Rumların siyasi isteklerine de set çektiği için Türklerin de avantajlı olduğu bir yönetimdi. 1925 yılında Ada'nın İngilizlerin sömürgesi haline gelmesiyle Yüksek Komiser yerini Vali'ye bırakmış, Yasama Meclisi'nin üye sayısı da 24'e yükselmiştir. Yeni 6 üyelik her ne kadar Rumlarla Hükümet temsilcileri arasında paylaşılsa da, Rumların çoğunluğu sağlaması söz konusu olmamıştır. (Alaçam, 1990: 16). Çoğunluğun Rumların eline geçmemiş olmasının, İngiltere yönetiminde olsa dahi, Adadaki Türkler açısından, sonrasında yaşanacak çalkantılı dönemlere kıyasla olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Kıbrıs, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana dek İngiltere'nin yönetiminde kalmış, ancak sürekli ayaklanmaların, çatışmaların çıktığı, oldukça çalkantılı bir dönem yaşamıştır.

3.3. ENOSİS VE MEGALİ İDEA

Adanın Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesinin ardından, iskan politikası gereği, Anadolu'dan Türk nüfus adaya gönderilmiştir. Bu Osmanlı'nın fethettiği yerlere yönelik mutlak bir uygulamasıdır. Olağan uygulamanın yanı sıra Kıbrıs'ın yeniden düzenlenmesine gereksinim gören II. Selim, adanın refahı için 1572 tarihli bir fermanla bazı ailelerin Anadolu'dan Kıbrıs'a göç etmelerini buyurdu. Aslında bu fermanda esas amaç, Ada'da ihtiyaç duyulan ayakkabıcı, terzi, eyerci, nalbant, marangoz, duvarcı gibi farklı meslek ve zanaatlardaki insanların adaya getirilmeleriyle yeni fethedilen toprakların ekonomik yönden kalkındırılmasıydı. (Önalp, 2007: 22-23). Bu uygulama sayesinde hem Adadaki

Türk ve Müslüman nüfus artacak hem de ekonomik açıdan Ada nüfusunun kalkınması ve durumunun iyileştirilmesi sağlanacaktı.

Anlaşılabacağı üzere, Osmanlının uyguladığı bu yerleştirme politikası, yerli halk üzerinde bir asimilasyon çabası değildir. Yunanlılar tarafından “Megali İdea” fikri ortaya atılıncaya değin, iki halk, Osmanlı hâkimiyetinde barış ve huzur içerisinde yaşamışlardır. Bunu pek çok yabancı yazar ve araştırmacının da kabul ettiğini, ortaya koyduğunu belirtmek gerekir. “Bunlardan Rum Mihalis Attadilis ‘Kıbrıs Tarihi, Sorunları ve Halkının Savaşı’ adlı kitabında her iki toplumun birbirleriyle olan ilişkileri hakkında şöyle der: Tarım sektöründe Türkler üretici olarak çalışıyorlardı ve Ortodokslar bu ürünleri satmakla yükümlüydüler. Bu işbirliği son zamanlara kadar devam etti” (Önalp, 2007: 30-31).

Ekonomik yaşamın sürdürülebilirliği için olmazsa olmaz şart olan bu işbirliği, toplumsal barış ve huzurun da korunması açısından önemli bir faktördü. Zaten Osmanlı idaresi boyunca Adadaki iki halk toplumsal anlamda barış ve güven ortamında yaşamıştır.

Bir başka Rum yazar Phandoras da ‘Kıbrıs’ adlı kitabında 1840’tan sonra Türk idaresinin çok iyi olduğunu, adanın altın çağını yaşadığını, nüfusun arttığını ve Ortodoksların refah içinde yaşadığını açıklar. Öte yandan Chakalli, ‘İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ adlı kitabında Tanzimatın ilanından sonra Kıbrıs’taki Hristiyanların durumunun iyileştiğini ve Ortodoksların adanın diğer topluluklarına oranla daha iyi bir ekonomik düzeye ulaştığını yazmaktadır. İngiliz yazar Hamilton Lang 1870’te Osmanlı toprakları arasında en iyi idareye Kıbrıs’ın sahip olduğunu belirtir. Aynı şekilde, o dönemde adayı ziyaret eden ‘Times’ muhabirleri de Kıbrıs Ortodokslarının durumunun fevkalade olduğunu ifade etmişlerdir (Önalp, 2007: 30-31).

Ancak Rumların Enosis davaları, iki halk arasındaki huzur ve barışı bozmuş; adadaki sükûnetin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Enosisin kökenini ve ilk ortaya çıkışını inceleyebilmek için Megali İdea düşüncesinin ortaya çıkışını ve temellerini bilmek gerekir.

Megali İdea için Yunan milliyetçileriyle birlikte Rum Ortodoks Kilisesi 1814'te Odessa'da kurulan Filiki-Eterya adlı örgütle birlikte örgütlü çabalarını yoğunlaştırıp harekete geçmişlerdir. (İsmael, 1986: 17-18)

Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki topraklarda gözü olan Çarlık Rusyasının bilgisi dâhilinde örgütlenme çabalarını tüm Balkanlarda başlatan Filiki- Eterya Rusya'nın açık desteğini de sağlamıştı. Buna en açık kanıt olarak Rus Çarı I. Aleksandr'ın yaveri Aleksandros İpsilantis'in örgütün başına getirilmesidir. Megali İdea fikri ilk kez Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından güncel hale getirilmiştir. Rigas Ferreros bu amaçla 1791-1796 yılları arasında ilk Megali İdea haritasını Bükreş'te hazırlamış ve 1796'da Viyana'da basmıştır (İsmael, 1986: 17-18).

Osmanlı Devleti'nin Ortodoks Kilisesi ile Rum Patrikhanesi'ne göstermiş olduğu hoşgörüyü, kilise, Osmanlıya karşı Megali İdea'yı gerçekleştirmek için, propaganda ve eylemlerde bulunmak maksatlarıyla kullanmıştır. Kilise ve Patriklik Megali İdea'nın Rum halk arasında yayılmasını, dini de kullanarak sağlamışlar ve hızlandırmışlardır.

Megali İdea yeniden Büyük Roma/Bizans İmparatorluğu'nu hayata geçirme projesidir. Megali İdea'ya göre, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek, Büyük Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacaktır. (Akmaral, 2004: 46) Megali İdea'nın hayata geçirilebilmesi için, görüldüğü üzere sadece Kıbrıs'ın alınması yeterli değildir, Misak-ı Milli sınırları içerisindeki, Türkiye Cumhuriyeti toprakları da işgal etmeyi hedefledikleri ve planladıkları toprakların dahilindedir.

Megali İdea'ya (Büyük Ülkü) göre kurulacak olan Büyük Yunanistan'ın/Büyük Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul (Konstantinopolis) olacaktır. Yunan ve Rum halkı arasında bu ülkünün yayılması, aktarılması görevini, Filiki- Eterya örgütünün yanı sıra Ortodoks Kilisesi ve Patrikhane üstlenmişlerdir. Örneğin kilise, zenginliğini ve nüfuzunu kullanarak Megali İdea'ya hizmet edecek, gizli gizli propaganda yapacak okullar açmıştır.

Rus Çarı'nın yaveri Aleksandros İplisantis başkanlığındaki Filiki- Eteryia örgütü 1821'de Mora Yarımadasında Yunan isyanını başlatmıştır. Yunan isyanı 1829 yılında başarıya ulaşmış ve Yunanistan Osmanlıdan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra 'Filiki-Eteryia' örgütü 'Etniki Eteryia' ya dönüştü (Ülger ve Efeğil, 2002: 10). Bu değişim Kıbrıs'ta başlayacak olan Enosis hareketinin de fitilini ateşleyecektir.

Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamında kullanılır.(Ülger ve Efeğil 2002, 10) Etniki Eteryia, Kıbrıs'ta da faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Yunan isyanının Kıbrıs'ta yapılan geniş propagandası, Kıbrıs Rumları arasında çok geniş sempati ve heyecanın doğmasına neden oldu. Hatta başpiskoposun girişimleri sonucu 132 Rum ile birlikte birçok silahın ve çok miktarda paranın Mora isyanı için gönderildiği bilinmektedir. Yunan isyanının başarıya ulaşmasından sonra, Kıbrıs'ta da Kilise öncülüğünde isyan hazırlıklarının sezilmesi üzerine Vali Küçük Mehmet, kiliselere baskın düzenleyerek Etniki Eteryia'ya ait çok miktarda silahı ele geçirmişti. Bunun üzerine isyanın elebaşı olan papazlar yakalanarak idam edildi (Akmaral, 2004: 48).

Yunan bağımsızlık mücadelesinin öncü ve önder gücü olan Etniki Eteryia'nın programında Megali İdea aynen şu sırayla maddelenmiştir:

- 1- Yunan ulusunun tam bağımsızlığının sağlanması
- 2- Teselya, Epir, Selanik ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a katılması
- 3- Ege adalarının Yunanistan'a katılması
- 4- Oniki Ada'nın Yunanistan'a katılması
- 5- Girit Adası'nın Yunanistan'a katılması
- 6- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a katılması
- 7- Pontus Rum Devleti'nin kurulması
- 8- Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması

9- İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a katılması

10- İstanbul'un ele geçirilmesi

Birinci maddede diğer maddelerden farklı olarak “Yunan Ulusunun bağımsızlığının sağlanması” amaçlanmaktadır. Daha sonra ise 7. madde dışındaki (2–9) Enosis maddeleri sıralanmıştır. İlk madde anayurdu içermekteydi. “Yunan ulusunun bağımsızlığının sağlanması” diğer maddeleri de içeren genel bir amaçtı ve bu madde ile

“Mora ve Attik yarımadalarının bağımsızlaştırılması”ndan söz edilirdi. İlk 5 madde öngörülen sırada olmasa da gerçekleştirilmiştir. Öteki maddelerinin gerçekleştirilmesi Türk Kurtuluş Savaşı ile engellenmiştir. Bu program hala yürürlüktedir ve resmi devlet siyasetidir. Tek fark ise 8.madde Kıbrıs'ın, 6. ve 7.maddelerin anlaşılır nedenlerle önüne geçmiş olmasıdır (Güvenç, 1984: 60-61).

Görüldüğü üzere Kıbrıs'taki Enosis hareketi Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. Başlangıç noktası olarak Filiki Etery'a'nın kurulması alınabilir. Enosis hareketi, Yunan milliyetçiliği ve Yunan isyanı ile gelişmiştir. Kıbrıs sorununun doğmasında ve günümüze dek uzanmasındaki temel sebebin Enosis ve Megali İdea ülküleri olduğunu belirtmek gerekir.

Kısaca özetlemek gerekirse;

- Ada Rumları ve Türkleri genelde Megali İdea fikri ortaya atılana ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar birlikte, barış içinde yaşamıştır. Adada, uzun tarihi boyunca (bugüne kadar) değişik din, dil ve kökene sahip insanların barış içinde yaşadığı tek dönem bu dönemdir.
- Kıbrıs Rumlarının Osmanlılara isyanı ve Kıbrıs Türkleri ile çatışmaları, Megali İdea ve Enosis fikrinin 1800'lü yıllardan itibaren Yunanistan'dan gelen kışkırtıcılarla Ortodoks Kilisesi tarafından yayılması sonucu başlamıştır.

- Türk halkı ve Osmanlı yönetimi en başından itibaren Megali İdea ve Enosis'e karşı çıkmışlar ve Enosis'e karşı savaşıma başlamışlardır.
- Kilise, amacına, Osmanlı Devleti'nin kendisine tanıdığı ayrıcalıkları, bu yoldan sağladığı maddi ve manevi desteği, bir propaganda ve baskı aracı olarak kullanmak yolu ile ulaşmayı denemiştir. Rum halkının fakirliğini ve dinine bağlılığını her zaman istismar etmiş; ruhani liderlik yanında, siyasi liderlik avantajını sonuna kadar kullanmıştır.
- Türk halkının Enosis'e karşı mücadelesi, Enosis'in tarihi kadar eskidir.
- Kıbrıs sorunu bir anlamda ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1796 yılında başlamıştır.
- Kıbrıs sorunununun 1974 yılında Türkiye'nin müdahalesi ile başladığı iddiası, tarihsel süreç irdelendiğinde, temelinden çürütülmüş olacaktır (İsmail, 1986: 24-25).

1974'te Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanmasıyla Enosis tehlikesi büyük ölçüde azalmıştır (Denktaş, 2007: 95).

3.4. ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARI

1955 Üçlü Londra Konferansı'ndan bahsetmeden önce, kısaca, bu yıla kadar neler olduğuna bir göz atmak yerinde olacaktır. Yukarıda I. Dünya Savaşı esnasında, 5 Kasım 1914'te İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ve 10 Mart 1925 günü Kıbrıs'ı sömürgelerine kattığını belirtmiştik.

Kurtuluş Savaşı sürerken Kıbrıs Türkleri Anadolu'daki Mustafa Kemal önderliğindeki milli mücadeleye destek verdiler. Öte yandan Kıbrıslı Rumlar ise Yunanlıların Anadolu'daki her ilerleyişinde sokaklara dökülüp sevindiler. Ancak

30 Ağustos 1922 Büyük Taarruz ve 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu ile son sevinenler Kıbrıs Türkleriydi. "Kıbrıs meselesinin önemli dönüm noktalarından biri de 1930 seçimleri ve arkasından gelen 1931 isyanıdır. Bu seçimlerde Atatürk devrimlerini ve Kemalist Türk milliyetçiliğini savunan 'Halkçılar' grubu büyük başarı kazandı; İngiliz Sömürge Yönetimi işbirlikçileri ise ağır darbe yediler" (Ülger ve Efeğil, 2002: 12).

Seçimlerden sonra iyice tırmanan toplumsal ve siyasal gerginlik, Rumların 1931'de Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla ayaklanmaları nedeniyle iyice arttı.

İngiliz Sömürge Yönetimi, 1931 isyanından beri Kıbrıs'ta uyguladığı sıkıyönetim, baskı politikası ve sansürü, İkinci dünya Savaşı sonlarında gevşetmeye ve özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişti. Bu yönde peş peşe planlar hazırladı. Bu planlar şunlardır:

1947 Lord Winster Planı,

1948 Jackson Planı

1955 Birinci Mac Millian Planı

1955 İkinci Harding Planları, (Kasım 1955- Ocak 1956)

1956 Radcliff Planı

İkinci Mac Millian Planı

1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı.

Bu planların ortak özelliği, adadaki İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi temeline dayanmasıydı. Rumlar bu planları, Enosis getirmediği için reddettiler (Ülger ve Efeğil, 2002: 13).

Rum halk arasında Enosis ülküsü hızla yayılırken, Türk halkı da yaptığı mitinglerle Enosis'e karşı olduğunu ortaya koymuştur.

Rumlar, 1949'da BM Güvenlik Konseyi'ne Enosis için başvuru yaptı. 1950'de kilise Enosis plebisiti (halkoylaması) yaptı. Enosis'e %96 oranında 'evet' çıktı. Aynı yıl, Atina'da başkanlığına Yunan Ortodoks Başpiskoposu'nun

getirdiği Pan Helenik Enosis Komitesi bildirimler yayımlayarak, mitingler yaparak Enosis kampanyasını sürdürmekte idi. Yunan Hükümeti de giderek Enosis politikasını resmen yürütmeye başladı (Ülger ve Efegil, 2002: 14).

Rumlar, BM'ye başvurduklarında "self determination" talebinde bulundular, ancak BM Genel Kurulu 17 Aralık 1954 yılında kabul ettiği 814 numaralı kararla Yunanistan'ın self determinasyon talebini, Kıbrıs'ta etnik yönden birbirinden farklı iki toplumun bulunması nedeniyle, bu ilkenin uygulanamayacağını vurgulayarak, reddetti (Önalp, 2007: 53). Yunanistan, Enosis için her yolu deniyordu. BM'ye başvurmadan önce Adadaki Rumları gizlice silahlandırmayı ihmal etmemişti. Bu silahlandırma sonucunda Kıbrıs'ta karşımıza 'EOKA' adı verilen terör örgütü çıkmıştır. EOKA, adada İngilizlere karşı eylemler gerçekleştirmiştir. Bu nedenle EOKA'nın Kıbrıs'ın bağımsızlığı için çalıştığı iddia edilmektedir. Oysaki EOKA'nın Adanın bağımsızlığı için mücadele etmediği açıkça ortadaydı. Rumların hedefi Enosis'ti ve bu hedeflerinden hiçbir zaman sapmadılar (Önalp, 2007: 54-55). Adada gerginlik tırmanırken, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı 29 Ağustos 1955'te Londra'da üçlü bir konferansa davet etti. Bu konferanstan sonra, Türkiye, artık Kıbrıs meselesine doğrudan ilgili taraf olarak açıkça müdahale etme imkânı kazanmış oluyordu (Akmaral, 2004: 83). Daha öncesinde Türkiye, Kıbrıs ile yakından ilgilenmesine rağmen, tarafsız olmaya çalışıyordu.

Rumların savunduğu Enosis ile Türk tarafının savunduğu Taksim düşüncesi Adanın bağımsızlığı fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu fikrin ABD, Yunanistan, Türkiye, İngiltere tarafından kabul edilmesi sonucu 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959'da da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalar sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti kurulur. Böylece 1878'den bu yana süren İngiliz egemenliği, egemen İngiliz üsleri dışında son bulur (İsmail, 1986: 82).

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu Londra Konferansı'nın sonucunda Zürih'te kabul edilen üç temel belgenin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin

Temel Yapısı, Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması), bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturacağı kabul edilmişti. (Tuncer, 2005: 87-88).

Garanti Antlaşması'yla; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 'bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliği'ni ve anayasasının temel hükümlerinin gereklerini güvence altına alıyordu. Güvence altına alınan bu unsurlara karşı bir tehlike ortaya çıkacak ve bu antlaşmanın hükümleri çiğnenecek olursa, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, gerekli önlemlerin alınması için, birbirlerine danışacaklardı (Tuncer, 2005: 87-88).

Üç ülkenin garantörlüğünü sağlayan bu antlaşmanın, daha sonra ortaya çıkan, özellikle adadaki Türk varlığına yönelik şiddet eylemleri düşünüldüğünde, ne kadar gerekli ve isabetli olduğu anlaşılacaktır; zira 1974 yılında ülkemiz tarafından gerçekleştirilen harekâtın yasal dayanağı, sözünü ettiğimiz garantörlük antlaşmasıdır.

İttifak Antlaşması'yla Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye'nin ortak savunmaları için, birbirleriyle işbirliği yapmaları öngörülüyordu. Müttefikler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik dış ya da iç saldırılara karşı koyma yükümlülüğünü üstleniyorlardı. Taraflar, Kıbrıs'ta ortak bir karargah kuracaklar ve bu karargahta Yunanistan 950, Türkiye 650 asker bulundurabilecekti (Tuncer, 2005: 88).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı'nın öngördüğü hükümlere takip eden bölümde yer verilecektir.

3.5. KIBRIS CUMHURİYETİ (1960- 1963)

İmzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları sonucunda 16 Ağustos 1960'ta, iki halkın kurucu olarak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir cumhuriyet kuruldu (Ülger ve Efegil, 2002: 14).

Kıbrıs Devleti, başkanlık rejimine dayanan bir cumhuriyetti. Mevcut sistemde nüfus oranına göre her iki halkın da temsili mümkün olabilecekti. Cumhurbaşkanı Rum, cumhurbaşkanı vekili Türk olacak ve her ikisi de beş yıllık bir süre için kendi toplumları tarafından seçilecekti. Yürütme erkine her ikisi de sahip olacaklardı. Bakanlar Kurulu 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşuyordu.

Bakanlar Kurulu'nun kararlarını veto etmek yetkisine sahip olan cumhurbaşkanı ve vekilinin her biri kendi bakanlarını atayacaklardı. (Önalp, 2007: 60). Bu da yürütme erkinin de nüfus dengesi çerçevesinde korunmasını sağlayacaktı.

Beş yıl süreyle görev yapacak olan Yasama Meclisi'nin üyelerinin %70'i Rum, %30'u Türk olmak üzere her iki toplum içinden ayrı ayrı seçilmeleri öngörülmekteydi. Yasama Meclisi'nde yasalar hazır olan üye sayısının basit çoğunluğuna göre çıkarılacaktı. Her iki toplumun kendi iç işlerini görüşmek için meclisleri bulunuyordu ve kendi cemaatlerine mensup bireylerden vergi toplamak yetkisine sahipti (Önalp, 2007: 60). Bu yapılanma belli oranlarda, her iki halka da kendi kararlarını verebilme, kendi yaşamları hakkında karar verebilme olanağı tanıyorlardı.

Cumhurbaşkanı ve muavini kendi toplumlarına mensup idam mahkumları için ayrı ayrı af yetkisine sahip olacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti, konusu ne olursa olsun Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'yi en çok ayrıcalıklı ülkeler olarak kabul edecekti. Yunanistan ve Türkiye, kendi toplumlarına eğitim, kültür vb. alanlarda her türlü mali yardımda bulunabilecekti, öğretim üyesi ve din adamları gönderebileceklerdi. Büyük şehirlerde her toplumun kendi bireylerinden oluşan ayrı belediyeler oluşturulacaktı (Akmaral, 2004: 106-107).

Adadaki yönetimde olduğu gibi sosyal alandaki görevler de nüfus oranına göre dağıtılmıştır. Kamu görevlerinde çalışacak kimselerin %70'i Rumlardan, %30'u Türklere ait olacaktır. Kurulması öngörülen 2000 kişilik bir ordunun %60'ını Rumlar, %40'ını da Türklere ait olacaktır. Dışişleri, savunma ve maliye bakanlıklarından bir tanesi Türklere ait olacaktır (Önalp, 2007: 60). Önemli bakanlıklardan bir tanesinin Türklere bırakılmış olması da dengeyi sağlayacak unsurlardan birisi olmuştur.

İki halk arasındaki dengeyi koruyabilmek adına Rumca ve Türkçe'nin resmi diller olarak, birlikte resmi belgelerde bulunabilmesi kararlaştırılmıştır.

Ayrıca yeni devletin bekası amacıyla Enosis ve Taksim görüşleri yasaklanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında

imzalanan Garanti Antlaşmasıyla hem adanın toprak bütünlüğünün hem de rejiminin korunması hedeflenmiştir.

3.6. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN SONA ERMESİ VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, adadaki Türk halkı da pek çok kazanımlar elde etmişti. Adada sürdürdüğü varoluş mücadelesi, Enosis'e karşı ortaya koyduğu Taksim tezi gibi unsurları dünya kamuoyuna duyurmuş, Kıbrıs'taki varlığını sağlamlaştırmıştır. Türkiye'nin de imzaladığı Garanti Antlaşması, adadaki Türk halk için önemli bir kazanım niteliğindedir, denilebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Kıbrıs Türklerinin elde etmiş olduğu en büyük kazanım, hiç şüphesiz cemaat, azınlık topluluğu olarak nitelenirken, verdikleri soylu bir kavga sonunda, yeni bir cumhuriyetin kurucusu olan iki temel halktan biri olarak tanınmalarıdır. Böylece Türkler artık azınlık değil; eşitlik ve kurucu ortaklık haklarına sahip, devlet yönetiminde yüzde otuz, orduda yüzde kırk söz hakkı olan bir halktı (İsmail, 1986: 128).

Her ne kadar eşit yüzdeler olmasa da, Türk olan cumhurbaşkanı vekilinin de veto hakkının olması gibi ya da temel yasama konularında Kıbrıs Türk Temsilcilerinin ayrı oylama yapması gibi haklar, adanın geleceği hakkında Türk halkına da söz hakkı tanıdığından, Türk halkının Rum halkla eşit olduğu söylenebilir.

Ancak, Rum halk için, Enosis'ten vazgeçmelerine neden olacak bu oluşum, kabul edilebilir değildi. Enosis'ten vazgeçme niyetleri olmayan Rumlar için, adadaki bu yapılanma, yalnızca bir basamaktan, aşamadan ibaretti. Çünkü onlara göre Kıbrıs, Yunanistan'a bağlanması gereken bir adaydı. Öte yandan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile Türklere tanınmış haklar, Rum liderler tarafından kabul edilebilir görünmüyordu; çünkü onlara göre Türkler azınlıktı, bu haklara sahip olmalarına, özellikle Enosis'in önünde engel oluşturan varlıklarına izin verilmemeliydi.

Bu nedenle Rum liderler, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ve adadaki Türk varlığına bir son vermek için bazı eylem planları ilan etmeye ve bunları uygulamaya koymak için çabalamaya başladılar.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından başlayan uygulamalarda, Türklere yönelik anayasal hak ihlalleri ve ardından şiddet eylemleri gündeme gelmeye başladı. Zaten cumhurbaşkanı Makarios'un özellikle EOKA örgütü üyelerini devletin önemli noktalarına atması, Rumların barış ve huzur ortamını korumak için değil, baltalamak için çalışacaklarının göstergesiydi.

Makarios'un, Anayasa'da Rum egemenliğine engel olan 13 maddenin değiştirilmesinde ısrar etmesi, bunu kabul etmeyen Türklere karşı saldırılar başlatması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini dinamitlemesiydi. Değiştirilmesi istenen bu 13 maddenin ne olduğuna bakılırsa, Rum liderlerin amaçları daha anlaşılır bir hal alacaktır.

- Cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı muavininin veto hakkının kaldırılması. (Anayasaya göre Başkan ve yardımcısı, Bakanlar Kurulu ve Meclis'in dış ilişkiler, savunma ve güvenlik konularındaki kararlarını veto etme hakkına sahipti.)
- Cumhurbaşkanı yurt dışında veya görevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğunda başkan yardımcısının ona vekâlet etmesi. (Bu aslında göz boyamak için ileri sürülmüştür.)
- Rum Temsilciler Meclisi Başkanı yurt dışında ya da görevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğunda, Meclis Başkanlığı görevinin Meclis Başkan Yardımcısı tarafından yerine getirilmesi.
- Meclis Başkanı Rum, yardımcısı Türk üyelerce ayrı ayrı seçileceklerine, her ikisinin de Meclis Genel Kurulu'nca seçilmesi.

(Bu durumda çoğunlukta Rumlar olduğu için Meclis Başkanı hep Rum olacağından, Türklerin Birliğini bozmaya yönelik bir öneri idi.)

- Bazı yasaların mecliste onaylanması için, ayrı çoğunluk şartının aranmaması. (Anayasaya göre vergi, belediyeler ve seçim yasaları için ayrı ayrı çoğunluk gerekirdi. Bu durumda Rumlar her şeyi çoğunluklarına dayanarak istedikleri gibi yapacaklardı.)
- Birleşik belediyelerin kurulması.(Anayasaya göre beş büyük şehirde ayrı belediyeler kurulacaktı. Bu durumda belediye başkanları hep Rum olacaktı.)
- Adaletin dağıtımının birleştirilmesi. (Rum suçlulara Rum, Türk suçlulara Türk yargıçlar bakıyordu. Bu durumda Türk sanıklar suçsuz olsalar bile Rum yargıcın insafına kalıyorlardı. Bunun bir başka tehlikesi de Rum yargıçlardan alınacak tutuklama ve arama emirleri ile ikide bir Türk evleri ve yerleşim yerlerinin aranması, kişilerin tutuklanıp baskı altına alınması idi.)
- Güvenlik Kuvvetlerinin, polis ve jandarma olarak ikiye ayrılmasına son verilmesi.
- Güvenlik Kuvvetlerinin sayısının yasa ile belirlenmesi. (Anayasaya göre Cumhurbaşkanı ve yardımcısı sayıyı ortaklaşa olarak azaltılıp çoğaltılabilirdi.)
- Hükümete ve orduya iki toplumun katılma oranları, iki toplumun nüfus oranlarına göre değiştirilmesi. (Bu durum Kıbrıs Türkleri için yok olmayı kabul etmekte.)
- Amme Hizmeti Komisyonu'nun üye sayısının ondan beşe indirilmesi. (On üyeden üçü Türktü.)

- Amme Hizmeti Komisyonu'nun tüm kararları basit çoğunlukla alması. (Bu durumda çoğunlukta olan Rum üyelerin her istediği olacaktı.)
- Rum Cemaat Meclisi'nin yürürlükten kalkması. (Bu öneri de Rumların Cumhuriyet yönetimini bir Rum yönetimi yapmak girişiminin bir sonucuydu.) (Önalp, 2007: 62-66).

Rum liderliğinin bu önerileri kabul edilmedi. İşte bu hava içerisinde Makarios'un hazırladığı, Akritas adı verilen ve Türkleri topyekün katletmeyi öngören meş'um bir planda Rumların istediği değişikliklerin Türkler tarafından reddedileceği ve bu yüzden iki cemaat arasında çatışmaların çıkacağı hesap edilmişti (Önalp, 2007: 70).

Akritas Planı ile Rumların hedefi, Türkleri yok etmek ve adanın Yunanistan'a bağlanmasını sağlamaktı. Akritas Planı "Akritas" kod adlı İçişleri Bakanı Yorgacis, Cumhurbaşkanı Makarios, Meclis Başkanı Klerides gibi isimler bulunmaktaydı (Akmaral, 2004: 157). 21 Nisan 1966 tarihinde Patris adlı Rum gazetesi, planı ve amacını ilan ediyordu: Türkler ani bir baskınla yok edilecekti.

Adadaki Türklere yönelik saldırılar, gün geçtikçe artıyordu. Türk liderler, Rumların ekmeğine yağ sürülmesin diye, Türkleri sükûnete davet ediyorlardı. Ancak Rumlar vazgeçecek gibi değillerdi. Bunun en acı örneklerinden birisi 24 Aralık 1963 Noel gecesinde yaşandı. Kıbrıs tarihine "Kanlı Noel" adıyla geçen olaylarda yüz elli kadar Rum çeteci Lefkoşe'nin Kumsal adı verilen, genellikle Türklerin yaşadığı semtine baskın düzenlediler. Teröristlerin seçtiği evlerden biri de Türk alayında görevli tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın eviydi. O gece Binbaşı İlhan alayda nöbetteyken, evin kapısını kırarak içeri giren EOKA çetecileri binbaşının karısı Mürüvvet'i ve üç çocuğunu (Murat ve Kutsi 7 ve 4 yaşlarında, Hakan ise henüz 9 aylıktı) evin banyosunun küvetinde öldürdüler (Önalp, 2007: 78). Aynı gece Kıbrıs'ta özellikle Türk nüfusun yaşadığı yerlerde katliamlar yaptılar; Denya, Ayvasıl ve Şillura köyleri işgal edildi. Ayvasıl köylüleri toptan katledilerek, toplu mezarlara gömüldüler. (Tuncer, 2005: 96-97) Adada

meydana gelen katliamlar, Garanti Antlaşması'na göre, Türkiye'ye tek taraflı olarak müdahale hakkı tanıyordu.

Türkiye'nin ortaklaşa müdahale teklifine ne Yunanistan ne de İngiltere olumlu yanıt verince, Türkiye tek başına müdahale kararı aldı. "Türk Hava Kuvvetleri'ne ait jet uçaklarının 25 Aralık 1963 günü Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşunda bulunması üzerine, EOKA'cılar, ateşkes antlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar "(Tuncer, 2005: 97).

Sonrasında "Barışı Koruma Gücü" , üç garantör ülke olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından oluşturuldu. Lefkoşa'da Rum saldırılarının durdurulduğu, Türk ve Rumları ayıran "Yeşil Hat" çizildi.

Makarios, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıkladı. Bu karara Yunanistan da destek vermişti. Böylece, bu tarihte 'Kıbrıs Cumhuriyeti' fiilen çökmüş oluyordu (Tuncer, 2005: 97-98). Anayasal ihlallere, Türklere yönelik insanlık dışı, vahşi katliamlara rağmen, Rum yönetimi uluslararası kamuoyunda meşruiyetini korumaya devam etmekteydi.

Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmasından sonra, Konsey, 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı kararı ile Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Kıbrıs'ın 'yasal hükümeti' olarak tanıma yanılığısına düşmüş ve 1964 yılında artık 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kalkmış olduğunu görememiştir. Tüm dünya devletleri de bu karara dayanarak, yasal hükümet olarak, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımıştır (Tuncer, 2005: 99-100). BM'nin bu yöndeki tutumu, Rum Yönetimi'ni, Kıbrıslı Türklere karşı cesaretlendirmiş, daha sonrasında Türklere yönelik saldırıların artmasına zemin hazırlamıştır.

Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik, gerek ABD'nin, gerekse BM Güvenlik Konseyi'nin farklı planları ve girişimleri olmuştur. Ancak bu girişimlerin, adadaki iki topluma eşit yaklaşmaması, çoğunlukla Türk varlığını azınlık gibi görmesi gibi adil olmayan yaklaşımlar bir yana; Rumlar Enosis'in gerçekleşmediği hiçbir çözümü yeterli görüp kabul etmemişlerdir.

Meydana gelen bu gelişmeler üzerine, 28 Aralık 1967’de Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuş ve adadaki iki toplum birbirinden ayrılmıştı. Böylelikle, Kıbrıs, fiilen iki özerk devlete ayrılmış oluyordu. Geçici Türk Yönetimi’nin başkanlığına Dr. Fazıl Küçük, yardımcılığına da Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş getirildi. Denktaş, 4 yıllık sürgünden sonra, 13 Nisan 1968’de adaya dönmüştü. (Tuncer, 2005: 105-107). Ancak Türkler açısından bu arzu edilir bir çözüm değildi, zira Kıbrıs Türk halkı her iki halkın da eşit ve adil temsil edildiği bir devlet ve yönetim arzusundaydı.

Türkiye, 1967 bunalımından önemli bir ders almıştı: O yıllarda, askeri olarak adaya müdahale edebilme olanağından yoksundu. Bu nedenle, hazla askeri hazırlıklarını tamamlama sürecini başlattı ve olası bir çıkartma için, her türlü bilgi ve malzeme eksikliği giderildi. 1967 bunalımından sonra, Kıbrıs sorununa barışçı bir çözüm yolu bulma çalışmaları, BM Genel Sekreteri U. Thant’ın girişimleri sonucunda, Haziran 1968’de başlatıldı (Tuncer, 2005: 105-107).

Rum yönetimi, Türklerin istediği federal sistem ve özerk yönetim tezlerini, “taksim”e yol açabileceği için reddetmiş, öte yandan Enosis görüşlerinden asla vazgeçmemiştir.

1968’de Adada iki toplum arasında görüşmeler başlamıştır. Kıbrıs Rum toplumu içinde iki temel görüşün belirginleştiği gözlemlenir. Bu görüşlerden biri, ani bir askeri harekâtla Kıbrıs Türk direnişinin kırılarak, ‘Enosis’in ilan edilmesini; öteki görüş de, uzun süreli bir program çerçevesinde, ekonomik ve siyasal baskılarla Türk direnişinin kırılarak, ‘Enosis’e ulaşılmasını öngörmekteydi. Bu görüşlerden birincisini, eski EOKA’cılar ve Cunta yanlısı güçler; ötekini de, Makarios savunmaktaydı. ‘Enosis’ konusunda kısa askeri yolu yeğleyenler, EOKA’yı canlandırarak, ‘EOKA B’ isimli Cunta destekli ve Yunanistan tarafından yönetilen gizli bir örgüt kurdular. Bu gizli örgüt, adada bulunan ve Rum Milli Muhafız Birliği’ni yöneten Yunanlı subayların denetimi altındaydı. 28 Ağustos 1971’de Grivas, gizlice adaya dönmüş ve EOKA B’nin başına geçmişti (Tuncer, 2005: 107-108). Görüldüğü üzere Rumlar Enosis ve Megali İdea görüşlerinden vazgeçmek niyetinde olmadıkları gibi, bu ülküleri gerçekleştirmek için silahlı mücadeleyi bile seçenek olarak

değerlendirmektedirler. Bir terör örgütü olan EOKA'nın yeniden canlandırılması da bunun en önemli göstergelerindendir.

Yunanlı subayların denetimindeki Rum Muhafız Birliği ve EOKA B, 15 Temmuz 1974 günü Makarios'un sarayına saldırdılar; ancak Makarios kaçmanın bir yolunu bulup, İngiliz üssüne sığınarak kurtulmuştur. Daha sonrasında, Makarios, Kıbrıs'taki bu darbeden açıkça Yunanistan'daki cuntayı sorumlu tutacaktır. Darbe sadece Makarios'u devirmek amacını gütmüyordu, hiç kuşkusuz kısa bir süre sonra Kıbrıs Yunanistan'a ilhak edilecekti. Atina'daki subaylar Ajans France Press'e verdikleri bir demeçte darbeden en çok bir yıl sonra bir referandum yapılarak, adanın Yunanistan'la birleşmesine karar verileceğini açıkça itiraf etmişlerdi. Ayrıca, EOKA B'nin sonraki beyanatları da bunu doğruluyordu. (Önalp, 2007: 121).

Ülkenin iç meseleleriyle bunalan Atina'daki cuntanın üyeleri halkın ilgisini dış olaylara çekerek rahat bir nefes almayı düşünmüşlerdi. Adanın kendi topraklarına katılmasıyla, yaklaşık iki asırdır peşinden koştukları bir ülkü gerçekleşmiş olacak ve kendileri de bütün Yunanlıların gözünde birer kahraman haline geleceklerdi (Önalp, 2007: 121).

Darbeden sonra, gittikçe gerilen siyasal ve toplumsal ortamda, adadaki Türk halkının güvenliği tehlikede idi. Rumlar, Enosis'e direnen ve direnmeye devam edecek olan Türk varlığını ortadan kaldırmak isteyeceklerdi.

Darbe haberlerini kaygıyla izlemeye başlayan Türkiye, teyakkuz durumuna geçmiş, ülkenin güneyine askeri birliklerini kaydırmaya başlamıştı. Buna neden olan gelişmeler arasında, Yunanistan'ın seferberlik ilanı da vardır.

15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı gerçekleştirilen darbenin hemen ardından, Makarios, verdiği demeçte tehlikede olanın sadece Kıbrıs'ın bağımsızlığının olmadığı, aynı zamanda adadaki Türklerin de tehlikede olduğunu söylemiştir.

Kıbrıslı Rumlar darbeden hemen sonra Türklere saldırılara başlamışlar ve 15 Temmuz ile Türkiye'nin ilk müdahalesini yaptığı 20 Temmuz arasındaki beş günlük sürede, 16 bin Türk yaşadıkları toplam 38 köyü terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Magosa'da 10 bin Türk açlık tehlikesiyle karşılaşmış, 4 bin Türk de Knodhara'da Yunan Milli Muhafız Birlikleri tarafından muhasara altına alınmıştır. Ayrıca, Aloa, Sandallaris ve Maratha'da türlü mezalim hareketlerine girişilmiş ve Tokhni, Zyyi ve Mari'den toplanan erkekler bir arada öldürülmüşlerdir (Alaçam, 1990: 32).

Ortaya çıkan bu koşullar nedeniyle Türkiye harekete geçme lüzumu görmüş ve dönemin başbakanı Bülent Ecevit, İngiltere'ye giderek, ortak müdahale için önerilerde bulunmuştur. Ancak İngiltere bu türlü bir müdahaleye yanaşmayacağı izlenimini vermiştir. Bunun ardından koalisyon hükümetinin diğer ortağı Milli Selamet Partisi lideri ve Başbakan Vekili Necmettin Erbakan Milli Güvenlik Kurulu'nu toplamış ve İngiltere'deki Başbakan Ecevit'ten gelen bilgiler doğrultusunda görüşmelerini yapan MGK hareket kararını görüşmüş ve Türkiye tek başına müdahale seçeneğini değerlendirmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan doğan meşru hakkını tek başına kullanması kararı alınarak, 20 Temmuz 1974 günü Barış Harekâtı'na girişilmiştir. Türkiye, böylece, hem darbecilerin adada iktidarda kalmalarını önlemiş hem Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini sağlamış hem de Yunanistan'daki Cunta idaresinin yerini sivillere bırakmasına yardımcı olmuştur (Alaçam, 1990: 32).

Kıbrıs Türklerinin on bir yıldır süren acılarına, Türkiye, yaptığı harekâtla yavaş yavaş derman olmaya başlamıştır. Ayrıca, yıllardır sivil ve savunmasız Türk halkına karşı girişilen saldırılar ve soykırım eylemleri, Türkiye'nin kaygılarında ve müdahalesinde ne derece haklı olduğunu ortaya koymuştur (Tuncer, 2005: 113).

Öte yandan harekâtın yapılmasında ne Türkiye'nin ne de Kıbrıs Türk halkının, bağımsız bir Türk Devleti amaçlamadıkları, hedeflerinin Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nden daha başka olmadığını belirtmek gerekir. Niyetin bu olduğunu, Rauf Denktaş'ın 20 Temmuz 1974 günü sabah saat 05.00'te Türk toplumuna hitaben yaptığı radyo konuşmasındaki beyanatlarından anlayabiliriz.

11 yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığınız anlaşmalarla meydana gelmiş olan

bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarınızın, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatanımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz. Bugün, bu anda kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır. Gazanız mutlu olsun.

Sevgili kardeşlerim, söyleyeceklerimi iyi dinleyiniz ve harfiyen riayet ediniz. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bugün başlatmış olduğu harekât, bağımsızlığımızın garantörü olarak 1960 antlaşmalarının Anavatanımız Türkiye'ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir istila değildir. Kıbrıs'ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilen ve sadece bu gayeye matuf sınıflı bir polis harekâtıdır. Bu müdahalede, devamlı surette dost geçinmek istediğimiz ve bağımsızlığımızın müşterek koruyucusu olan Rum toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan'daki Cunta adına ellerinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetlerine kavuşturmak, başlarına konmuş olan Cunta yanlılarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti kurmaktır. Bu nedenle kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve mücahitlerimizin bu meşru harekâtı devam ederken, nerede olursanız olunuz, Rumlara karşı herhangi bir saldırıda veya nümayişte bulunmamanızı ve kendinizi koruyucu tedbirler ötesinde herhangi bir tedbire tevessül etmemenizi içtenlikle rica ederim (Denktaş, 2008: 456-457).

Görüldüğü üzere Türk cemaatinin liderliğini yapan Rauf Denktaş, yaptığı samimi açıklamalarda, hem esas maksadın Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve bütünlüğü olduğunu vurgulamakta hem de Türk halkının galeyana gelip, Rumlara zarar vermelerinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu, Kıbrıs Türklerinin topyekün bağımsız Kıbrıs için çaba gösterdiklerinin en açık göstergelerinden biridir.

Öte yandan harekâtın, Kıbrıs'a barış ve huzur getirmekten başka herhangi bir amacı olmadığını konuşmasının devamında açıkça görmekteyiz:

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinin, toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri'ni aziz vatan topraklarında kucaklamanın, bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz. Hepimizin vazifesi, bu harekâtı hedefinden saptırmamak, kan akmasını engellemek, bir an evvel Kıbrıs'a barışı getirmektir (Denktaş, 2008: 458).

Türkiye'nin ilk harekâtından sonra BM Güvenlik Konseyi bölge barışının yeniden tesisi ve Kıbrıs'ta, tekrar, bir anayasal hükümetin kurulabilmesi için, garantör devletleri Cenevre Konferansı'na davet etmiştir. Zaman zaman

Rumların ateşkesi ihlal ettiği haberleri altında devam eden görüşmeler sonucunda, 30 Temmuz'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan delegeleri, Cenevre Konferansı'nın sonunda aşağıdaki maddeleri içeren ortak bir bildiri yayınladılar. Bu maddelerin ele alınması konunun netleşmesi açısından son derece önemlidir.

Bildirinin maddelerine göre; Silahlı sivillerden oluşan askeri güçler ve Adada bulunan bütün kuvvetler, saldırgan tavırlardan uzak duracaklardır; Ada'da buldukları yerleri kontrol altında tutan Türk ve Rum kuvvetleri 30 Temmuz tarihi ve Cenevre saatine göre 22.00'dan itibaren buldukları mevzilerinde kalacaklar ve bu mevzi sınırlarını geçmeyeceklerdir; Türk birliklerinin kontrolü altındaki yerlerin etrafında emniyet bölgesi tesis edilecektir; İşgal ettikleri Türk bölgelerini, Yunan ve Rum kuvvetleri süratle terk edeceklerdir; BM güçleri Türklerin ve Rumların ortak yaşadığı köylerin güvenliğini sağlayacaktır; Türk ve Rum kuvvetleri arasında devam eden çatışmalar sırasında esir edilen askeri personel ve siviller, taraflar arasında değiştirilecektir; Ada'da Türk ve Rum tarafı arasında güven ve emniyet sağlandıktan sonra, tarafların uygun göreceği, kalıcı bir çözüm çerçevesinde, Türk ve Rum tarafının silahlı kuvvetlerinin sayısı ve silah mühimmatı fasılalı olarak azaltılacaktır; taraflar bölgede barışı yeniden tesis etmek ve Ada'da anayasal bir hükümet kurmak için 8 Ağustos'ta Cenevre'de müzakerelere yeniden başlanacaktır (Önalp, 2007: 137-138).

Bildirinin maddelerine bakıldığında, bu belgenin Türkiye açısından diplomatik bir başarı olduğu görülecektir. Öte yandan, hem Rumlar hem de Yunanlılar, adadaki Türk varlığını tanımışlardır ve adanın tek temsilcisinin Rumlar olamayacağı da anlaşılmıştır. Ancak şunu belirtmek de gerekiyor ki, Rumlar, bu bildirinin yaptırımlarını yerine getirmemiş, bildirinin maddelerinde yer alan yükümlülükleri yerine getirmekten kaçınmışlardır. Ancak, bu olumsuz duruma rağmen, Türkiye, II. Cenevre Konferansı'na katılmıştır.

II. Cenevre Konferansı, 9–13 Ağustos tarihleri arasında yapılmıştır.

Rumlar, ilk bildiriye uymadıkları gibi, II. Konferans sırasında da çözüme yanaşmadılar. Türk Silahlı Kuvvetleri'ni oyalamaya yönelik bir siyaset izlemeye başladılar, görüşmeler esnasında. Türklere yönelik saldırıların ve esir almaların devam etmesi üzerine, Türkiye, 14 Ağustos 1974 sabahı, tekrar harekâta girişmiştir. 2 gün süren harekât 16 Ağustos'ta sona ermiştir.

Sonraki süreçte, özellikle, Türk ordusunun Kıbrıs'tan çekilmemesi bahane gösterilmiş, Türk halkına ambargo uygulanmış, Türk tarafı ile görüşmelerin yapılmayacağı bildirilmiştir. Haksız yere köşeye sıkıştırılmaya, azınlık olduğu gerekçesi ile pek çok hakkından feragat etmeye zorlanan Türk halkı, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kuruluşunu ilan etmek zorunda kalmışlardır. "Bu devlet Türk toplumunun asgari isteklerini karşılayacak makul bir çözüm bulununcaya kadar devam edecekti. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın KTFD'nin ilanının bağımsızlık anlamına gelmediğini açık bir dille ifade etmesine rağmen, bu karar Lefkoşe'nin Rum kesiminde ve Atina'da soğuk düş etkisi yaptı" (Önalp, 2007: 158).

Türklerin Kıbrıs'ta federe bir oluşuma gitmelerindeki esas gaye, Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın da belirttiği gibi, tek başına bağımsız bir Türk Devleti kurmak, Kıbrıs'ı bölmek değildir. Maksat, sadece, Türk halkının haklarının korunduğu, can ve mal güvenliğinin tehdit altında olmadığı, anayasal olarak adadaki varlıklarının, Rum halkı ile eş değer şekilde kabul edildiği bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nde birlikte yaşamaktı. Federe devlet, yıllardır, Rum ve Yunan zulmü altında canından, malından, yuvasından olan Türklerin haklarının korunması için oluşturulmuş, uluslararası kamuoyunun dikkatini Kıbrıs Türkünün haklı davasına çekebilmek için tesis edilmişti.

Ancak KTFD dünya kamuoyu, özellikle BM tarafından Türklerin, adada ortaya konacak çözümlerin önüne geçen bir engeli olarak görüldü. "BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde kabul ettiği 367 sayılı kararı ile Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunu, eşitlik prensibine göre iki toplumun gerçekleştirmekte oldukları görüşmeleri kesintiye uğratacağı gerekçesiyle kınadı

ve Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri için bütün devletlere çağrıda bulundu "(Önalp, 2007: 159).

1974 yılından 1983 yılına kadar pek çok görüşme yapılmış; Kıbrıs sorununun çözümü için BM Güvenlik Konseyi'nin ve garantör ülkelerin yanı sıra, ABD başta olmak üzere, Kanada gibi ülkeler önerilerde bulunmuşlardır. 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne üye olması sonucunda, Kıbrıs sorunu AB boyutunu kazanmıştır. Ancak aradan çokça zaman geçmesine rağmen, Rumların Enosis'le ilgili hayallerinden vazgeçmemesi, 400 yıldır adada yaşamakta olan Türk halkını, azınlık, göçmen bir topluluk olarak görmek istemesi ve düzenlemelerin bu görüş temele alınarak yapılması noktasındaki inatçı ısrarları, Kıbrıs sorununun çözülmesine engel olmuştur. Sonunda adadaki Türk halkı, Rumların adanın yönetimini kendileri ile paylaşmayacaklarını, tüm çözüm önerilerini reddettiklerini görünce, 15 Kasım 1983 yılında, bağımsızlıklarını ilan ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adını almışlardır.

3.7. KUZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI

Kıbrıs Türklerinin tüm iyi niyetine karşın, Rum liderliği, eşitlik ve ortaklığa dayalı hiçbir çözüm önerisine yaklaşmayınca, dünya kamuoyunda Türkler aleyhinde propagandalarına devam edince, Türklere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini ilan etmekten başka seçenek kalmıyordu.

Kıbrıs Türk halkını, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmeye iten en önemli etken, Birleşmiş Milletlerin tek yanlı kararlar almaya devam etmesidir. Çünkü, Birleşmiş Milletlerin Rumların başvurusu ile aldığı tek yanlı kararlar, Kıbrıs meselesinin çözümlenmesine en önemli engeli teşkil etmekteydi. Birleşmiş Milletler kararlarına dayanan Rum liderliği, 'Türk askerleri adadan çekilmedikçe görüşmem' diyerek, Kıbrıs meselesini uzatmak ve geçen süre içinde Kıbrıs Türklerini eritmek, soyutlamak, güçsüz düşürmek istiyordu (Akmaral, 2004: 149).

Bu amaçlar doğrultusunda Adadaki Türk ulusuna yönelik uygulanan ekonomik ve politik soyutlamalar ve ambargolar daha da yoğunlaştırılmaya başlanmıştır. Ayrıca hukuki olmamasına rağmen Rum Yönetimi Kıbrıs'ın

tamamını temsil ediyormuş gibi görülmektedir. Bu iddia ise açıktır ki Adadaki Türk varlığını yok saymaya ya da en azından azınlık olarak görmeye yönelik çabaların kanıtıdır. “KKTC ilanından önce Rum liderliğinin bu çabaları doğrultusunda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Mayıs 1983’te aldığı 37/253 sayılı karar, bardağı taşıran son damla olmuştur. Diğer yandan Avrupa Konseyi’ndeki temsiliyet konusu da KKTC ilanını zorunlu kılan bir durum yaratmıştı” (Akmaral, 2004: 149). Federe Meclis, aldığı bir kararla 15 Kasım 1983 günü KKTC’yi kurduklarını tüm dünya kamuoyuna duyurdu. “Kıbrıs Türk halkının yüz yıllık savaşımında her türlü desteği esirgemeyen Türkiye Cumhuriyet’i KKTC’yi ilk tanıyan ülke”(İsmail, 1986:198) olmuştur. KKTC’nin kuruluşu, hem Kıbrıs Türk halkı için hem de Türkiye için büyük sevinç yaratan bir olaydır.

Daha sonra KKTC Kurucu Meclis’i tarafından Anayasa hazırlanmış, halkoyuna sunulmuştur. “5 Mayıs 1985’te yapılan halk oylaması sonucu yeni cumhuriyetin anayasası %29.82 hayır oyuna karşılık, %70.18 evet oyu ile kabul edilmiştir. Ardından 9 Haziran’da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde yarışan 6 adaydan, bağımsız olarak seçimlere katılan Rauf Denктаş, oyların yaklaşık %71’ini alarak yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir” (Akmaral, 2004: 153). Ancak KKTC’de sürmekte olan bu devlet teşkilatını demokratik bir biçimde kurma ve Adanın Türklere ait olan kısmını yönetme çabaları, BM’nin ve özellikle Batı kamuoyunun Kıbrıs sorununda Türklere bakış açısını değiştirmemiştir. “18 Kasım 1983’te BM Güvenlik Konseyi, 541 sayılı kararıyla, KKTC’nin yasal bir varlık olmadığını kabul etmiştir (Tuncer, 2005: 123)”

KKTC’nin ilanı Kıbrıs meselesinin yeni bir boyut kazanması anlamına gelmektedir. Artık sorun, ada üzerinde yaşayan iki farklı toplum arasındaki bir sorun olmaktan çıkmış; adada varlığını sürdüren iki devlet arasındaki bir sorun haline almıştır; üstelik birbirini yasal zeminde tanımayan iki devlet...

BÖLÜM 4 ERMENİ SORUNUNA GENEL BİR BAKIŞ

4.1. ERMENİLERİN TARİHİ GEÇMİŞİ

Ermenilerin gerek tarihsel gerekse etnik kökenleri ile ilgili birbirinden çok farklı, zaman zaman birbiriyle çelişen, çoğu zaman tarihsel bir olgu ya da belgeye dayanmayan iddialar söz konusudur.

M.S. 5. ve 8. yüzyıldaki yazılı kaynaklarda Ermenilerin Nuh Peygamberin oğlu Yafer'in soyundan geldiği iddia edilmektedir. Yazılı kaynaklara göre, Nuh'un gemisi 'Ararat' a oturduktan sonra, ailesi Ermenistan'a yerleşmiş ve buradan Babil'e göç etmiştir. Ermenilerin lideri Haik, Babillilerin baskısından kurtulmak için Ermenistan'a geri dönmüştür, fakat Babil Kralı Bel kendisinin arkasından gelerek Haik ile savaşmış, Haik, Babil Kralı Bel'i öldürmüş ve Ermeni Krallığını kurarak ilk Ermeni kralı olmuştur (Ünal, 2011: 15).

Muhtemeldir ki bu nedenle, ilk zamanlardaki Ermeni halkı kendilerine 'Hay' demekteydiler (Özçelik, 2007: 9).

"Ermeni" kelimesinin tarihi ise M.Ö.500'lü yıllara dayanmaktadır. Ermenileri anlatmak için kullanıldığı düşünülen "Armania" kelimesinin, ilk olarak İranlılar tarafından kullanıldığı var olan iddialar arasındadır.

M.Ö. 521 tarihinden kalma Bostun yazıtında Ermeni kelimesine ilk olarak rastlanmaktadır. Yazıtta 'Armina' ve 'Arminia' sözcüklerinin Ermenileri anlattığı ifade edilmekle birlikte bu iki kelime bugünkü İranlılar tarafından Ermenilere verilen adlardır. Ancak Ermeniler, Armania sözcüğünün eski Sami dilinden olduğunu iddia etmektedirler. Uzun süre İran hakimiyeti altında kalan Ermenistan'a, İranlıların verdiği Armania adı genel kabul görmüştür ve Ermeniler bütün dünyada da bu ad ile anılır olmuşlardır (Özçelik, 2007: 9).

Kaynaklar incelendikçe, Ermenilerin kökeniyle ilgili birbirinden çok farklı pek çok iddia ile karşılaşmaktadır. Ermenilerin kökenine dair bu iddialardan birkaçını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Ermenilerin kökünü Nuh Peygamberin üçüncü oğlu Yafet (veyahut Yafes)'in soyundan olan Hayk'a dayandıran ve kendilerini de Hayk kavmi olarak nitelendiren görüş. Bu görüşün ilmi bir değeri yoktur. Ünlü Fransız arkeologu Jacques de Morgan, Ermeni tarihçilerinin, milletlerinin aslını Kitab-ı Mukaddes an'anelerine bağlamak için büyük gayret sarfettiklerini, Hayk neslini bunlara yaklaştırmak maksadıyla eski rivayet ve an'aneleri tahrip ettiklerini belirtmektedir (Bal ve Çufalı, 2003: 6).
- Ermeniler Urartuların torunlarıdır yani Urartular Ermenilerin atalarıdır iddiasıdır ki, Urartu dilinin Ermenice ile akrabalığı olmadığının ortaya konulmasıyla çürütülmüş bir iddiadır.
- Ermeniler, Balkanlardan gelip M.Ö. VI. yüzyılda Anadolu'ya geçen Trak-Frig kökenli bir kavimdir.
- Ermenileri Kafkas kavimleri arasında sayan görüşler mevcuttur. Ermenicenin Kafkas dil grubu içinde olmaması da bu görüşün asılsız olduğunu göstermektedir (Kodaman, 2001: 1-2).

Kafkas tarihi üzerine yaptığı araştırmalar ile tanınmış olan M. Fahrettin Kırzioğlu, gerek 'Reşideddin-Oğuznamesi'nde, gerekse 'Kitab-ı Dede Korkut' ile 'Topkapı Sarayı Oğuznamesi' ve 'Bahr'ül Ensab'da, Ermeni ve Ermeniyye/Ermen/Ermenistan ile Hay/Hayk adlarının bulunmadığına dikkati çekmekte, Ermenilerin hiçbir zaman 'Armen/Armenya, Ermen' gibi coğrafya ve 'Armeniyan/Ermeni' kavim adını asla bilmediklerini ve kullanmadıklarını, hep 'Torkomyan (Türkman), Torkomaçi, Askenaz' gibi 'Türkmen/ Türkman', 'Saka' (İskit) ve bazen 'Hay, Haykazan/ Kaykaniyan' adlarını benimsediklerini ifade etmektedir (Bal ve Çufalı, 2003: 4).

Görüldüğü üzere, Ermeni adı ve Ermenilerin kökeniyle ilgili çok çeşitli savlar ortaya atılmıştır. Ancak bu çelişen iddialar ya da kökenlerine dair çok sağlam tezlerin olmayışı, var olan tezlerin kanıtlanamayışı, bizi Ermeni milletini yok

saymaya götürmemektedir. “Çok eski, 39 harfli bir alfabeye sahiptirler. Hint-Avrupa kökenli kavim oldukları ve Ermenicenin de Hint-Avrupa dil grubuna girdiği bilinmektedir.” (Kodaman, 2001: 2) Konuştukları dilden Ermenilerin batıdan geldikleri anlaşılmaktadır.

Ancak Anadolu’ya nereden geldikleri, ne kadar nüfusa sahip oldukları pek açık değildir. Ermenilerin M.Ö. VI. yüzyılda Anadolu’da görüldüğü, daha sonra Ağrı Dağı civarına çekildikleri söylenmekte ise de, esas itibarıyla hangi bölgede ve hangi sınırlar içerisinde kaldıkları tartışmaya açıktır. Nüfusları da iyi bilinmediği ve dağınık oldukları için, ülke sınırlarını tahmin etmek güçtür. Zira Anadolu’da ve Güney Kafkasya’da münhasıran Ermenilere ait ne bir kültürel sınır, ne bir siyasi sınır, ne de bir coğrafi (tabii) sınır vardır. Dolayısıyla Ermenistan denen ülkenin sınırlarını çizmek mümkün olmamıştır. Ermeniler de gerçek sınırlarının neresi olduğunu bilmemektedirler. Bu sebeple de ülkelerinin sınırı konusunda çeşitli iddialarda bulunmaktadır (Kodaman, 2001: 2).

Dolayısıyla, Ermenilerin kökeninde olduğu gibi yaşadıkları coğrafyanın neresi olduğunu belirleme konusunda da ciddi problemlerle karşılaşmaktadır.

Ermeniler yaşadıklarını iddia ettikleri toprakları iki kısma ayırıyorlardı: Büyük Ermenistan (Asıl Ermenistan) ve Küçük Ermenistan. Büyük Ermenistan, batıda Fırat nehrinden, doğuda Kür (Kura) nehrine kadar çiziliyordu ve 15 vilayete bölünmüştü. Kızılırmak menbalarına kadar genişleyen Küçük Ermenistan ise 3 vilayete ayrılmıştı. Asıl Ermenistan’ın ortadan kaldırılmasından sonra teşekkül eden ve Ermenilik ile ilgilenen ilim adamlarının Küçük Ermenistan veya Kilikya Ermeni Krallığı adıyla belirttikleri prensliğin toprakları, Kilikya’da sahil ve dağlık olmak üzere iki kısımdı (Bal ve Çufalı, 2003: 4-5).

Daha sonrasında bölge Bizanslılar ve Araplar tarafından ele geçirildiğinde, sınırları farklı çizilmiştir.

Ermenilerin üzerinde varlık gösterdikleri coğrafyanın sınırları, sürekli değişiklik göstermiştir. Bölge, çoğunlukla ve uzun yıllar boyunca, büyük imparatorlukların egemenliği altında bulunmuştur; bu nedenle de şiddetli savaşların da beşiği olmak zorunda kalmıştır. Bu ise hem süregelen göçlerin yaşanmasına neden olmuş hem de Ermenilerin güçlü bir yönetim kurmalarına engel teşkil etmiştir.

Gerçekten de Ermeniler yüzyıllar boyunca aralarında bir türlü birlik sağlanamayan derebeylikler halinde, başka devletlerin yönetimi altında yaşamışlar ve ancak M.Ö. I. yüzyılda Büyük Tigranes'in (M.Ö. 95–56) önderliğinde, bağımsız bir Ermeni Devleti kurabilmişlerdir. Ne var ki bu devlet de kısa ömürlü olmuş ve bu devlete M.Ö. 69 yılında Roma İmparatoru tarafından son verilmiştir. Sonraki dönemlerde Ermeniler vasal olarak sırasıyla Romalılar, Persler, Sasaniler ve Bizanslar gibi yabancıların yönetimi altına girmiş, sadece küçük bir Ermeni Krallığı olarak varlığını sürdürebilmiş olsa da Bizanslıların 1071'de Malazgirt'te yenilmesi üzerine Selçuk Türklerinin yönetimine girmiştir. Ermeniler daha sonra Kilikya'da 1199 yılında, Kilikya Krallığı'nı kurmuşlar; ilk kralları Levon I, Tarsus Katedralinde yapılan parlak bir törende taç giymiştir. Ancak bu krallık da 1375 yılında Memluk Türklerinin hakimiyetiyle son bulmuştur (Ünal, 2011: 17-18).

Türkler tarafından varlığına son verilen Ermeni Kilikya Krallığı'nın etnik durumu ile ilgili sağlam veriler mevcut değildir. Devletin gerek kurulduğu dönem gerekse varlığını sürdürmeye çalıştığı yıllar göz önüne alınırsa, bölgede pek çok farklı etnik kökene sahip halkın yaşadığı anlaşılacaktır. Ancak devletin yöneticilerinin genellikle Ermeni olduğu söylenmektedir. Bölgede sık sık cereyan eden savaşlar, Türk akınları, Haçlı Seferleri ve Moğolların yol açtığı kargaşa, Ermenilerin ve diğer hakların dağılmasına sebep oldu. Bu gelişmelerin sonucunda çok erken zamanlardan itibaren Ermeniler, tarihi Ermenistan sınırlarının dışında kalmışlardır (Özçelik, 2007: 10).

4.1.1. Kültürel ve Dini İnanışları:

Yaşadıkları coğrafya ve etnik kökenleri hakkında kesin bilgilerin ortaya konamayışı, Ermenilerin ilk zaman inanışları hakkında da bilgi edinmeyi engeller niteliktedir. Ancak ilk zamanlarda Ermenilerin güneş, ay, toprak, ateş gibi totemlere tapındıkları ileri sürülmektedir (Ethemoglu, 1987:2). Ermenilerin, Hristiyanlık öncesi dinlerinin ise Zerdüştlük olduğu bilinmektedir. Ermeniler, o dönem, hükümranlığı altında yer aldıkları Sasanilerle ortak inancı (Zerdüştlüğü) paylaşıyorlardı. Ancak daha sonrasında, Ermeniler arasında Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır. Hatta bu durum Sasani hükümdarlarında rahatsızlık yaratmış, Ermenilerin eski dinlerine dönmeleri için baskı yapmışlar, çok sayıda Ermeni'yi de İran içlerine sürmüşlerdir. Bu Ermeni toplumunun tarihinde bilinen ilk tehcirdir, denilebilir (Bal ve Çufalı, 2003: 39). Sasani hükümdarlarının

Hristiyanları tehcir etmesi ya da Zerdüştlüğe geri dönmesi yönündeki baskıları artınca, Hristiyan Ermeniler, Sasani Devleti'ne isyan ederek, Roma'ya sığınmışlardır.

Ancak Ermeniler, Kadıköy konsilinde, İsa'nın iki tabiatlı olduğuna, iki ayrı tabiatın İsa'da sıkıca birleştiğine yönelik kutsal inanç kararını kabul etmeyerek, diğer büyük Hristiyan mezheplerinden ayrılmışlardır. Ermeni Kilisesinin iddia ve inanışına göre, İsa Ecmiyanzin'e inmiş, Ermeni Kilisesini kurmuş, bu kiliseyi doğu ve batıdaki patrikhanelerden ayrı olarak, başlı başına bir teşekkül halinde ortaya çıkarmıştır. Ermeni Kilisesi, bu tavrı nedeniyle, diğer Hristiyanlarla birleşmeyi sağlamak yerine, ayrılıkçı bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. (Bal ve Çufalı, 2003: 41), (Ethemoglu, 1987: 3), (Özçelik, 2007: 11).

Hız. Muhammed'in İslam dinini insanlara tebliğ etmeye başlamasıyla beraber İslam Devleti hızla büyümeye başladı. Dört Halifeyle beraber İslam Devleti, Arap Yarım Adası'ndan çıkıp dünyanın dört bir tarafına yayılmaya başladı. 637 yılından sonra Araplar, Ermenilerle mücadele etmeye başladı. Muaviye zamanında ise Ermeni Krallığı tamamen İslam Devleti'nin hakimiyeti altına girdi. İslam Devleti'nin yönetimi altında, Ermeniler kendi dinlerine karışılmadığı için memnuniyetle yaşamışlardır. Ermeniler, İslam Devleti egemenliği altındayken, bir kaç kez Bizans İmparatorluğu'nca kendi hakimiyetleri altında yaşamaları için teklifte bulunulmuş; fakat Bizans'ın bu tekliflerine Ermeniler sıcak bakmamıştır. Bizans'ın mezhepsel zorlamaları ve aşağılayıcı şekilde davranışları bunda etkili olmuştur (Uras, 1976: 41).

Bizanslıların Ermenistan'a girişleri Ermeniler için müthiş bir felaketle sonuçlanmıştı. Bir kere kendi illeri olduktan sonra Bizanslıların Ermenilere yapmadıkları zulüm ve vahşet kalmadı. Ani'yi alınca ilk işleri oradan kumandanları ve ileri gelenleri sürmek, ordularını dağıtmak oldu. Demir ve zehir kullandılar. Savunmasız halkı ağır vergilere boğdular. Bu arada dini kurumları da saldırıya uğruyor, din reisleri yakalanarak Bizans'a sürülüyorlardı. Aralarında mezhep ve ırk düşmanlığı vardı. Bu hal Türklerin bölgeyi almasına kadar devam etti (Uras, 1976: 71).

4.1.2. Türk İdaresinde Ermeniler

Roma ve Bizans İmparatorluklarının topraklarında ve egemenlikleri altında yaşadıkdan sonra Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte Türklerle karşılaşmışlardır.

İlk Türk-Ermeni münasebetleri XI. yüzyılda başlamıştır. Bundan önce ise Abbasi ordularında hizmet eden Türk kumandanlar ile ailelerin, Ermenilerle ilişkileri olmuştu. Ancak daha yakın ve önemli münasebetler, 1015–1020 yıllarında Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın babası Çağrı Bey'in Doğu Anadolu'ya düzenlediği bir keşif seferi sırasında başlamıştır. Bu yıllarda Ermeniler, Bizans İmparatorluğuna tabi durumda idiler. Alparslan kumandasındaki Büyük Selçuklu orduları, Malazgirt'te Bizans kuvvetlerini mağlup ettikten (1071) sonra Anadolu'ya Türk göç ve yerleşmesi hızlanmıştır. Oğuz boyları, Bizans'tan alınan ve yoğun nüfus bulunmayan Anadolu'da kısa sürede yerleşmişler ve böylece Anadolu Türkleşmiş ve İslamlaşmıştır (Halaçoğlu, 2004: 13).

Türklerin Anadolu'ya doğru ilerlemeleri, Anadolu nüfusunun hareketlenmesine yol açtı. Bu hareketliliklerin sonucunda Ermenilerin Kilikya adı verilen, bugünkü Çukurova bölgesine yerleşip, Bizans'a bağlı, küçük bir prenslik yönetimi altında yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir.

4.1.3. Osmanlı Döneminde Ermeniler

Kilikya Ermeni Devleti, Memluklar tarafından 1375 yılında yıkılmıştı.

1516 ve 1517 yıllarında Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarıyla Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim bu toprakları Memluklardan alarak Osmanlıların hakimiyetine geçirmiş, Memluk Devletini ortadan kaldırmıştır.

Coğrafi bir bölge olan Ermenistan'daki Ermeni feodal beylikleri 1045 yılında Bizans tarafından tamamen ortadan kaldırılıp, bölge ahalisi de büyük ölçüde başka mıntikalara nakledildikten sonra, buralar 1071 yılında Selçukluların da eline geçmiş ve zamanla sahip değiştirerek, en son 1514'ten sonra da Osmanlılara intikal etmiştir. Kilikya Ermeni Krallığı ise 1375'te ortadan kalkmış ama bu toprakların Osmanlı idaresine geçişi 1516'da olmuştur. Bu arada Osmanlılar bu ülkeleri alırken Doğu'da 470 seneden beri, Kilikya'da ise 150 yıldan beri ne Ermeni beyliği, ne krallığı mevcuttu. O topraklara el'an yaşayan Ermenilerin ise irki bakımdan bir millet olarak mevcudiyetlerinden bahseden de kalmamıştı. Nitekim o

tarihlerde, XVI. asrın ilk yarısında yazılmış herhangi bir esere müracaat edildiğinde bir Ermeni ırkından ve milletinden bahsedildiği görülemeyecektir (Gürün, 2005: 44-45).

Osmanlılarla Ermenilerin ilk temasları hakkında kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır; ancak ilk dönem Osmanlı padişahlarının Bizans zulmünden kurtulmak isteyen Ermenilerin, Anadolu'da örgütlenmelerine müsaade ettikleri ve Batı Anadolu'daki ilk dini Ermeni merkezinin Kütahya'da kurulduğu bilinmektedir. Orhan Bey 1326 yılında Bursa'yı alıp başkent yaptıktan sonra, Kütahya'daki dini merkezi ve Ermenilerin büyük çoğunluğunu Bursa'ya taşımıştır (İlter, 1999: 21-22). Osmanlı'nın özellikle dini baskılarının olmayışı, sosyal yaşamda azınlık haklarına önem vermesi sayesinde, Ermeniler, rahat yaşayabildikleri Osmanlı Devletinin hizmetinde bulunmuşlardır.

1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti, hem coğrafi açıdan hem de siyasal açıdan genişleyip büyümüştür. Osmanlı Devleti, tebaasını oluşturan, özellikle Musevi ve Hristiyan azınlıkların sadece haklarını korumakla kalmamış, dini anlamda kurumsallaşmalarına da izin vermiş ve destek olmuştur. Rum halkın sempatisini kazanmak için Rum Patrikliğinin, Bizans dönemindeki hak ve hukukunu aynen koruyan Fatih Sultan Mehmet, 1461 yılında, aynı hakları Ermeni halkına da tanımıştır (Çark, 1953: 5). Bizans döneminde ayrı bir Patriklik merkezi olmayan Ermeniler, Fatih zamanında İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin kurulması ile inançlarının kurumsallaşması olanağına kavuşmuşlardır. "İlk defa Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında Ermeniler müstakil bir millet olarak kabul edilmişler ve Bursa'dan bir kısım Ermeni aileleri ile birlikte getirilen Piskopos Ovakim, tüm Türkiye Ermenilerinin Patriği olarak atanmıştır" (Uras, 1976: 149).

Fatih'in bu uygulaması sayesinde, Ermeniler, tek bir çatı altında toplanmışlardır. Milli ve dini kimliklerini koruma imkânı bulmuşlardır. Ermeni Patrikliğinin merkezinin İstanbul olması Ermeni nüfusu açısından, İstanbul'un bir cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. Böylece İstanbul kısa bir sürede dünyanın Ermeni nüfusu en kalabalık şehri haline gelmiş ve bu nüfus kültürel, ekonomik

ve sosyal bakımlardan diğer yerlerden çok daha yüksek seviyeye erişmiştir (Gürün, 2005: 23).

Fatih Sultan Mehmet'in gayrimüslim azınlıklara ve dolayısıyla Ermenilere yönelik bu hoşgörülü yaklaşımları, Ermeni milletinin Osmanlı Devletine ve Türklere sempatisini arttırmıştır.

Avrupalıların göz ardı ettikleri bu gelişmeyi Edgar Granville şu sözlerle ifade etmektedir: Halkı Bizans kilisesinin yumruğundan kurtaran Türklerin sevinçle selamlandığı, Fatih Sultan Mehmet'in Hristiyanlara, o zamana kadar Avrupa'nın bilmediği, vicdan hürriyetini tanıdığı, İslam'daki hoşgörünün Batıdakine oranla iki yüzyıldan fazla bir önceliği olduğu bile bile unutulmaktadır (Özçelik, 2007: 51).

Yukarda da belirttiğimiz üzere, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Anadolu toprakları, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu dönemde de Ermenilere hoşgörülü davranılmıştır.

Yavuz Sultan Selim İran Seferi (1514) sonucunda ele geçirdiği Tebriz'de Ermeni sanatkarlarını İstanbul'a getirtmiştir. Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi sırasında fethettiği Kudüs'te kendisini karşılayan Ermeni Patriği III. Sarkis'e, yayınladığı bir fermanla, ayrıcalıklar tanımıştır. Yine 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman Van yöresini aldığı da, oralarda bulunan sanatçı ve kuyumcu Ermenilerden bazılarını İstanbul'a getirtmiştir. 1590'da Gürcistan'ı alan III. Murat da bir kısım Ermeni'yi İstanbul'a göndermiştir (Özçelik, 2007: 37-38).

Fatih Sultan Mehmet'ten, Sultan II. Mahmut'a kadar 350 yıllık süre içinde Hristiyanların ve dolayısıyla Ermenilerin dini ve toplumsal işlerine kesinlikle karışılmamıştı. 'Amira' denilen bankerlerden, tüccarlardan ve devlet memurlarından oluşan Ermenilerin yardımıyla; birçok okul, matbaa, kütüphane açılmış, birçok Ermeni genci öğrenim yapmak ve sanat öğrenmek üzere Avrupa'ya gönderilmiştir. Aynı dönemde bu haklardan Rusya yönetimindeki Ermeniler yararlanamamışlardır (Uras, 1976: 149).

Ermeni Patriği Nerses 1876 yılında Vatandaşlı Meclis şurasına sunduğu mektubunda, Şayet günümüze kadar Ermeni milleti, millet olarak korunduysa ve inancını, kilisesini, dilini, tarihini ve kültürel değerlerini koruyorsa, tüm bunlar Türk hükümetinin Ermeni milletine gösterdiği koruma, yardım ve hayırseverlik

sayesindedir. Kader Ermenileri Türklere bağlamıştır. Bundan dolayı Ermeniler, devletin savaş ve ağır sınav günlerinde buna kayıtsızca davranamaz. Aksine her zaman olduğu gibi ona yardım etmek zorundadırlar. Vatanını seven Ermeni, devlete yardım ederek Ermeni milletinin hizmet ve yardımının en iyisini görecektir'demektedir. Görüldüğü gibi Patrik Nerses, Ermenilerin Osmanlı yönetiminde sahip oldukları haklar sayesinde benliklerini muhafaza ettiklerini belirtmektedir (Bal ve Çufalı, 2003: 19).

1860'daki Nizamname-i Millet-i Ermeniyan dini liderleri çıkmadan önce Patrik, Katolikosluk'un yetkisine dayanarak, dini liderleri yerinden alır, ayin yapılmasını yasaklar. Bab-ı Ali'ye sorumlu kişi olarak adamlarıyla haraç toplar, dini olmayan kararlar da verirdi (Uras, 1976: 150).

Ermeniler başlangıçta küçük devlet hizmetlerinde görev alırlarken daha sonra devletin üst kademelerine kadar yükselebilmişlerdir. Sadece devlet hizmetinde değil, bilim, sanat ve ticaret hayatında da Ermenilerin aktif bir şekilde yer aldığını görmek mümkündür.

Ermeni milletine ve diğer gayrimüslim azınlıklara tanınan ayrıcalıklar konusunda, Osmanlı padişahları defalarca fermanlar yayımlamıştır. Öte yandan Hristiyan gruplar arasında meydana çıkan çatışmalar da yine Osmanlı yönetimi tarafından engellenmiş, huzurun bozulmasının önüne geçilmiştir.

Osmanlı hükümetinin iç ıslahat konusunda ilk ve genel teşebbüsü, Sultan II. Mahmut zamanında başlamış ve Sultan Abdülmecit tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı (1839 Gülhane-i Hatt-ı Hümayun) ile ilk adım atılmıştı. Bu fermanla hedeflenen amaç, İslam ve Hristiyan tebaayı birbirine yaklaştırarak kendilerine yüzyılın ve uygarlığın gereklerine göre bir hayat sağlamaktı (Uras, 1976: 181).

Ancak yapılmaya çalışılan ıslahatlarla Müslüman olmayan Osmanlı tebaasına sağlanan ayrıcalıklar azınlıkları memnun etmemiş, azınlık halkları bu ayrıcalıklarla yetinmemiş ve sürekli olarak durumundan şikâyet etmiştir. Bu durum gerileme sürecine girmiş olan devlete, yabancı güçlerin sürekli olarak

müdahalesine yol açmış ve Müslüman olmayanların statülerinin düzeltilmesi için yapılan baskılar giderek yoğunlaşmıştır

4.2. ŞARK MESELESİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun, 17.yüzyıldan itibaren dünyadaki askeri, bilimsel, teknik ve ekonomik değişimin gerisinde kalıp, Gerileme Dönemine girmesiyle birlikte iç ve dış sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlının zayıfladığı dönemlerde güçlenmeye başlayan Rusya, İngiltere, Fransa gibi ülkeler, zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına yönelik yeni bir emperyalist stratejiyi yani "Doğu Sorunu"nu, başka bir deyişle Şark Meselesini uygulamaya koydular. 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nden sonra yavaş yavaş geliştirilen "Doğu Sorunu" nun özü, emperyalist devletlerin, Osmanlı Devleti vatandaşı olan Hıristiyanların haklarını savunmak bahanesiyle onları korumaları altına alarak, devlete karşı kullanmak, zayıflama sürecini hızlandırarak, imparatorluğun topraklarını paylaşmaktır (Gürün, 2005: 20). İşte bu politikayı uygulayan üç büyük devlet, Rusya, İngiltere ve Fransa, Ermeni sorununu, "Doğu Sorunu" nun önemli bir parçası haline getirmişlerdir.

Napolyon'un bozduğu Avrupa haritasını yeniden düzenlemek maksadıyla 1815 yılında Viyana'da toplanan ve Osmanlı Devletinin katılmadığı Viyana Kongresi'nin kulislerinde Rusya tarafından ortaya atılan giderek bir tarih terimi olarak 'Şark Meselesi' biçiminde formüle edilip, temelde Osmanlı ülkelerinin Batılılarca paylaşılmasını öngören bir politikanın uzantısı olarak ortaya çıkan ve özellikle Fransızlar tarafından olabildiğince istismar edilerek günümüze ulaşan Ermeni Sorunu, temelde bu emperyalist anlayıştan kaynaklanmaktadır (Bal ve Çufalı, 2003: 47).

Ermeni meselesi mahalli bir olay değil, Avrupa diplomasisinin bir yaratığıdır. Ermeni cemaati, Rusya ve İngiltere'nin politik menfaatlerinin kurbanıdır. Bu iki devletin doğudaki rekabeti Kırım Savaşı ve Berlin Kongresi ile su yüzüne çıkmıştır. İnsani düşünceler, Hıristiyanların korunması gibi sözler yalnızca

bahanelerdir, gerek Ruslar gerekse İngilizler, kendilerinin menfaatleri için Ermenileri kullanmışlardır.

Ermeni meselesinin ortaya çıkmasında misyonerlik faaliyetlerinin çok ciddi etkisi olmuştur. Misyonerler açtıkları okullarda Ermenilerin milli kültürünü geliştirmişlerdir. Ayrıca Osmanlının yükselme döneminde Ermeni Patrikliği makamı kurulmuş ve Ermeni cemaatinin tüm işlerinin bu cemaat tarafından yürütülmesine müsaade edilmişti. Yine kilise, okul, hastane ve benzeri kuruluşların idaresi ve buralara memur ataması ve azledilmesi, nüfus sayımı ve benzeri işlemlerin yapılması görevi de bu makama verilmiştir. Böyle olunca da Ermeni Kilisesi, cemaatin üzerinde çok büyük etki ve yetkilere sahip olmuştur. Ermeni Patrikhane ve kiliseleri Ermenilerin her devirde bir cemaat olarak yaşamalarını sağlayan, onların dini olduğu kadar dünyevi hayatlarını düzenleyen, onları birleştirip birçok tehlikeden koruyan, bazen de siyasi, idari kışkırtmaları ve silahlandırmalarıyla onları tehlikenin kucağına atan kurumlar olmuşlardır (Uras, 1976: 151).

XIX. yüzyıl ortalarında Çarlık Rusya'sı, dünya güç dengesinde giderek daha önemli bir devlet olarak ortaya çıkmaktadır. Bu emperyalist güç, Osmanlı Devleti topraklarını bir tür doğal genişleme alanı olarak kabul etmekte idi. Rusya, batıda Balkanlara nüfuz etmeye çalışırken, doğuda Kafkasya'ya inmektedir. Bu gelişme sonucunda Kafkasya'daki Eçmiyazin Ermeni Kilisesi Rus tesiri altına girmeye başlamış, hatta 60 bin kişilik bir Ermeni kuvveti 1827–28 Rus-İran Savaşına Ruslar safında katılmıştır. 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan sonra, Osmanlı Devleti içindeki Hıristiyanların koruyuculuğunu üstlenen Batılı Devletler, Ermeniler üzerinde de etkili olmaya başlamışlardır. 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Rusların Doğu Anadolu'ya inmesi ile Ermeni sorunu yeni bir boyut kazanmıştır. Rusya'nın teşvikiyle Rus ordusunda bulunan Ermeni asıllı askerler Anadolu'daki Ermenilerle temasa geçmiş ve onları isyana teşvik ederek isyanların Rus ordusu tarafından destekleneceği vaadinde bulunmuşlardır. (Ortaylı, 2011: 77), (Halaçoğlu, 2004: 78). Zaten 93 Harbi de denilen Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra, Doğu Anadolu'da işgallere

başlayan Rus ordusu, Ermenileri kışkırtarak, Osmanlı için, Ermeni sorununun doğmasına neden olmuştur.

Ayrıca, Osmanlı Hıristiyanlarının hamisi olmaya niyetlenen yalnız Rusya değildir. İngiltere ve Fransa da Osmanlı Ermenilerini Protestanlık Katolikliğe kazandırmak amacındadırlar. Osmanlı Devleti'ni yıkmayı amaçlayan Batılı Devletler, Balkanlar'da Slavların ve diğer Hıristiyan grupların isyanına destek verdikleri gibi; Doğu Anadolu'da da Ermenilere destek sağlıyorlardı. İngiltere ve Fransa'nın Ermenilere gösterdikleri ilginin altında Ermenilere duyulan sempati değil, kendi emperyalist çıkarları yatmaktadır.

Doğu Anadolu'daki Rus işgali Rusya'ya Osmanlı Ermenileri üzerindeki etkilerini artırma olanağı sağlamış, Rus ordusundaki Ermeni subaylar Osmanlı Ermenilerini devlet aleyhine kışkırtmaya çalışmış ve Ermenilere "Balkanlardaki Hıristiyanlar gibi Osmanlılardan ayrılarak kendi bağımsız devletlerini kurabileceklerini" telkin etmişlerdir.

Ermeni meselesi, gittikçe zayıflayan Osmanlı Devletini rahatsız etmek, köşeye sıkıştırmak için kullanılırken, bu konuyu sömüren ülkelerin kendi iç politik çekişmelerinde birbirini yıpratmak için kullanıldığı da oluyordu. Her biri değişik dönemlerde önem kazanan, Hindistan, Akdeniz, Ortadoğu petroleri ve kutsal topraklar gibi bölgelere giden yollar, Osmanlı topraklarından geçmekteydi. Bu yolları ve Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan bölgeleri kontrol altına alabilmek amacıyla, Ermeniler başta olmak üzere, Hıristiyan Osmanlıları, haklarını savunmak bahanesiyle etkileyerek kendilerine müttefik yapmak isteyen sömürgeci güçler, karşılıklı çıkar çatışmaları yaşıyorlardı. Kendi aralarında bir türlü anlaşamamaları yüzünden "Doğu Sorunu" nun bir parçası olarak yarattıkları Ermeni meselesi, giderek daha da büyümesine rağmen, Osmanlılar tarafından birkaç yüzyıl boyunca kontrol altında tutulabilmiştir. (Aktar, 2001: 335), (Evren, 2002: 63-64).

Doğu Anadolu'da kurulacak bir Ermeni Devleti İngilizlerin işine gelirken, Rusların çıkarına ters düşüyordu. Çukurova'da kurulacak Ermeni Devleti

Fransızların kontrolü altında olacağı için buna da İngilizler karşı çıkıyordu. Almanlar ise rekabet için de oldukları diğer sömürgeci ülkelerin kuklası olacak ve Anadolu topraklarındaki Alman yayılcılığının önünü kesecek bir Ermenistan istemiyorlardı. İngilizler, Kafkasya'daki Ermenilerin Rusların müttefikleri olmasından büyük rahatsızlık duyuyorlardı. İstanbul'daki Patrikhaneye bağlı Gregoryan Ermenileri, misyonerler aracılığı ile parçalayarak, Gregoryenler, Katolikler ve Protestanlar olarak üçe bölen, kendi nüfuzları altında Ermeni toplulukları oluşturan sömürgeciler, ortaya çıkardıkları tabloda yüzyıllarca beraberce sorunsuz yaşamış Türkleri ve Ermenileri birbirlerine kırdırıyorlardı. İşte bu karışık tablo, sömürgeci ülkelerin değişik politikaları ve girişimleriyle Birinci Dünya Savaşı'na dek sürdü (Evren, 2002: 64).

Ermeniler ve diğer azınlık halklarıyla ilişkileri düzenleyebilmek, milliyetçilik akımı ve Batılı devletlerin kışkırtmalarının önüne geçebilmek için, Osmanlı Devleti, Tanzimat ve Islahat Fermanları, sonrasında I. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yayınlanan Kanuni Esasi'de azınlıklara eşit haklar hatta Müslüman halktan daha ayrıcalıklı haklar tanıdığı, azınlık haklarının hukuki statüleri oldukça değişmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, attığı bu adımlardan beklediğini bulamamıştır. İç işlerine karışılmasını önlemek amacıyla yayınladığı fermanlar, Avrupalı devletlerin, Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına daha çok neden olmuştur.

Bu dönemde Osmanlıda, milliyetçilik akımlarının azınlıkları etkilemesinin önüne geçebilmek için Osmanlıcılık akımı savunulmuştur. Bu dönemde millet sisteminde yapılan değişiklikler sonucunda, hem Müslüman halk hem de azınlıklar, mecliste temsil şansı bulmuş ve zaman zaman milliyetçi duruş ve söylemler ortaya çıksa da, genel anlamda Osmanlıcılık ideolojisi etkili olmuştur. Ancak daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, tüm bunlar ne Avrupalı devletlerin müdahale ve kışkırtmalarına ne de azınlıkların Osmanlıdan kopmalarına engel olabilmıştır (Güler ve Akgül, 2003: 26-38).

4.3. AYASTEFANOS VE BERLİN ANTLAŞMALARI

4.3.1. Ayastefanos Antlaşması

Osmanlının kuruluşundan itibaren sınırları içerisinde yaşamış, dini, kültürel ve ekonomik açıdan özgürlüklere ve haklara sahip olan, devlet kademelerinde makamlar elde etmiş olan Ermeniler, Osmanlıda sanat, müzik, tıp ve kuyumculuk alanlarında da hizmetler vermişlerdir. “Bu şekilde devletin çeşitli kademelerinde görev alan Ermenilere, kendilerine tanınan bu geniş hoşgöründen dolayı sundukları hizmet karşılığında, Osmanlı Devleti tarafından ‘millet-i sadıka’ ünvanı verilmiştir “ (Halaçoğlu, 2004: 4).

Ancak Osmanlının zayıfladığı dönemlerde, kışkırtmalar sonucunda da, bu sadık millet, kendi milli devletini kurma arzusu ile Osmanlı Devletine karşı ittifaklar ve ihanetler içerisinde olmuştur. Özellikle Rusya'nın Boğazlar, Balkanlar, Kafkaslar ve Anadolu ile ilgili politikaları ve Akdeniz'e inme isteği nedeniyle, bilhassa dini bakımdan ayrılıklarını kullanarak Ermenileri kışkırtmıştır.

1853–1856 Kırım Savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşması'nın koşulları Rusya açısından kabul edilebilir değildi, hedeflediği çıkarlarına hizmet etmiyordu; Rusya'nın Boğazları ele geçirmesine ve Akdeniz'e inmesine engel teşkil edecek bir tablo yaratmıştı. Paris Antlaşması'nın kendisine göre bu ağır koşullarından kurtulabilme çabası içerine giren Rusya, çeşitli bahaneler ileri sürerek, antlaşmanın Karadeniz'in silahlandırılmasıyla ilgili maddesini tek taraflı olarak iptal etmiş, ardından yapmış olduğu girişimler sayesinde 1871 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile Karadeniz'de donanma bulundurma hakkını elde etmiştir (Kodaman, 2001:136). Bu gücü elde ettikten sonra Rusya, izlediği Panslavist politikasıyla, özellikle Balkanlardaki karışıklıkları fırsat bilerek, 93 Harbi de denilen, 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı ilan etmiştir.

Rusya ve Avrupa devletleri tarafından kışkırtılmış olan Ermeniler, kendilerine yönelik türlü ıslahatlara, ayrıcalıklara rağmen daha fazlasını

istemeye devam etmişlerdir. 1877–78 Osmanlı–Rus Savaşı esnasında Ermeniler, Doğu Anadolu’yu işgal eden Rusların yanında yer almışlar, bunu değerlendiren Ruslar da, Ermenilere yönelik propaganda faaliyetlerine hız vererek milliyetçi-ayrılıkçı görüşlerin artmasını sağlamışlardır. Hizmetlerinin karşılığını bekleyen Ermeniler, 3 Mart 1878 tarihli ve savaşı sona erdiren Ayastefanos Antlaşması’na, kendi lehlerine bir madde koyulmasını istemişlerdir. Böylece istekleri, antlaşmaya 16. maddede yansımıştır. Bu madde ile Osmanlı Hükümeti, Ermenilerin bulunduğu Doğu Anadolu illerinde ıslahat yapmayı ve Ermenileri diğer bölge halkına karşı korumayı taahhüt ediyordu. Hedef, tehdit unsuru olarak gösterilenler Kürt ve Çerkezlerdi, ancak koruma görevi de silah doğrulttukları Türklere verilmişti. Kısacası, bölgede çatışma sonucu olsa dahi, eğer bir Ermeni öldürülürse bunun hesabını hükümetten sorabileceklerdi. Bunun yanında Ermeniler, bu madde ile hayatlarının tehlike altında olduğu gibi bir mesajı, dünya kamuoyuna ulaştırmayı başarmışlardır. Bu antlaşmayı, Ermeniler açısından oldukça başarılı kılan bir faktör de, bu antlaşmayla ilk defa, “*Ermeni*” ve “*Ermenistan*” adları, uluslararası bir antlaşmada kullanılıyordu (Bektaş, 2001: 34). Öte yandan Rusya diplomasi alanında Ermeni sorunu dosyasını açan ilk devlet olmuştur (Özçelik, 2007: 78).

Ermeniler de Ruslar da tüm dünya kamuoyuna Ermenistan adında bir yerin var olduğunu göstermiş, Osmanlı’dan ayrılmak adına ilk önemli ve hukuki adım atılmıştır. Bu antlaşmayla Rusya, Osmanlı’ya ve Avrupa Devletlerinin dış politikalarına karşı oldukça yol kat etmişti. Doğu Anadolu’yu işgal altında tutuyorlardı ve eğer Osmanlı Devleti, bu topraklarda ıslahat yapmazsa, bölgeyi boşaltmayacaklardı. Doğu Anadolu bölgesi, resmen ve bundan böyle işgal altında tutulacaktı. Gerekli ıslahatlar yapılırsa dahi, bu ne Rusya’yı ne de Ermenileri memnun edeceğinden, işgalin belli bir süresi yoktu. Elbette ki, Avrupa buna karşı sessiz duramazdı. Ayastefanos Antlaşması, İngiltere’yi telaşlandırdı. Rus - İngiliz rekabeti yeniden alevlendi. Antlaşma, Kars, Ardahan ve Batum’un Rusya’ya katılmasını öngörüyordu. Rusya’nın Kars, Ardahan ve Batum’u topraklarına katmasının, İngiltere’nin «hayati çıkarlarına» şu bakımlardan ters düşüyordu:

- Orta Asya ve Hindistan Müslümanlarının gözünde Rusya, gittikçe genişleyen ve önüne durulmaz bir devlet olarak büyük nüfuz kazanacaktı ve Büyük Britanya İmparatorluğunun Asya'daki nüfuzunu sarsabilecekti.
- Rusya bundan böyle Anadolu ve İran içlerine doğru kolaylıkla yayılabilecekti.
- Bu yayılma İngiltere'nin Hindistan'a giden en kestirme yolunu kapatacaktı. İngiltere, bir gün herhangi bir nedenle Süveyş Kanalı'nın kendisine kapatılabileceğini düşünerek Hindistan'a giden bir ikinci yolu açık tutmak zorundaydı. Bu yol Doğu Anadolu'dan geçiyordu ve en kısa yoldu.
- Rus yayılması İngiliz ticaretini baltalayacaktı. Bütün bu nedenlerle İngiltere, Doğu Anadolu topraklarının Rusya'nın eline geçmesini engellemeye çalışmalıydı. İngiltere, müdahale için bazı şartlar koşmuş ve neticede şartlı olarak Kıbrıs'ı eline geçirmişti.

Diğer Avrupa devletleri de, Rusya'ya karşı birleşerek Berlin'de bir konferans düzenlenmesini sağlamışlar, Ayastefanos'u geçersiz kılan bir antlaşma hazırlayarak, bunun yerine Berlin Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamışlardır. (Evren, 2002: 63-64), (Bal ve Çufalı, 2003: 43-45), (Öke, 1991: 91).

4.3.2. Berlin Anlaşması

Osmanlı Devletini tek başına etkisi altına alabilmek için Ermenileri araç olarak kullanmaya çalışan Rusya'nın bu niyeti, başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletleri huzursuz ettiği için, Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nın iptal edilerek yerine Berlin Antlaşması 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanmıştır.

Berlin Konferansı'nın devam ettiği günlerde, lobi çalışmalarına hız veren Ermeniler, Berlin Antlaşması'na, Anadolu'daki Ermeni isteklerini

gerçekleştirmelerine zemin hazırlayacak olan 61. maddeyi eklettirdiler. Madde şöyleydi:

Babı-âli, Ermenilerin yaşadığı eyaletlerde yerel ihtiyaçların gerektirdiği reformları geciktirmeden yapmayı ve Çerkez ve Kürtlere karşı Ermenilerin huzur ve güvenliğini sağlamayı yükümlenir. Bu hususta alınacak önlemleri büyük devletlere bildirecektir ve devletler de alınan önlemlerin uygulanmasını gözetleyeceklerdir (Uras, 1976: 208).

Maddenin ne denli tehlikeli ve suistimale açık olduğu, daha sonra bölgede yaşanacak olan olaylar nedeniyle anlaşılacaktır (Uras, 1976: 208). Ermenilerle ilgili sorun uluslararası siyasi arenaya taşınacak ve bu da sonrasında bağımsız Ermeni devletine giden yolu açacaktır.

Ermenilerin asıl isteği de durumlarının iyileştirilmesi, buldukları bölgelerde islahat yapılması ve güvenliklerinin sağlanması değil, önce özerklik sonra bağımsızlık elde etmektir. Ermeniler, bu amaçla teşkilatlandırılmışlar, gerek Osmanlı Devleti sınırları içinde, gerekse dışarıda komite ve dernekler kurma yoluna gitmişlerdir. İngiltere Rusların güneye inmesini engellemek için, Ermenileri bağımsız bir devlet olarak desteklemekte yarar görüyordu. Bağımsız bir Ermeni devleti, Rusya'nın yolunun kapatacak, hem güneye inmesini hem de İngiltere'nin çıkarlarını tehdit etmesini engelleyecekti. Ancak bunun üzerine, Ayastefanos Antlaşması ile eline geçirdiği büyük fırsatı Berlin Konferansı ile kaybeden Rusya, Doğu Anadolu'yu doğrudan ilhak etmeyi amaçlayan bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politikasında yine Ermenileri kullanmayı denemiştir. Fakat İngiltere, Rusya'nın bu planlarına engel olabilmek için, Rusya'ya karşı Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmiş ve imparatorluğu parçalayarak kendisine dost küçük devletler kurmayı öngören bir politika benimsemiştir. İngiltere'ye göre bu küçük devletler arasında Ermenistan bağımsız devleti de bulunacaktır.

4.4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ERMENİLERİN TUTUMU VE ERMENİLERİN KIŞKIRTILMASI

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat, Islahat Fermanları ve Kanuni Esasi ile azınlıklara tanıdığı haklar sayesinde Ermeniler oldukça zenginleşmişlerdi; yine kendilerine tanınmış olan haklar sayesinde çocuklarını Avrupa'da eğitim alabilmeleri için göndermekteydiler. Batı dünyasındaki siyasi ve sosyal değişim olaylarından, özellikle Fransız İhtilali'nin yarattığı özgürlükçü havadan ve milliyetçilik akımından etkilenen genç kuşaklar, döndüklerinde bu düşünce ve ideolojileri savunmuş ve uygulamaya koymaya çalışmışlardır.

1789 Fransız İhtilali ile tüm dünyada milliyetçilik akımları etkili olmaya başlamıştı. Böyle olunca da bünyesinde birçok ulusu bir arada bulunduran imparatorluk için bölünme kaçınılmaz olmuştur. Bu milletler isyan ederek birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarında yaşayan milletler Ermenilere göre daha önceleri isyanlara başlamışlar ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ermenilerin bağımsızlık kazanma arzuları Osmanlı-Rus harbinden sonra kuvvetlenmiştir (Evren, 2002: 135).

Ermenileri Osmanlı Devletine karşı ayaklandıran komitelerin temelini daha önce kurulmuş olan Ermeni hayır cemiyetleri oluşturuyordu. Bunların başlangıçtaki faaliyetleri Doğu Anadolu bölgesinde okullar açmak ve buradaki Ermenileri aydınlatmaktı. Bu sebeple bu derneklerin yaptığı faaliyetler Osmanlı Devleti tarafından tehlikeli sayılmadığı için rahat bir ortamda çalışma fırsatı bulmuşlardır. Yüzyıllarca 'sadık millet' olarak bilinen Ermenilerin sosyal yaşantısına müdahale etmek, hele hele onların ihanet edebileceğini düşünüp, onları denetlemek, Osmanlı Devlet adamlarından kimsenin tasarlayacağı, tahmin edebileceği bir durum değildi. Oysaki bu derneklerin arkasında misyonerler vardı ve hızla Ermenileri örgütlüyorlardı.

Ermenilerin hedefi daha önce de belirttiğimiz gibi bağımsız bir devlet kurmaktı. Ermenilerin bağımsız Ermenistan kurmak istedikleri altı il (vilayet-i

sitte) şunlardı; Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Sivas, Van ve Bitlis. Bu illerdeki Ermeni nüfusu, çoğunluğu oluşturmaları da, diğer illerden fazlaydı. Dolayısıyla bağımsız Ermeni ülkesi için belirlenecek coğrafi sınırlar içerisinde ilk etapta bu iller yer almıştır. Bundan sonra artık özerklik ve bağımsızlık amacına yönelik Ermeni isyanları başlayacaktır. İlk Ermeni isyanı 1862 Zeytun isyanıdır. Daha önce de isyanlar çıkmıştı. Ancak bunların hiç birinde ana amaç özerklik ve bağımsızlık olmamıştır. Zeytun isyanı, İstanbul'da Rus Ermenilerinden Mikael Nalbandyan tarafından kurulan gizli bir komite tarafından çıkarılmıştır (Evren, 2002: 135-138). (Öke, 1991: 141). İlerleyen zamanlarda Avrupalı devletler ya da Ruslar tarafından bağımsız Ermenistan hayaliyle kandırılan Ermeniler, Osmanlıya karşı mütemediyen isyan etmişlerdir.

Osmanlı dönemindeki önemli Ermeni isyanları şunlardır:

20 Haziran 1890 Erzurum İsyani,

Ağustos 1894 Birinci Sasun İsyani,

16 Eylül 1895 Zeytun İsyani,

29 Eylül 1895 Sivas-Divriği İsyani,

2 Ekim 1895 Trabzon İsyani,

6 Ekim 1895 Eğin İsyani,

7 Ekim 1895 Kayseri-Develi İsyani,

9 Ekim 1895 Akhisar İsyani,

21 Ekim 1895 Erzincan İsyani,

25 Ekim 1895 Gümüşhane İsyani,

- 25 Ekim 1895 Bitlis İsyanı,
26 Ekim 1895 Bayburt İsyanı,
27 Ekim 1895 Maraş İsyanı,
29 Ekim 1895 Urfa İsyanı,
30 Ekim 1895 Erzurum İsyanı,
2 Kasım 1895 Diyarbakır İsyanı,
2 Kasım 1895 Siverek İsyanı,
4 Kasım 1895 Malatya İsyanı,
7 Kasım 1895 Harput İsyanı,
9 Kasım 1895 Arapkir İsyanı,
15 Kasım 1895 Sivas İsyanı,
15 Kasım 1895 Merzifon İsyanı,
15 Kasım 1895 Maraş İsyanı,
22 Kasım 1895 Muş İsyanı,
3 Aralık 1895 Kayseri İsyanı,
3 Aralık 1895 Yozgat İsyanı,
1895–1896 Zeytin İsyanı,
2 Haziran 1896 1. Van İsyanı,

Temmuz 1897 İkinci Sasun İsyanı,

14 Nisan 1909 Adana İsyanı

İsyanları tertipleyen komiteler Anadolu'daki Ermenileri gerek kışkırtarak gerekse zorlayarak, onların isyanlara destek vermelerini sağlıyorlardı. İsyanlara zaman zaman Rusya'daki Ermeniler de destek veriyorlardı (Evren, 2002: 138-140), (Aktar, 2001: 24), (Ünal, 2011: 43-48).

Sürekli patlak veren isyanlar, bir yandan savaşta, cephelerde mücadele eden, bir yandan da isyanları bastırıp huzuru sağlamaya çalışan Osmanlı kuvvetlerini çok fazla meşgul etmiştir. Yüzyıllarca Osmanlının egemenliğinde, kardeşçe yaşayan Ermeni halkı, özellikle dışardan gelen kışkırtmalarla ve kiliselerinin teşvikiyle çıkardığı isyanlar sonucunda, kardeş iki taraftan pek çok insanın ölümüne neden olmuşlar, günümüze kadar sürecek olan bir düşmanlığın kötülük tohumlarını saçmışlardır.

Ermeni komitacıları, çıkardıkları isyanlarda, isyan bölgesinde pek çok cana kıymışlar, insanlık dışı vahşet örnekleri sergilemişlerdir. Ancak dünya kamuoyunu, zulme uğrayan tarafın kendileri olduğu şeklindeki bilgilendirmeleri nedeniyle, bu vahşetlerden sorumlu tutulmak yerine, dünyanın desteğini almışlardır (Ünal, 2011: 48).

Ermeni terör örgütleri, Birinci Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren, cephe gerisinde sürekli isyanlar çıkartarak, Müslümanların yaşadığı yerlerde baskınlar düzenlemişler, Müslüman halkı katletmişlerdir. Bu yaşananları Rus arşivleri de doğrulamaktadır. Görüldüğü üzere Anadolu'da çok sayıda ve çok şiddetli isyanların Ermenilerce çıkartıldığı yabancı kaynaklarca da doğrulanmaktadır (Halaçoğlu, 2004: 5).

4.5. TEHCİR KARARININ ALINMASI, UYGULAMASI VE SOYKIRIM İDDİALARI

4.5.1. Tehcir Nedir?

Tehcir kelimesi Arapça kökenli bir sözcük olup, Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı Güncel Türkçe Sözlük'te anlamı "göç ettirme, göç etmesine sebep olma, sürme" olarak verilmektedir. (Türk Dil Kurumu, t. y.)

27 Mayıs 1915 tarihinde Osmanlı Devleti'nin, Ermenilerin tehciriyle/göç ettirilmesiyle ilgili kanunun tam ve resmi adı "Sevk ve İskân Kanunu"dur. Geçici bir kanundur.

4.5.2. Tehcir Kararı ve Uygulanması

Ermenilerin yaptığı isyan ve katliamlara Osmanlı İmparatorluğu sağduyuyla yaklaşmıştır. Tehcir Kanunu çıkarılmadan önce devlet olayları engellemek ve huzuru sağlamak için başka tedbirler almış, ancak Ermenilerin terör hareketleri sona ermemiş, aksine şiddetini artırarak devam etmiştir. Hem olaylara engel olmak hem de cephe güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu, Ermenileri savaş bölgelerinden uzak yeni yerleşim yerlerine götürmek zorunda kalmıştır. Kafkas ve İran cephelerinin güvenlik hattını oluşturan bölgelerdeki Ermenilerin yerlerinin değiştirilmesindeki amaç onların yok edilmesi değildir. Osmanlı Devleti, Türk halkının ve cephelerin güvenliğini sağlarken, Ermenileri korumak amacını da gütmüştür ve dünyanın en başarılı yer değiştirmelerinden birini gerçekleştirmiştir.

Tehcirin gerekçesiyle ilgili Samuel A. Weems şu ilginç tespitleri yapmıştır:

- Ermenilerin yaptıkları katliamlar, Rus kaynaklarında da mevcuttur.
- Ermeniler, Osmanlı Devletine ihanet etmişler ve bu durumu gören Osmanlı Devleti, zorunlu olarak göçe başvurmuştur.

- Pek çok İngiliz ve Amerikalı yetkiliye göre, Ermeniler, Osmanlı topraklarını kendi istekleriyle terk etmişlerdir.

Ermeni Sorununu ve yaşanan tarihi süreci, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Meclis-i Vükela'ya sunduğu arz tezkeresinde şöyle tahlil ediyordu (30 Mayıs 1915):

a- Ermeniler, bölücü ve işgalci emeller taşıyan Avrupalı devletlerin etkisiyle de silahlı isyanla/terörle, bölücü davranışlar sergileyerek, devletin işleyişini engellemişlerdir.

b- Bu tavırları ile diğer sadık halkların (Türk, Kürt, Çerkez...) varlığını korumaya zorlamakta, böylece devletin arzu etmediği olaylara sebebiyet vermekteydiler.

c- Problemleri ortadan kaldırmak için devletin fedakaranece sürdürdüğü uygulama ve reform çalışmalarının olumlu sonuçları görülmekteydi. Buna rağmen Ermeniler uzlaşmaz tavırlarını devam ettirmekteydiler.

d- Bu tutumları, sırf bir iç mesele olan bölgenin reformu işinin, dış bir mesele şeklinde devletlerarası genel görüşmeler alanına çekilmesine yol açtı.

e- Bu yolla, Osmanlı ülkesinin bir kısmında yabancı devletlerin nüfuz ve kontrolleri altında bir idari yapılanma ayrıcalığı kazanmaya yöneldiler.

f- Türk Devleti'nin bütün bu yeni yapılandırma ve reformlarının, Avrupalı devletlerin etki ve baskısıyla, Osmanlı ülkesini bölünme ve parçalanmaya doğru çektiği birçok deneme ve üzücü gelişmelerle ortaya çıkmıştı.

g- Devletin idarî bağımsızlığı ve bütünlüğü, Avrupalı devletlerin baskısıyla yapılacak benzeri reformlardan, devletin imkânlarının elverdiği ölçüde sakınma ve korunmayı zorunlu kılmaktadır.

h- Osmanlı Devleti'nin hayati meseleleri arasında önemli bir yer işgal eden bu baş ağrıtan Ermeni probleminin, kesin bir biçimde ve tamamıyla çözüme kavuşturulması için, reform maksadıyla bir kere daha gerekli düzenlemeler planlanarak yürürlüğe konulmuştur.

i- Bütün bunlara rağmen bazı Ermeniler, tehcirden hemen önce (Nisan 1915'te Rusların doğu sınırından saldırımları üzerine) amaçları doğrultusunda, savaşa girmiş bulunan devletleri aleyhine düşmanlarla fikir ve iş birliği yaparak, silahlı isyana kalkmış (15 Nisan 1915 Van ve Sivas isyanları gibi), askeri birliklerimize ve korumasız halka silahla saldırarak, şehir ve kasabalarda katliam, hırsızlık ve yağmalama suçunu işlemişlerdir (Karaca, 2003: 109).

Gelinen noktada tehcirden başka seçeneği kalmayan Osmanlı Devleti, 27 Mayıs 1915 tarihli yer değiştirme kanunu ve bu kanuna dayalı olarak çıkartılan emirler çerçevesinde; Erzurum, Van ve Bitlis illerinden çıkarılan Ermenileri Musul'un güney kısmı, Zor ve Urfa sancağına; Adana, Halep ve Maraş civarından çıkartılan Ermenileri ise Suriye'nin doğu kısmı ile Halep'in doğu ve güney doğusuna naklettirmiştir.

Ancak Ermeni nüfusun naklinden önce, Osmanlı Devleti göç edecek insanların can ve mal güvenliğinin sağlanması için, gereken tedbirleri almıştır.

Bununla ilgili hazırlanan talimnamede şu hükümler yer almaktadır:

- Tahliye edilen bölgelere hiçbir şüpheli şahıs girmeyecektir,
- Göç ettirilen Ermeniler, istedikleri eşyaları götürebileceklerdir,
- Yanlarında götüremeyecekleri eşyaların bozulacak olanları satılacak, bozulmayacak olanları sahipleri adına korunacaktır,
- Göç ettirilen Ermeniler mallarını yabancılar hariç, istediklerine satabileceklerdir (Halaçoğlu, 2004: 69).

Osmanlı Devleti yola çıkan kabilelerin güvenliği için gereken tedbirleri almış, kabilelerin güvenliğinden sorumlu kolluk kuvvetlerinin görevlerini ihmal etmelerini engelleyebilmek için şiddetli cezalar da uygulamıştır.

Ermenilerin, tehcir süresince, eşkıya saldırılarına maruz kalarak öldürülmeleri ve soyguna uğramaları karşısında, muhafızlı olmayan hiçbir kabilenin yola çıkmaması gibi talimatlar mevcuttur (Halaçoğlu, 2004: 70). “Tehcir sırasında emniyetin sağlanması için oldukça çaba sarfeden Osmanlı Hükümeti, bu konuda gerekli özeni göstermeyen yetkilileri ve suç işleyenleri özel mahkemelerde yargılamıştır. Bu mahkemelerde toplam 1397 kişi yargılanarak, idam dahil çeşitli cezalara çarptırılmışlardı” (Gürün, 2005: 240). Görüldüğü üzere, Osmanlı uygulamayı yaparken, Ermenileri göç ettirirken, onların kendi tebaası olduklarını ihmal etmeden, canlarına ve mallarına gelecek tüm zararların önüne geçmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti göç eden vatandaşlarının mallarının emniyetini de sağlamaya azami gayreti göstermiştir. Geride kalan malların kayıtlarının sıkı sıkıya tutularak, geri dönüş yaşandığında, asıl sahiplerine ulaşması için gerekli tedbirleri almıştır.

4.5.3. Asılsız/Sözde Soykırım İddiaları

“Soykırım” terimi 1944 öncesine kadar mevcut değildi. Soykırım, bir grubun varlığını ortadan kaldırma amacıyla gruplara karşı işlenen şiddet içeren suçlara karşılık gelen çok özel bir terimdir. İnsan Hakları, ABD Haklar Bildirgesi ya da 1948 Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde görüldüğü üzere, bireylerin haklarıyla ilgilidir.

1944'te, Raphael Lemkin (1900–1959) isminde bir Polonyalı-Yahudi, Avrupalı Yahudilerin imha edilmesi de dahil, sistematik cinayet içeren Nazi politikalarını tanımlamaya çalıştı. Irk ya da kabile anlamında Yunanca *geno* kelimesini, öldürmek anlamındaki Latince *cide* kelimesiyle birleştirerek “genocide” (soykırım) kelimesini oluşturdu. Bu yeni terimi önerirken, Lemkin'in

aklında “toplulukları ortadan kaldırmak hedefiyle ulusal toplulukların yaşamının esas temellerini imha etmeyi amaçlayan çeşitli eylemlerden oluşan bir koordineli plan” vardı. Bir sonraki yıl, Almanya, Nuremberg'de toplanan Uluslararası Askerî Mahkeme'nin üst rütbeli Nazilere karşı suçlaması “insanlığa karşı işlenen suçlar” dı. “Soykırım” kelimesi hukukî değil de, tanımlayıcı bir terim olarak iddianameye dahil edildi.

Birleşmiş Milletler 9 Aralık 1948'de, Holokost'un gölgesinde ve Lemkin'in yorulmak bilmez şahsî çabalarının da önemli katkısıyla Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni onayladı. Sözleşme “soykırım” ı sözleşmeye taraf ulusların “önlemeyi ve cezalandırmayı üstüne aldığı” bir uluslararası suç olarak tayin etti. Soykırım sözleşmede aşağıdaki gibi tanımlanır:

Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu, kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur:

(a) Gruba mensup olanların öldürülmesi

(b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel ya da zihinsel zarar verilmesi,

(c) Grubun bütünüyle ya da kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek,

(d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla önlemler almak,

(e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.

Tarih boyunca birçok grup, hedefli şiddet vakası vuku bulmuşken ve hatta Sözleşme yürürlüğe girdiğinden bu yana, terimin hukuki ve uluslararası gelişimi iki ayrı tarihsel dönemde yoğunlaşır: Terimin keşfinden uluslararası hukukta

kabulüne kadarki dönem (1944–1948) ve soykırım suçunu kovuşturmak için uluslararası suç mahkemelerinin kurulmasıyla terimin etkinleştiği dönem (1991–1998). Sözleşmenin diğer bir temel yükümlülüğü, soykırımı önlemek, ulusların ve bireylerin yüzleşmeye devam ettikleri bir zorluk olarak duruyor (United States Holocaust Memorial Museum, t. y.).

Tüm bu yer değiştirmeler gerçekleştirilirken, Ermenilerin sıkça dile getirdiği gibi 1,5 milyon Ermeni ölmemiştir. Gerek Osmanlı İmparatorluğuna ve Ermenilere gerekse yabancılara ait istatistikler, Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Ermenilerin nüfusunun en fazla 1.250.000 civarında olduğunu göstermektedir. Ancak Ermeniler, 1,5–2 milyon Ermeni'nin öldüğünü savunmaktadırlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son nüfus istatistiği 1914 yılında yapılmıştır. Buna göre Ermeni nüfusu 1.234.671'dir. Yer değiştirmeye tabi tutulan nüfus 82.880'i İstanbul, 60.119'u Bursa'da, 4.548'i Kütahya sancağı ve 20.237'si Aydın vilayetinde olmak üzere toplam 167,768'dir. 9 Haziran 1915 ile 8 Şubat 1916 tarihleri arasında bazı vilayetlerden toplam 391,040 kişi yerleştirilebilecekleri yeni bölgelere sevk edilmiş, bunlardan 356,084'ü yerleşim bölgelerine ulaşmış geriye kalan 35,000 civarındaki rakama Halep'teki Ermeni nüfusu dahil edilmiştir (Kantarıcı, 2002: 34), (Uras, 1976: 593-601), (Halaçoğlu, 2004: 95-98).

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve Lozan Anlaşması'nın imzalanmasını izleyen dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylar nedeniyle Ermenilere karşı kin duygusunun yerleşmesini önlemek amacıyla, Ermenilerle yaşanan olaylar üzerinde durmaktan kaçınmış, ortada iki tarafın da ağır kayıplarıyla son bulan bir savaşın söz konusu olduğundan söz etmiştir. Ancak Ermeniler için durum aynı şekilde değildir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve Cumhuriyet döneminde dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmiş olan Ermeniler, günümüzde Amerika'da ve Avrupa'da faaliyet gösteren Ermeni derneklerinin temellerini oluşturan ilk

diaspora Ermenileridir ve hala yoğun olarak faaliyetleri devam etmektedir (Şimşir, 2005: 123-125).

Ermeni diasporasının güçlenmeye, buldukları ülkelerin özellikle yönetici kademesinde görev almaya başladıkları 1960'lı yıllar, sözde soykırım iddialarının gündeme gelmeye başladığı yıllardır.

Siyasal ve ekonomik olarak güçlenen Ermeniler, özellikle medya desteğini de arkalarına alarak, dünya kamuoyunda taraftar toplayabilmek için harekete geçmişlerdir.

Ermeni sorununda bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek 1965 yılı, 1915 olaylarının Dünya ve Avrupa kamuoyunda gündeme gelmeye ve yankı bulmaya başladığı bir yıl olarak kabul edilebilir. 1965 yılı, Sovyet Ermenistan'ın şehirleri de dahil olmak üzere dünyada birçok farklı başkentte ve şehirde, ilk defa 1915 olayları için toplu gösterilerin ve anma törenlerinin yapıldığı bir yıl halini almıştır. Aynı zamanda 1965, Türkiye aleyhine Ermeni sorunu konusunda, küresel bir kampanyanın başladığı yıl olarak da kabul edilebilir (Laçiner, 2005: 48).

1965 ve sonrasında sistemli bir şekilde sözde soykırım ve Türkiye aleyhinde devam eden politikalar, eylemler ve etkinlikler, dünya kamuoyunda havanın Ermeniler lehine değişmesine neden olmuştur.

Ancak Ermeniler bu destekle yetinmeyeceklerdir. Öte yandan arkalarına aldıkları bu desteği, kötüye kullanmaktan da çekinmeyeceklerdir; özellikle ASALA Ermeni terör örgütünün işlediği Türk cinayetleri buna örnek gösterilebilir.

Söz konusu terör eylemleri özellikle yurt dışındaki Türk hedeflerine yönelik olmuştur. Çoğunlukla Türk diplomatlarını ve Türk Hava Yolları bürolarını hedef alan Ermeni terörü dahilinde Türk diplomatlarına karşı ilk suikast, 27 Ocak 1973 tarihinde ABD'de, T.C. Los Angeles Başkonsolosu (Mehmet Baydar) ve yardımcısına (Bahadır Demir) karşı işlenmiş ve bu kişiler hayatını kaybetmiştir. Türk diplomatlarına karşı ikinci Ermeni suikastı 22 Ekim 1975'de Viyana'da ve üçüncüsü ise 24 Ekim 1975'de Paris'te düzenlenmiştir. Söz konusu iki suikastta Büyükelçi Daniş Tunalıgil, Büyükelçi İsmail Erez ve şoförü Talip Yener hayatını kaybetmiştir. Failleri yakalanamayan her iki suikastı da ASALA adlı Ermeni terör örgütü üstlenmiştir. ASALA Fransızca ve İngilizce 'Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu'nun kısaltmasıdır. Bu suikastlarla birlikte, Türk diplomatlarını, başka Türkleri ya da Türk şirketlerini hedef alan terör

eylemleri çoğalmış ve senelerce sürmüş, sonuçta çoğunluğu diplomat olmak üzere pek çok Türk hayatını kaybetmiştir. Türk hedeflerine karşı Ermeni terör eylemlerinin en çok yaşandığı ülke Fransa olmuştur ve çoğu zaman bu eylemlerin faileri bulunamamıştır (Şimşir, 2005: 376–377).

Ermenilerin sözde acıları karşısında duyarlılığını esirgemeyen, bu acıyı paylaşmak adına anıtlar diken dünya kamuoyu, ASALA'nın kanlı eylemleri sonucunda olayları kınamamış, sadece katledilen Türklerin yakınlarına ve Türkiye'ye baş sağlığı dilemekle yetinmiştir.

Ermeniler sözde soykırım davasının peşini asla bırakmamış, sözde soykırımı kabul ettirmek için her türlü çabayı harcamışlardır. Ermeni diasporasının elde ettiği güç ve Ermeni lobilerinin çabaları sonucunda aşağıda adları bulunan ülkeler soykırımı kabul etmişlerdir.

Uruguay, 1965, 2004, 2005 olmak üzere üç kez sözde Ermeni soykırımı iddialarını kabul etti.

Kıbrıs Rum Kesimi, 1982 yılında sözde soykırım iddialarını kabul etti

Arjantin'de sözde Ermeni soykırımını tanıma tasarısı 1993, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007'de gündeme geldi ve hepsinde de kabul edildi.

Rusya, önce 1995'te sonra da 2005'de sözde soykırımı kabul etti.

Kanada, 1996, 2000 ve 2004'te gündeme geldi ve her üçünde de kabul edildi.

Yunanistan 1996'ta sözde soykırımı tanıdı.

Lübnan 1997 ve 2000'de sözde soykırımı tanıdı.

Belçika 1998'de tanıdı.

İtalya 2000'de Ermenilere yönelik asılsız soykırım yapıldığını kabul etti.

İsveç 2000 yılında İsveç Parlamentosu'nda sözde Ermeni soykırımı tasarısını onayladı.

Vatikan, 2000 yılında İtalya'nın ardından sözde soykırımı kabul etmiştir.

Fransa 2001'de sözde Ermeni soykırımını tanıdı.

İsviçre asılsız soykırım iddialarını 2003'te kabul etti.

Slovakya 2004'te tanıdı.

Hollanda 2004'te kabul etti.

Polonya 2005'te kabul etti.

Almanya 2005'te kabul etti.

Venezuela 2005'te kabul etti.

Litvanya 2005'te kabul etti. Şili 2007'de kabul etti.

Galler, Ocak 2010'da İngiltere Parlamentosu'ndaki üyelerinin oy çokluğuyla kabul etti.

İskoçya, Ocak 2010'da İngiltere Parlamentosu'ndaki üyelerinin oy çokluğuyla kabul etti. (Hürriyet Gazetesi t. y.)

Türkiye ile Ermenistan arasındaki sözde soykırım sorununu, Oya Akgönenç'in değerlendirmelerine yer vererek de mercek altına alalım:

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve tüm ülkelerde kabul görüp uygulanmaya konan "soykırım tanımı" şudur: "Hükümet veya hükümetin resmi makamları tarafından, belli (dini, ırki veya farklı) bir grup veya zümreye karşı, onları tamamen yok etmek amacı ile verilmiş emirler sonunda gerçekleşen eylemler "soykırımı" olarak kabul olunur. Oya Akgönenç, Erişim <http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2133>, 20.05.2013).

Osmanlının altı yüz yıllık tarihinde ne Ermenilere ne de başka bir azınlık gruba, din, ırk mezhep gibi farklılıkları nedeni ile kötü muamele yapılmış olması söz konusu değildir. “Osmanlının ilk veya son dönemlerinde, 1915’te veya daha sonra, Cumhuriyet döneminde Türkiye’de, asla böyle bir olay olmamıştır. 97 yıldır böyle bir doküman bulunamamış ve hiç bir şekilde geçerli veya hukuki bir evrakla bu durum ispat edilememiştir.” Oya Akgönenç, Erişim <http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2133>, 20.05.2013).

O zaman sormak gerekir: Bugün Türkiye’de, ABD’de, Fransa’da, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde, Güney Amerika’da, Orta Doğuda yaşayan milyonlarca Ermeni nereden çıktı? Ölenler tam ne kadardı? Cevap: Tüm zorlamalarla toplam ölü sayısı 280-300.000 arası tahmin edilmektedir (savaş, tehcir yani göç, açlık, hastalık, yaşlılık, şiddetli kış koşulları sebebi ile vukuu bulan ölümler). Toplamı bile 1.500.000 olmayan nüfusun nasıl 1.500.000 tanesi öldürülmüştür? Bu yalan iddiaya kim inanmaktadır ve hangi belge ve gerekçelere dayanarak? (Oya Akgönenç, Erişim <http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2133>, 20.05.2013).

Ancak tüm tarihsel bilgi ve belgelere rağmen dünya kamuoyundan destek alan ve almaya devam eden Ermeniler, 1965 ve sonrasında güttükleri siyasetle, sözde soykırım vurgusu sayesinde, özellikle, Türkiye- AB ilişkilerinde sorun olmaya başlamıştır.

BÖLÜM 5 TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS VE ERMENİ SORUNU

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmak istemesi ve bu süreçte meydana gelen gelişmeler, hem Türkiye'de hem de AB ülkelerinde, kamuoyunun oldukça ilgi gösterdiği konuların başında gelmektedir. Müzakere sürecinde gerek Avrupa Birliği üyesi ülkelerde gerekse Türkiye'de, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğiyle ilgili olarak yapılan tartışmalarda belli başlı hususlar ön plana çıkmaktadır. Kıbrıs sorunu ve sözde Ermeni soykırımı iddiaları bu konuların başında gelmektedir.

5.1. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KIBRIS SORUNUNA YAKLAŞIMI

Ülkemizin AB ile olan ilişkilerinin uzunca bir geçmişi var; bu macera 1959 yılında başlamış, zaman zaman krizler yaşamış, bazen ülkemizi yüreklendiren gelişmeler olmuş, zaman zamansa ülkemizle olan bu ilişkilerin kopacak kadar gerildiğine şahit olmuşuzdur. Türkiye, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, AB ile olan ilişkilerini her zaman yoluna koymaya çalışmış, tam üyelik hedefinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

1959 yılında başlayan Türkiye-AB ilişkileri, AB'nin dönem dönem çeşitli konularda çıkardığı engeller nedeniyle çıkmaza girmiştir. AB, aday ülkelerden 1993 Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesini istemektedir. Bu kriterlerden özellikle siyasi olanlar Türkiye'nin önüne getirilmektedir. Siyasi kriterlerden en önemlilerden biri de Kıbrıs sorunudur. AB, her ne kadar Türkiye'nin üyeliğinin Kıbrıs ile birlikte değerlendirilmeyeceğini söylese de uygulamanın böyle olmadığı görülmektedir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 217).

Annan Planı üzerinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Kıbrıs Rum Yönetimi arasında uzun süren görüşmeler yapılmıştır. Sonrasında Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulmayı amaçlayan Annan Planı'nın taraflarca referanduma sunulması yönünde iki taraf anlaşmaya varmıştır.

Planın mimarı olan Birleşmiş Milletler genel Sekreteri Kofi Annan'ın adıyla anılan Annan Planı için 24 Nisan 2004 tarihinde adanın her iki tarafında da ayrı ayrı halk oylaması yapıldı. Yapılan referandumda Kıbrıslı Türkler Annan Planı'nı %65 gibi yüksek bir oranla 'evet' diyerek desteklerken, Rum Kesimi'nde plan %76'lık 'hayır' oyuyla reddedilmiştir. Annan Planı'nın Kıbrıs Rumlarının tutumu nedeniyle başarısız olması 1 Mayıs 2004 tarihinde tek başına AB'ye üye olacak olan Kıbrıs Rum Kesimi'nin uluslararası alanda yaygın bir şekilde eleştirilmesine neden oldu. Ancak bu durum Kıbrıs Rumlarının AB'ye tam üye olmasını engellemedi (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 94).

Yapılan eleştirilere rağmen Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tam üyelik başvurusunun onaylanması ve üyeliğinin gerçekleştirilmesi, AB'nin Kıbrıs sorununda çözüme yönelik seçeneklerde, tarafsız kalması gerekirken, Rum kesiminin tarafında olacağına/olabileceğine yönelik bir imajın uyanmasına neden olmuştur. "Kıbrıs Rum Kesimi 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs adıyla ve adanın tamamını temsil edecek şekilde AB'ye tam üye olarak kabul edildi. KKTC ise Annan Planı'nı desteklemesi nedeniyle adeta cezalandırıldı" (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 94-95).

Yapılan uygulamalara baktığımızda, sanki Annan Planı'nın uygulanmasına hayır diyen Rumlar değil de Türklermiş gibi davranıldığını, çözüme giden yolu kapatan Rumların ödüllendirildiğini görürüz. Ayrıca AB tarafından adanın kuzeyine yönelik ambargonun kaldırılması ve mali yardım yapılması yönünde verilen sözler de yerine getirilmedi (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 95).

AB ortaya koyduğu uygulamalarla Kıbrıs'ta çözümden çok çözümsüzlüğe yönelik adımlar atmaktadır denilebilir. Çünkü KKTC'ye yönelik olarak üzerine düşen yükümlülükleri bugüne kadar yerine getirmediği gibi Kıbrıs sorununun çözülmesini Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinde bir ön şart olarak kullanmaktadır. Öte yandan Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye üye olması, hukuki ihlallerden kaynaklandığı için, pek çok hukuki problemi de doğurmaktadır.

Öncelikle Türkiye- AB ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Antlaşması'nın 10 yeni AB üyesini kapsayacak şekilde genişletilmesi ve böylelikle Gümrük Birliği'nin yeni AB üyesi olan ülkelerle de hayata geçirilmesi istenmişti. Türkiye'nin 29 Temmuz 2005 tarihinde adı geçen Uyum Protokolünü imzalamasına rağmen, Rum Kesimi ulaşım araçlarına Türkiye limanlarının ve havaalanlarının açılması istenmekte ve 'Kıbrıs Cumhuriyeti' ile ilişkilerini

normalleştirmesi talep edilmektedir. Türkiye'nin AB tarafından KKTC'ye yönelik olarak verilen sözler yerine getirilmediği müddetçe Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilgili olarak kendisinden istenilen adımları atabilmesi mümkün görünmemektedir. Bu durumda da Kıbrıs ile ilgili sorunlar Türkiye ile AB arasındaki tam üyelik müzakerelerinin önünde bir engel olarak kalmaya devam etmektedir (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 95).

Türkiye izlediği tüm stratejilerde, hangi alanda olursa olsun, farklılıkların birer mesele/sorun olarak algılanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle Türkiye, Kıbrıs'ta her iki milletin de, farklılıklarına rağmen, eşit şartlarda, eşit haklara sahip olarak yaşamalarını savunmuştur. Aslında Kıbrıs sorununun temelinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adanın tek temsilcisi olarak, tamamını temsil edecek şekilde, 1 Mayıs 2004 tarihinde, AB'ye tam üye olarak kabul edilmesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği Kıbrıs'taki sorun çözülsün ya da çözülmesin, Rum Yönetiminin AB'ye tam üye olarak kabul edilebileceğini daha öncesinde vadettiği için, Birleşmiş Milletler'in hazırladığı Annan Planı çerçevesindeki çözüme, dolaylı olarak engel olmuştur. Çünkü planı reddettiği takdirde bile AB'ye üye olabileceğini bilen Rumlar, Annan Planı'nın aleyhinde propaganda yapmaktan ve planı reddetmekten çekinmemişlerdir. Bu nedenle büyük umutlar yaratan BM barış planı uygulamaya konamamıştır.

Annan Planı'nın Türkiye'nin de destek ve teşvikiyle KKTC tarafından kabul edilmesine rağmen, KKTC ve Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı olumsuz tutum ve uygulamalar kabul edilebilir bir durum değildir. Türkiye Uyum Protokolünü imzalamış olmasına rağmen, pratikte bu Protokolün gereklerini Güney Kıbrıs Rum Kesimi açısından hayata geçirmiş değildir. Bu durum kimi AB çevrelerince Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinin ilerlemesini engelleyecek bir nokta olarak değerlendirilmektedir (Palabıyık ve Yıldız, t.y.: 96).

Anlaşılacağı üzere, AB öncesinde Rum Kesimi'ne verdiği teminatla siyasal anlamda problemin çözümünün önüne geçmiş, sonrasında da çözüme onay vermiş olmasına rağmen KKTC'ye olan sözlerini tutmamıştır. Ayrıca Kıbrıs Türkiye'nin tam üyeliğinin önüne bir engel olarak çıkarılmaktadır.

Türkiye'nin AB yolculuğunda Kıbrıs sorununun nasıl ortaya konduğu, bölümün devamın daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

5.1.1. Zirvelere Sunulan Kıbrıs Sorunu

GKRY'nin üyelik başvurusundan sonra AB Konseyi, yapılan zirve toplantılarında Rum kesiminin üyeliğini garantiye alacak kararlar vermiştir (Somuncuoğlu, 2002: 205).

25–27 Aralık 1992 tarihinde Belçika'da gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde AT Konseyi, Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin başvurularının her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve ilişkilerin bu çerçeveye uygun geliştirilmeye devam edilmesi çağrısı 11–12 Aralık 1992 tarihli Edinburg Zirvesi'nde (İngiltere) yapılmıştır. 21–22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Doğu Avrupa ülkelerinin topluluğa üye olabileceklerini belirtirken, üyelik için şart koşulan meşhur Kopenhag Kriterlerini belirlemiştir. Bu kriterler arasında, "sınır sorunlarının çözümü" şartı bulunurken Kıbrıs konusunda bu durum göz ardı edilmiştir. AB, Rum kesiminin üyeliğinin önünü açarak sınır sorunları çözülmesi de üyeliğin mümkün olabileceğini açıklamıştır (Somuncuoğlu, 2002: 205, 206).

24–25 Haziran 1994 Korfu Zirvesi'nde Birlik, bundan sonraki genişleme aşamasının Kıbrıs ve Malta'yı içereceğini bildirmiştir (Karluk, 2005: 25).

26–27 Haziran 1995 Cannes Zirvesi'nde (Fransa) ve 15–16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarih belirlenmiştir (Karluk, 2005: 25).

1996 yılında Torino, Floransa ve Dublin Zirveleri yapılmıştır. 29 Mart 1996'da İtalya'da yapılan Torino Zirvesi'nde konferansın tamamlanmasından 6 ay sonra Kıbrıs için görüşmelerin başlayacağı belirtilmiştir. 21–22 Haziran 1996'da İtalya'da yapılan Floransa Zirvesi'nde Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak müzakereler ile Kıbrıs ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin ilk aşamasının aynı döneme getirilmesine karar verilmiştir. 13–14 Aralık 1996'da İrlanda'da yapılan Dublin Zirvesi'nde Konsey, Kıbrıs meselesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin önerisi doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin etkide bulunması konusunda tavsiyede bulunmuştur. (Bozkurt ve Demirel, 2004: 219-220).

12–13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde odak konu AB'nin genişleme sürecidir. Bu zirvede AB' ye katılma başvurusunda bulunan GKRY ile on Orta ve Doğu Avrupa Devletlerinin birliğe katılma sürecinin başlatılması kararı alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin topluluğa katılabilme ehliyeti kabul edilmiş ve diğer devletlerin katılım kriterleri ile aynı şartlara göre değerlendirileceği belirtilse de belli bir tarih verilmemiştir. Türkiye 11 aday ülke arasında sayılmamış ve topluluğun genişleme sürecine dahil edilmemiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 259).

Lüksemburg Zirvesi'nde kendisinin aday ülke sayılmaması, öte yandan GKRY'nin adaylar arasında sayılması Türkiye'de hayal kırıklığı yaratmıştır. Özellikle,

Kıbrıs konusu, Lüksemburg Zirvesi'nde özel bir önem ve dikkatle ele alındı. AB devletleri, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlara yardım etmek, destek vermek ve onları da aralarına katmak için adeta, el birliğiyle bir çalışma içine girmişlerdi. Ortada uluslararası anlaşmalar (Londra ve Zürih) mevcuttu. Bu anlaşmaları imzalayanlar arasında Avrupa ülkeleri (İngiltere ve Yunanistan) de bulunmaktaydı. Bunlar, dünyaca kabul edilen uluslararası anlaşmalar arasındaydı ve bu anlaşmaların son derece net ve bağlayıcı hükümleri mevcuttu (Akgönenç, 2010: 94).

Ancak sözü edilen uluslararası anlaşmaların hükümleri gereği, Kıbrıs'ın hukuki bağlam göz önüne alındığında, AB'ye üyeliği söz konusu olmamalıydı.

Kıbrıs'ın, Londra Antlaşması'nda (1960'da imzalanan) belirtildiği gibi, Türkiye'nin onayı olmadan herhangi bir uluslararası örgüte üye olması mümkün değildi. Yeni bir savaş ve yeni bir anlaşma olmadığına göre, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalanmış bulunan bu kaideye uyulması gerekmektedir. AB, bu hukuki durumun etrafından dolaşmak ve aslında hiç de hukuki olmayan bir işlemi uygulamaya koymak üzere şöyle bir yol izlemiştir: Genişleme Stratejisi bölümünde, 22. Madde aynen şöyle kaleme alınmıştır: AB'nin Kıbrıs için izleyeceği özel strateji şu unsurlara dayanacaktır; Kıbrıs'ta özellikle idari ve adli kapasite güçlendirilecek ve adalet ile içişlerinde hedeflenmiş bazı faaliyetlere katılacaktır; Kıbrıs için, TAİEX (Technical Assistance Information Exchange Office: Teknik Yardım Bilgi Değişimi Bürosu) tarafından sunulan teknik yardım kullanılacaktır (Akgönenç, 2010: 95-96).

AB'nin atmış olduğu bu adımlar, adadaki sorunun çözümden uzaklaşması anlamına gelmektedir; çünkü ortaya çıkan tabloda Kıbrıs Rumları, AB

tarafından, hukuka aykırı bir şekilde desteklenmekte, öte yandan adada daima iki halkın eşit ve kardeşçe yaşamasını savunan Türkiye, adeta, çözümün önündeki engelmış gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bunun kanıtı olarak şunları gösterebiliriz: 17 Eylül 1998 tarihinde Avrupa Parlamentosu aldığı kararda, Türkiye'den, Kıbrıs'ta bulunan askerlerini çekmesini, adanın silahsızlanma sürecine hız ve destek verilmesini istemiştir. Öte yandan bu kararlarda Rum Kesimi'nden ya da Yunanistan'dan benzer taleplerde bulunulmamış, daha da önemlisi Rum Kesimi'nin silahlanma gerçeğini görmezden gelmiş, Yunanistan'ın, hukuka aykırı olmasına rağmen, adada askeri üs kurmasına ses çıkarmamıştır. (Aydoğan, 2002: 244), (Karluk, 2005: 128).

Lüksemburg Zirvesi'nin Türkiye'de yarattığı soğuk duş etkisi Helsinki Zirvesi'ne kadar devam etmiştir. Bu süreçte, daha önce değinildiği gibi, AB-Türkiye ilişkileri, adeta, kopma noktasına gelmiştir.

Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı kararlarla Türkiye ile ilişkileri sekteye uğrayan AB, 10–11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde ilişkilerin normalleşmesi için bazı kararlara imza atmıştır. Ancak Kıbrıs sorunundaki tavrı değişmemiş, Helsinki Zirvesi AB'nin Kıbrıs konusunda kesin tavrını ortaya koyduğu zirve olmuştur. Zirvede alınan kararlarda Kıbrıs sorununun çözüme kavuşmasının, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğini kolaylaştıracağı vurgulanmıştır. Zirvede Kıbrıs'la ilgili 9. maddenin a ve b bentlerinde şu kararlar alınmıştır:

a bendine göre; Avrupa Konseyi 3 Aralıkta Newyork'ta başlatılan Kıbrıs sorununun kapsamlı bir şekilde çözümüne yönelik görüşmeleri memnuniyetle karşılamakta ve BM Genel Sekreteri'nin bu sürecin başarılı bir şekilde sonuçlanmasına yönelik çabalarını desteklemektedir.

b bendine göre; Avrupa Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşılmamış olması durumunda, Konsey katılım konusunda bu ön koşula bağlı olmaksızın bir karar verecektir. Konsey bu durumla ilgili bütün faktörleri dikkate alacaktır.

Böylece Helsinki Zirvesi ile Kıbrıs meselesi resmen Türkiye- AB arasında sorun olmuştur (Bozkurt ve Demirel, 2004: 220-221). Zirve sonunda Türkiye'ye imzalatılmış olan kararlarla, Kıbrıs sorununun çözümü Türkiye'nin üyeliğinin ön koşulu olarak dayatılmıştır; üstelik bu, yumuşatılmış bir biçimde sunulduğundan ülkemizde de tepki çekmeden kabul görmüştür. Helsinki Zirvesi sonunda "aday ülke" ünvanını alan Türkiye'de işin rengi fark edilememiş, bu nedenle zirve sonucu bayram gibi kutlanmıştır.

Halbuki Kıbrıs ile ilgili maddelerden anlaşılacağı üzere, Kıbrıs konusunda herhangi bir şekilde Türkiye'nin olurunun olup olmamasına bakmaksızın, kararı AB verecektir.

AB'nin anlayışına göre Kıbrıs işinin kapsamlı çözümü, tüm Kıbrıs'ın Rum idaresinde birleşmesi durumu olarak ele alınmaktadır. Bu da yarı Enosis sayılan bir durumdur. Nitekim Türkiye içerisinde bu işleri yakından takip eden bilgili kişilerin başında gelen Kamran İnan, TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı olarak 10 Aralık 1999 günü şu açıklamayı yapmakta idi: 'AB, Türkiye'yi aday ülke olarak kabul ederken, Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs'taki Yunan tezini 'ön şart' olarak ileri sürmüştür. Helsinki Zirvesi'nde alınan karar, daha önceki kararlardan daha sert. Kararlar adeta Yunan tezi içeriyor. Türkiye bunu kabul edemez. Kabul ederse yarın Ege Yunan Denizi, Kıbrıs da Yunanistan'ın bir parçası olur.' şeklinde net bir ifade ile durumu özetlemiştir (Akgönenç, 2010: 105).

Helsinki Zirvesi sonunda alınan kararlar, zirve öncesi ülkemizde yapılan, özellikle Kıbrıs meselesi ve Yunanistan'la ilgili tahminlerin ve beklentilerin çok uzağında olduğu görülmektedir.

Örneğin Helsinki Zirvesi'nin hemen öncesinde Dışişleri Bakanı İsmail Cem, kendisine yaklaşan zirve ve AB ile ilişkiler konusunda yöneltilen sorulara son derece olumlu bir havada yanıt vermiş, Yunanistan ile gelişen ilişkiler sayesinde AB üyeliği önünde engel teşkil eden Yunanistan'ın, AB üyeliğimiz önünde engel olmaktan çıkacağına; ayrıca Türkiye'nin kendi tezlerinden vazgeçmeden, sorunu daha net ve etraflıca anlatmamızı sağlayacağından söz etmiştir (Cem, 2005: 154-158). Cem'e göre Türkiye Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiği takdirde, Kıbrıs'ta çözüme ulaşılması, önünde yeni bir koşul olarak konamaz (Yetkin, 2002: 276).

Bundan sonra AB, Kıbrıs konusundaki tavrını değiştirmeden korumuş ve günden güne, sadece Rum Kesimi ve Yunanistan'ın istediği haliyle bir çözüm için çabalarını yoğunlaştırmıştır.

Türkiye'ye zirvelerde verilen uyarılar yeterli görülmeyerek alınan çeşitli rapor ve kararlarda da Türkiye uyarılmaktadır. Aynı durum, Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nun, GKRY'nin AB'ye katılım müzakerelerinin durumuyla ilgili hazırladığı, 4 Ekim 2000 tarihli raporda da korunmuştur. Yine, 10 Ekim'de Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle ilgili olarak yayınlanan Marillon Raporu'nda da, Kıbrıs'taki Türk kuvvetleri işgalci güçler olarak nitelendirilmiştir (Karluk, 2005: 131-135).

7–9 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde ise, Türkiye'nin katılım ortaklığı belgesi, Kıbrıs sorunu orta vadeli öncelikler olarak belirtilmiştir. 14–15 Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nde, Kıbrıs ile ilgili çözüm çabaları konusundaki memnuniyet dile getirilmiş, Kıbrıs 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu öncesi üye olabilecek aday olan ülkelerden biri olarak sayılmıştır. 2002 Sevilla Zirvesi'nde BM çabalarına destek vurgulanmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 222).

Sevilla Zirvesi sonrasında Kıbrıs gerilimi artmıştır. Buna neden olan Sevilla Zirvesi'nin iki sonucuna özellikle bakmak gerekir:

- AB, tercihinin Kıbrıs'ın 'çözüm ve yeniden birleşme' ardından üye alınmasından yana olduğunu açıklamıştır.
- Çözümün Kıbrıs'ın AB'ye Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde üye alınması için bir ön şart olmadığını da söylemiştir.

Zirveden çıkan bu sonuçlar doğrultusunda Türkiye'de hem iktidar hem muhalefet kanadında, gergin açıklamalar yapılmıştır. AB'nin Türkiye'nin üyeliğinden vazgeçmesi, siyasi kriterler yerine getirildiği takdirde, Kıbrıs nedeniyle müzakerelerin başlatılmaması söz konusu olamaz, diyen daha

iyimser grubun karşısında, Kıbrıs konusunda ciddi bir gerilimin baş gösterdiğinin farkında olan, daha gerçekçi söylemler mevcuttu. AB'nin Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs Rumlarını üye alır, Türkiye'ye garanti vermezse izlenmesi gereken strateji üzerinde durulmuştur (Yetkin, 2002: 353-355).

12–13 Aralık Kopenhag Zirvesi'nde 11 Kasım 2002'de taraflara sunulan Annan Planı desteklenmiş, Türkiye dışlanan ülke olmuştur. 2004 yılında Kıbrıs'ın üyeliği kesin olarak kararlaştırılmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 222).

Görüldüğü üzere zirvelerden çıkan kararlarda Kıbrıs, sürekli Türkiye'nin önüne bir ön koşul olarak çıkarılmaktadır.

5.1.2. Katılım Ortaklığı Belgesinde Kıbrıs Sorunu

Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerinde 2000 yılı önemli dönüm noktalarından biridir. 2000 yılının Türkiye- AB ilişkileri bakımından en önemli olayı ise kuşkusuz Katılım Ortaklığı Belgesi'nin (KOB) 8 Kasım'da açıklanmasıdır.

Katılım Ortaklığı Belgesi, herhangi bir aday ülkenin AB ile olan ilişkilerini belirleyen, aday ülke ile AB arasındaki ilişkilerin 'belkemiği'ni oluşturan belgedir. Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), adaylığı resmen kabul edilen her ülke için Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanır. KOB Konsey tarafından onaylandıktan sonra, AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanan bir belgedir. Bundan dolayı AB müktesebatının bir parçasıdır.

Katılım Ortaklığı Belgesi aday ülkeler için bir tür yol haritasıdır. Bu belgede üyelik için alınması gereken önlemler, kısa ve orta vadeli öncelikler şeklinde, siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve AB müktesebatına uyum başlıkları altında (mevcut durum itibarıyla 35 fasıl) sıralanır. Ayrıca, söz konusu belgede AB'nin mali yardımlarına ilişkin hususlar da yer alır. KOB'da yer alan kısa vadeli önlemlerin KOB'un yayım tarihinden itibaren genelde 1–2 yıl, orta vadeli önlemlerin ise 3–4 yıllık bir sürede yerine getirilmesi öngörülür. KOB, ihtiyaçlar çerçevesinde güncellenir. Başka bir ifadeyle, aday ülkenin yerine getirdiği hususlar KOB'dan çıkarılır; geri kalan önlemler ise yeni bir takvime bağlanır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013).

KOB kısa ve orta vadede AB'nin Türkiye'den yapılmasını istediği 'reformlar'ın bir listesini vermektedir. Katılım Ortaklığı Belgesi toplam yedi ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar şu şekildedir: Giriş, Amaçlar, İlkeler, Öncelikler ve orta vadeli hedefler, Programlama, Koşullar ve son olarak da İzlemedir.

4. başlık olan Öncelikler ve orta vadeli hedefler başlığı altında '4.1. Kısa Vade (2001) Siyasi Kriterler ve 4.2. Orta vade Siyasi Kriterler' bulunmaktadır. Ayrıca yine bu başlık altında şu konular ele alınmaktadır: "Ekonomik kriterler, İç Pazar, Vergilendirme, Tarım, Balıkçılık, Ulaştırma, İstatistik, İstihdam ve Sosyal İşler, Enerji, Telekomünikasyon, Bölgesel Politika ve Yapısal Unsurların Eşgüdümü, Kültürel ve Görsel- İşitsel Politika, Çevre, Adalet ve İçişleri, Gümrükler, İdari ve Adli Kapasitelerin Güçlendirilmesi." Bütün bu başlıklarda ele alınan konular, tıpkı siyasi kriterlerde olduğu gibi, 'kısa' ve 'orta' vadede yapılması gerekenler şeklinde belirtilmektedir. Görüldüğü gibi Türkiye, adeta 'yeniden inşa' edilmektedir (Güler, 2007: 63).

Katılım Ortaklığı Belgesi'ni Türkiye açısından önemli kılan nedenlerin başında Kıbrıs'la ilgili ifadeler gelir. 4.1. Kısa Vadeli (2001) Siyasi Kriterler başlığı altında yer alan "siyasi diyalog çerçevesinde, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabalarının kuvvetle desteklenmesi" Kıbrıs'la ilgili bu ifadeler Türkiye- AB arasında büyük bir krize neden olmuştur. (Güler, 2007: 67) Çünkü Komisyon Yunanistan'ın baskısıyla KOB'un kısa vadeli öncelikler bölümüne Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin baskıcı ifadeler eklemesi Türkiye tarafından 'ön koşul' olarak algılandı. KOB'un içeriğinin Helsinki Zirvesi çizgisinde yer almasını isteyen Türkiye, AB'nin bu tutumuna Başbakan Bülent Ecevit dahil tüm üst düzey yetkilileriyle sert tepki gösterdi. KOB'un açıklanmasının ardından Çankaya'da düzenlenen Kıbrıs zirvesinden ise AB'ye sert ve net bir mesaj çıktı. Zirvede KKTC lideri Rauf Denktaş'ın Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan dolaylı görüşmelerden çekilmesi kararlaştırıldı (Akmaral, 2004: 323). AB KOB'un içeriğinin Türkiye'den bu denli sert tepkiler alacağını hesap edememişti.

Ortaya çıkan içerik ve Türkiye'nin tepkileri, Türk kamuoyunda da farklı tepkilere, yorumlara neden olmuştur. Kıbrıs ile ilgili KOB'da yer alan ifadelerle ilgili yorumların bazıları yukarıda yer verdiğimiz resmi tepkiyi desteklerken, bazı yorumlar, daha önce Helsinki Zirvesi'nde alınan kararların aynısı olduğu için tepki göstermeye gerek olmadığı şeklindeydi.

8 Kasım 2000, 8 Mart 2001, 19 Mayıs 2003 (14 Nisan 2003'te Komisyon'un kabul ettiği nihai metin), 23 Ocak 2006 ve 18 Şubat 2008 (26 Şubat 2008 tarihinde Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun Brüksel'deki kararı) tarihli Katılım Ortaklığı Belgeleri'nin tamamında Kıbrıs sorununa değinilmiş; çözüm için Türkiye'nin öneri ve beklentileri yerine getirmemiş olmasından dolayı, gereken fasılların açılmayacağı ya da kapatılmayacağı yönünde kararların verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu ise apaçık Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin üyeliği önünde sabit bir engel olarak durduğunun ve durmaya da devam edeceğinin alametidir.

5.1.3. Ulusal Program'da Kıbrıs Sorunu

Ulusal Program, başında Büyükelçi Volkan Vurla'nın bulunduğu Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından hazırlanmıştır. ABGS, bu dönemde, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'a bağlı olarak çalışmaktaydı. Hazırlanan UP, 19 Mart 2001 tarihinde görüşülüp kabul edilmiş; 24 Mart 2001'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Güler, 2007: 74). 24 Mart 2001 tarihli 24352 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan program ile Türkiye KOB'da kendisinden istenilenleri kabul etmiştir.

UP'nin Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmesinden sonra yapılan Hükümet açıklamasında şunlar ifade edilmiştir: ...Bakanlar Kurulumuzca bugün kabul edilen Ulusal Program... her alanda Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ulaştığı ölçütlere Türkiye'nin de süratle ayak uydurması hedeflerine yöneliktir. Ulusal Program, Türkiye'nin siyasi, ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısında reform niteliğinde değişiklikler öngörmektedir (Güler, 2007: 74). AB, programın kabulünden ve yapılan açıklamalardan sonra, ülkemizin attığı bu olumlu adımlardan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ancak arada Kıbrıs gibi bir sorun dururken, bu iyimser, olumlu havanın çok uzun sürmeyeceği açıktır (Akmaral, 2004: 235-236)

Ortaya çıkmış olan bu koşullarda Kıbrıs meselesinin çözümünün AB üyeliğini kolaylaştıracağı, aksi takdirde Avrupa Birliği üyeliğinin söz konusu olamayacağı iddiaları ulusal gündemde ısrarla dile getirilmeye başlandı. 24 Nisan'da yapılan oylamada "hayır" diyen Rumlara karşı, yüksek bir oranla "evet" diyen Türk halkının pek çok kazanım elde edeceği iddiaları gündemde sıklıkla yer aldı; ancak bu kazanımların ne olduğu yönünde somut bir şey ortaya konamadı.

5.2. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ERMENİ SORUNUNA YAKLAŞIMI

5.2.1. Avrupa Parlamentosu Kararlarında Ermeni Sorunu

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin danışma organlarından biridir. Danışma organı olduğu için, almış olduğu kararlar, bağlayıcı hükümde değildir; tavsiye niteliğindedir. Avrupa Parlamentosu'nun kararları, Birliğe üyelik sürecinde bağlayıcı olmamakla birlikte, AP'nin tavsiyelerinin, özellikle diğer üye ülkeler üzerindeki etkisi görmezden gelinemez.

Avrupa Parlamentosu, Ermeni sorunu ile ilgili pek çok karar almış bir Avrupa Birliği organıdır. Bunlardan ilki, Türkiye'nin adaylık için başvurduğu 1987 yılında, Türkiye'nin başvurusunun hemen ardından aldığı karardır.

5.2.1.1. 1987 Yılındaki Resmi Karar

Ermeni lobi faaliyetlerinin en etkin şekilde uygulandığı kurumlardan biri şüphesiz Avrupa Parlamentosudur. Ermeni baskı gruplarının bu faaliyetlerinin etkileri, Avrupa Parlamentosu'nda 1982 yılında görülmeye başlanmış, 1982 yılından 1984 yılına kadar bazı Avrupa Parlamentosu milletvekilleri sözde Ermeni soykırımının resmen kabul edilmesini ve bu konuda Avrupa Parlamentosu'nun bir rapor hazırlamasını talep etmişlerdir. Bu parlamenterlerden ikisi Fransız milletvekilleri Henry Saby ile Gisele Charzat, diğeri ise Belçikalı milletvekili Ernst Glinne'dir. Aralık 1984'de Avrupa

Parlamentosu Başkanlık Divanı Ermeni sorunu hakkında bir rapor hazırlanmasına karar vermiştir. Bu kararın alınmasında AP'nin Yunan milletvekillerinin desteği ve rolü yadsınamaz. Rapor, AP'nin görevlendirdiği Jaak Vandamenlebroucke tarafından 26 Haziran 1985'de tamamlanmış, çoğunlukla Ermeni danışmanların katkılarıyla hazırlanmış olan raporda 1915 olaylarının bir sözde 'soykırım' olduğu söylenmiştir. 22 Ocak 1986'da rapor ilk kez Siyasi Komisyon'da görüşülmüş ancak rapora Sovyetler Birliği ve İran'daki durumun da ilave edilmesi istenmiştir. Lahey'de yapılan toplantıda rapor 1 (bir) oy farkla reddedilmiş, dönemin Avrupa Parlamentosu Siyasi Komite Başkanı Formigoni yapılan tüm baskılara rağmen raporu ikinci defa gündeme almamıştır. Formigoni'nin görev süresinin dolmasının ardından yerine İtalyan Ercini gelmiştir ve Siyasi Komite yeni Başkanı olarak raporu tekrar gündeme almıştır. Sonuç olarak Haziran 1986'da ikinci kez görüşülen rapor, büyük tartışmalara sebep olup önemli değişikliklere uğradıktan sonra Siyasi Komiteden geçmiştir.

J. Vandemeulebroucke'un hazırladığı söz konusu rapor 1987'de alınan AP kararının tasarı metnine temel teşkil etmektedir. Tasarının, Şubat 1987'de kabul edilen ilk halinde 'soykırım' kelimesi kullanılmamış bunun yerine "1915'de Ermenilere yapılan haksızlıklar" denilmiştir. Tasarıda öncelikle Osmanlı halklarının büyük acılar çektikleri ve bunun da bir trajedi olduğu vurgulanmıştır. Daha önce olan ve o dönemde hala devam eden Türk hedeflerine yönelik Ermeni terörü kınanmış hatta Osmanlı döneminde yaşanan acıların söz konusu terör eylemlerini haklı göstermediği de vurgulanmıştır. Türkiye'deki azınlık haklarının güvence altına alınması gerektiği belirtilerek, Ermenilerin din, dil, eğitim, kültür ve kimlik konularında haklarının korunması ve onlara 'hakkaniyetli davranılması' gerektiği söylenmiştir. Söz konusu ifadeler Avrupalı parlamenterlerin bazılarında Türkiye'de azınlık haklarının çiğnendiğine dair bir kanaatin var olduğunu göstermektedir. 18 Haziran 1987'de tekrar görüşmeler yapılmış ve yapılan birçok değişiklikle tasarı son halini almıştır. Tasarının ilk halinin kabul edilmesinden Genel Kurul'da gündeme gelmesine kadar geçen süre içerisinde, tasarı hakkında yüzün üzerinde değişiklik önergesi verilmiştir. Bu durum, söz konusu tasarı'nın neden ikinci defa ele alındığını ve neden

Avrupa Parlamentosu'nda söz konusu tasarı için farklı görüşlerin hararetli şekilde tartışıldığını göstermektedir. Nitekim 17–18 Temmuz 1987'de Avrupa Parlamentosu Genel Kurul'unda "Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü Üzerine Karar (Resolution on a Political Solution Armenian Question)" başlıklı bir karar kabul edilmiştir. (Laçiner, 2005: 82-85), (Karagül, t.y.), (Lütem, t. y.). Bu karar, Avrupa Parlamentosu'nun Ermeni sorunuyla ilgili aldığı en kapsamlı karardır.

Karar incelendiğinde ilk önce göze çarpan sözde soykırım ile ilgili değerlendirmelerdir. Kararda Ermeni tarafının, bu olayları 1948 Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nde yer alan "soykırım" terimiyle tanımladığı, Ermenilerin bu değerlendirmelerinin aksine, Türk Devleti'nin (sözde) soykırım suçlamasını asılsız olduğu gerekçesiyle reddettiği vurgulanmaktadır. Karara göre, AP Türkiye'de yaşayan Ermeni halkının etnik, dil ve din bakımından azınlık kimliğinin tanınmasının, varolan problemlerin çözümünün sözü edilen tarihsel olayların kabulüyle mümkün olacağı kanaatindedir. (Karagül t. y.)

Aynı şekilde kararda 1915 olaylarını (sözde) soykırım olarak kabul etmeyen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kendi vatandaşları olan Ermenilerin tarihlerini öğrenmelerini engellediği, onları tarihlerine sahip çıkma hakkından mahrum bıraktığı iddiası da yer almaktadır. Karara göre 1915 olayları, tarihsel olarak gerçekliği kanıtlanmış (sözde) soykırımdır ve bu nedenle siyasi ve ekonomik yaptırımları beraberinde getirmektedir. (Karagül t. y.)

AB üyesi ülkelerde sözde soykırımı inkar edenlere yönelik mahkumiyet kararlarının verilebilmesine yönelik yasal uygulamaların temelinde de bu iddia yer almaktadır.

AP bu kararda, sözde soykırımın tanınmasının Ermenilere yönelik insani bir hareket olacağını, onların itibarlarının iadesi şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Parlamento'ya göre bu türlü bir insani adımın atılması Türkiye'ye de onur kazandıracaktır. (Karagül t. y.)

Öte yandan Parlamento kararda 1973 ve 1986 yılları arasında ortaya çıkan Ermeni terör olaylarına da değinerek, masum insanların ölümü ve yaralanmasıyla sonuçlanan saldırıların tamamen esefle karşılandığı ve mahkûm edildiğini belirtmiştir. Bundan sorumlu Ermeni grupların bu düşüncesiz terörlerinin Ermeni halkının önemli bir çoğunluğu tarafından hoş karşılanmadığı da ayrıca vurgulanmıştır. Öte yandan hem sözde soykırımın kabul edilmemesi hem de Ermeni terör olaylarıyla ilgili olarak Türkiye'nin takındığı sert tavrın tansiyonu düşürmediği, aksine ilişkilerin daha da gerilmesine neden olduğu belirtilmiştir. “Kararda, AP, Ermeni sorununun ve Türkiye'deki azınlıklar sorununun, Türkiye ve Topluluk arasındaki ilişki çerçevesinde yerinin yeniden belirlenmesi gerektiğine inanmakta; demokrasinin sağlam bir şekilde oturtulmasının ancak bir ülkenin tarihinin kendi etnik ve kültürel çeşitliliğinin kabulü ve geliştirilmesiyle mümkün olacağına işaret etmektedir” (Karagül t. y.).

AP'nin bu kararı her ne kadar yanlı olsa da yalnızca Ermenileri kollayan bir karar olarak değerlendirilmemelidir. Kararın maddeleri şöyledir:

- 1915–1917 sevk ve iskânı (sözde) soykırım olarak kabul edilmiştir.
- Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını tanımamayı sürdürmesinin tam üyeliği için bir engel oluşturacağı belirtilmiştir.
- Türkiye'nin söz konusu olaylardan sorumlu tutulamayacağı ifade edilmiştir.
- Türkiye'nin soykırımını tanımasının siyasi, hukuki ve maddi talepler doğurmayacağı vurgulanmıştır.
- Ermeni terörizmi kınanmıştır (Lütem, t. y.).

İlk iki madde soykırım iddiaları lehine çok net bir tavrı yansıtırken, sonrasında, Türkiye'nin sözde soykırım iddialarını kabul etmesi durumunda dahi maddi ve manevi sorumlu tutulamayacağı belirtilmiştir. Ancak anlaşılması güç

nokta şudur: Türkiye mademki sözde soykırımı kabulü durumunda dahi herhangi bir şekilde ne siyaseten ne de hukuken bir yükümlülük altına girmeyecek, nasıl olur da bu iddiaları reddediyor olması, ülkenin AB'ye tam üyeliğinin engeli olabilir?

AB müktesebatında ya da Kopenhag Kriterleri'nde yer almayan bu durumun, Türkiye'nin tam üyeliğinin önüne engel olarak çıkarılması, Türkiye'nin itiraz etmesi gereken noktaların başında gelmektedir.

Öte yandan unutulmaması gereken önemli bir nokta da şudur: Soykırım bir suçtur, bir suçun işlenip işlenmeyeceğine karar verecek yetkili organ mahkemelerdir. BM de 9 Aralık 1948 tarihli sözleşmesinde bunu belirtmiştir. Oysa AP, bir mahkeme ya da yargı mercii değil bir danışma organıdır. Bu anlamda, sözde soykırım iddialarının gerçek olup olmadığıyla ilgili karar verme yetkisine sahip değildir.

5.2.1.2. 1987 Kararı Sonrasındaki Gelişmeler

1987 Kararı sonrasında, yavaş yavaş uluslar arası kamuoyunda, 1915 Ermeni olaylarıyla ilgili, özellikle ülkemiz aleyhinde, pek çok gelişme yaşanmıştır ve devamı da gelmektedir. "AP Dış İlişkiler, İnsan Hakları, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Komitesi'nce, Raportör Philippe Morillon tarafından hazırlanan "Katılıma Doğru Türkiye'nin İlerlemesi Üzerine Komisyon'dan 1999 Düzenli Raporu"nda Türkiye'nin kültür, dil ve din gruplarının temel hak ve özgürlüklerinin tanınmasına verdiği önem yeniden hatırlatılmaktadır" (Lütem, t. y.).

5.2.1.2.1. Avrupa Parlamentosu 2000 Raporu

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'de yaşayan Ermeni azınlığın sorunlarının çözülmesi için çağrıda bulunduğu 15 Kasım 2000 tarihli Türkiye Raporunda, Türk hükümeti ve TBMM sözde soykırımı resmen tanımaya davet edildi. Başbakan Bülent Ecevit, Avrupa Parlamentosu'nun Meclis'e çağrıda bulunma

hakkı olmadığını, konuya ilişkin ifadelerin ciddiye alınacak tarafı olmadığını söylerken, Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada da Avrupa Parlamentosu'nun, sözde "Ermeni Soykırımı" konusundaki yanlış değerlendirmesinin devam etmesinden de rahatsızlık duyulduğu belirtildi (Lütem t. y.).

2000 Raporunda Avrupa Parlamentosu, 1987 yılındaki raporunda yer alan sözde soykırım iddialarını aynen tekrar etmiştir. Bu nedenle Türk Hükümeti tepki göstermiştir. Avrupa Parlamentosu'nun 2000 tarihli Türkiye Raporu, 1999 Helsinki Zirvesi ile birlikte aday ülke statüsünü kazanan Türkiye'nin 'AB'ye katılım sürecinde kaydettiği ilerleme' ile ilgili Avrupa Parlamentosu'nca kabul edilen ilk rapordur. Bu ilk raporda sözde 'soykırım'dan bahsedilmesi ve Türkiye'nin Ermenistan'a abluka uyguladığının iddia edilmesi, Ermeni sorunu konusunda Avrupa Parlamentosu'nun 1987 tarihli kararını onayan bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun 2000 raporunun ardından gelen raporlar, sözde soykırım iddialarını kabul eden ve Türkiye'ye de kabulü yönünde baskı yapan raporlar olacaktır.

5.2.1.2.2. Avrupa Parlamentosu Güney Kafkasya Raporu

Avrupa Parlamentosu'nun Güney Kafkasya ve Karadeniz havzasıyla ilgili rapor ve raporlara bağlı karar tasarıları Strasbourg'da, 28 Şubat 2002 tarihinde oy çoğunluğuyla kabul edildi. Lüksemburg eski Dışişleri Bakanı Lydie Polfer tarafından hazırlanan "Güney Kafkasya için AB politikası" adlı karar metninde, Birliğin Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'dan oluşan bu bölgede daha etkin olması istenmektedir. Kararda, Türkiye'ye, Birleşmiş Milletler Şartı ve Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde Ermenistan'la ilişkilerini düzeltmesi ve "geçmişte yaşanan olaylar üzerine samimi ve açık bir tartışmayı kabullenmesi" çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ve Ermenistan'a "barışma" çağrısının da yapıldığı kararda, AB Konseyi ve Komisyon'dan iki ülke arasındaki sınırın açılması konusunda girişim başlatmaları istenmiştir (AB Haber.com, t. y.).

Ayrıca raporda, bölge ülkelerinden, buldukları bölgeyi kapsayan, geniş coğrafyaya yayılan projeler hazırlamaları istenmiştir (AB Haber.com t.y.). Bu tavsiyenin de Ermenistan'ın özellikle ekonomik gelişimi için ne denli yararlı olacağı açıktır.

Avrupa Ermeni diasporası Kafkasya'daki gelişmeler konusunda AB'nin desteğini Ermenistan lehine değiştirmeye, şekillendirmeye çalışmıştır. Karabağ sorunu mütemadiyen gündeme getirilerek, Ermenistan, Azerbaycan ile Türkiye arasına sıkışmış olduğu belirtilmiş, Türk devletlerinin uyguladığı ambargoların insan haklarına uygun olmadığı vurgulanmıştır. Karabağ sorununda Azerbaycan işgalci olarak gösterilirken, ayrıca Türkiye de sorumlu tutulmuştur. Türkiye bölge barışının önündeki bir engel olarak nitelendirilmiş, neredeyse Karabağ sorunu Ermenistan- Azerbaycan arasında değil de, Türkiye ile Ermenistan arasında bir sorunmuş ve Türkiye barışçı bir çözüme yaklaşmıyormuş gibi gösterilmiştir. Öte yandan Kafkasya ile ilgili belgelerde bile Türkiye'nin sözde soykırımı tanınmasıyla ilgili atıflar mevcuttur.

İsviçreli Yeşiller Grubu üyesi Per Garthon tarafından hazırlanan Avrupa Parlamentosu Güney Kafkasya Raporu'nda Ermenilerin Azeri topraklarından çekilmesi gerektiğine dair herhangi bir ibareye yer verilmemiştir.

Raporda AB ile bütünleşmeyi isteyen Türkiye'nin Ermenistan'a yönelik ablukayı kaldırması ve 1987 raporunda kabul edilen sözde Ermeni soykırımını tanınması istenmiştir. Türkiye'nin AB üyeliğinin Ermeni sorunuyla ilişkilendirilmesi, Türkiye'nin tepkilerine neden olunca bu ifadelerde revizyona gidilmiş; ancak 1987 kararlarına yapılan atıf aynen korunmuştur.

Ayrıca raporun dipnotunda 10 Nisan 1921 tarihinde TBMM'de Atatürk tarafından yapılan bir konuşmada, sözde Ermeni soykırım iddialarının Atatürk tarafından kabul edildiği iddia edilmiştir. Ancak şu bilinmektedir ki, sözü edilen 10 Nisan 1921 günü Atatürk TBMM'de herhangi bir konuşma yapmamış, söylev vermemiştir. Hatta o gün Meclis'e hiç gitmediği kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Tarihsel gerçekliklerle çelişen bu raporun, Karabağ, Kafkaslar ve Ermeni sorunlarında sadece Türk tarafını suçlu ve sorumlu görmesi, sadece Türk tarafına yönelik beklentiler açıklarken, Ermeni tarafını hiçbir şekilde sorumlu ve yükümlü tutmaması, raporun Ermeni etkisinde yazıldığını göstermektedir ve dolayısıyla tarafsız ve adil olabileceğine kanaat getirmek mümkün değildir (Laçiner, 2013: 120-121).

5.2.1.2.3.AP 2003 Türkiye'nin AB Üyeliğine Başvurusuna Dair Rapor

AP'nin Türkiye 2003 raporu, raportör Arie M. Oostlander tarafından yazılmış, 20 Mayıs 2003 tarihinde açıklanmıştır.

Raporun 36. maddesinde Türkçenin resmi dil olmasına saygı duyulduğu, ancak Ermeniler gibi azınlıkların ana dillerine ve ayinsel dillerine zarar verilmemesi gerektiği, demokratik insan hakları çerçevesinde, bu dillerin kullanımının sağlanması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Raporun 37. maddesinde Ermenilerin kültürel miraslarına ve Türk ulusunun bir parçası olduklarına vurgu yapılması ve saygı gösterilmesi teşvik edilmiştir.

46. maddede Türkiye'den Ermenilerle iyi komşuluk ilişkileri kurması, bölgesel işbirliğini geliştirmesi istenmekte, bunun içinde öncelikle sınırların açılması yönünde Türkiye'ye çağrı yapılmaktadır.

47. maddede ise Türk ve Ermeni akademik çevrelerine, sosyal organizasyonlarına ve sivil toplum kuruluşlarına, geçmiş trajedilerin üstesinden gelinebilmesi ve ilişkilerin normalleşebilmesi için ortak hareket etme çağrısında bulunmaktadır. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2003-turkiyenin-ab-uyeligine-basvurusuna-dair-rapor-oostlander.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.4.AP 2003 Türkiye Raporu

AP'nin Türkiye 2003 raporu, raportör Arie M. Oostlander tarafından yazılmış, 19 Mart 2004 tarihinde açıklanmıştır. Raporu da ele alınmıştır. Raporun 42, 43 ve 46. maddeleri bu soruna ayrılmıştır.

Ermeni sorununun ele alındığı 42. maddede AB Türkiye'den bölgedeki etkin tavrını sürdürmesini istemekte, özellikle sosyal ve ekonomik iş birliği çağrısında bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizden sınırları yeniden açmasını, komşuluk ilişkilerini geliştirerek, bölgesel sorunların çözümü için iş birliği ve katkı yapmasını beklemektedir.

Kararın 43. maddesinde geçmişte yaşanmış trajik deneyimlerin üstesinden gelinebilmesi ve çözüme daha erken ulaşılabilmesi için Türk ve Ermeni akademisyenler ile sivil toplum kuruluşları arasında diyalog kurulmasını önermektedir.

Ayrıca raporun 46. maddesinde Ermeni Hristiyan toplumunun kültürel mirasının Türk kimliğinin bir parçası olduğunun vurgulanması ve buna saygı duyulması çağrısında bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere raporda sözde Ermeni soykırımından değil, Ermenistan-Türkiye arasındaki sorundan bahsedilmekte, problem bölgesel bir sorun olarak ele alınmakta ve ilişkilerin normalleştirilmesi önerilmektedir. Bu haliyle raporun iyi niyetli olduğu düşünülebilir; ancak, daha sonraki gelişmeler değerlendirildiğinde, bunun bir hazırlık aşaması olduğu yönünde yorumlara açık olacağı da gözden kaçırılmamalıdır.(Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2003-turkiye-raporu-oostlander.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.5.AP 2004 Türkiye Raporu

2004 yılı Türkiye'nin AB'ye üyeliğine, Avrupa kamuoyunun ilk defa gerçekleşebilir bir olasılık olarak baktığı yıldır. Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri noktasında büyük yol katetmiş olması, müzakerelerin başlayabileceğini

göstermiştir. Bu da Avrupa'da olduğu gibi Ermeni kamuoyunda da Türkiye'nin AB'ye gireceğine yönelik izlenimleri arttırmıştır.

Türkiye lehine ortaya çıkan bu hava, Türkiye'nin AB'ye üye olmasını istemeyen grupların ya da üye olabilecekse bile bundan birtakım kazanımlar elde etmeyi bekleyen grupların harekete geçmesine neden olmuştur. Ermeni lobileri ve diasporası çalışmalarına hız vermiştir. Öte yandan bu süreçte Ermenilerin ortaya koyduğu tavırlar, esas istediklerinin çözüm olmadığını da ortaya koymuştur. Örneğin Kasım sonunda Fransa'nın Marsilya şehrinde düzenlenen uluslararası bir toplantıda Fransa Ermenileri ile Türkiye Ermenileri arasında tartışmalar yaşanmıştır. Türkiye'den toplantıya katılan Etyen Mahçupyan ve Hrant Dink, Fransa Ermenilerini çözüm istememekle ve ölümler üzerinden siyaset yapmakla suçlamışlardır.

Ermeniler özellikle 17 Aralık'ta toplanan zirvede Türkiye lehine bir sonuç çıkmaması için olanca güçleriyle çalışmışlardır. Ancak zirve sonucu Ermenilerin beklediği gibi olmamıştır; hatta Türkiye'nin AB üyeliğine daima karşı olan Yunanistan bile bu kez engel olmamış, ülkemiz müzakere tarihi almıştır. Ancak ortaya çıkan tablo Ermeni sorununun Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin karşısında olanlar tarafından daha fazla kullanılacağı anlamını da taşımaktadır (Laçiner, 2013: 121-126).

AP'nin Türkiye 2004 raporu, raportör Camiel Eurlings tarafından yazılmış, 3 Aralık 2004 tarihinde yayınlanmıştır.

Raporun EE ve FF bentlerinde, Türkiye'nin hala sınırlarını açmadığı hatırlatılarak, Türk- Ermeni ilişkilerinin yeniden kurulması için sınırların yeniden açılması gerektiğine vurgu yapılmakta, Ermenilerle yeniden ilişki kurulabilmesi için Türk tarihçilerinden sözde soykırım (genocide) iddialarını araştırmaları önerilmektedir. Bu ise Ermeni Cumhuriyeti ile ilişkilerin normalleşebilmesi için hayati bir adım olarak nitelendirilmektedir.

7. maddede Türk Ceza Kanunu'nun 305. maddesinin, 1950 yılında yayınlanmış olan İnsan Haklarını Koruma ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi kararları ile bağdaşmadığı, örneğin Ermeni meselesiyle ilgili ifade özgürlüğünün önünde engel teşkil ettiği gerekçesiyle değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

9. maddede ana dilde eğitim hakkının Ermeniler dahil tüm azınlıklara tanınması gerektiği ve bunun için gerekli yasal değişikliklerin yapılması yönünde tavsiyede bulunulmuştur. 10. maddede ise bu yasal değişikliklerin yine Ermeniler dahil olmak üzere Müslüman olmayan tüm azınlıkları kapsayacak şekilde değiştirilmesi gerektiği ısrarla vurgulanmıştır.

35. maddede Türk ve Ermeni uzmanlardan oluşan, tarafsız bir komitenin yardımı ile geçmişe yönelik trajedilerin üstesinden gelinebileceği ve sonrasında mümkün olan en kısa zamanda sınırların açılması gerektiği belirtilmiştir. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2004-turkiye-raporu-eurlings.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.6. Avrupa Parlamentosu 2005 Raporu

28 Eylül 2005 tarihinde Avrupa parlamentosu, Türkiye'nin müzakerelere başlaması yönünde bir rapor yayınlamıştır. Ancak raporda, 1987 ve sonraki raporlarında olan sözde soykırım iddiaları aynen hatta bu raporda daha sert ifadelerle yer almıştır.

Önceki raporlara gönderme yapılırken, Türkiye'nin hala sözde soykırım iddialarını kabul etmediği ve gereklilikleri yerine getirmediği vurgulanmıştır. (Şimşir, 2005: 240).

5.2.1.2.7. Avrupa Parlamentosu 2006 Raporu

13 Eylül 2006 yılında yayınlanan rapor, Camiel Eurlings tarafından hazırlanmıştır.

2006 Türkiye raporunda da sözde soykırım ile ilgili ifadeler yerini almıştır. Raporda, sözde soykırımın tanınmasının her ne kadar Kopenhag siyasi kriterleri arasında yer almadığının bilinciyle hareket edilse de, Avrupa Parlamentosu'nun mevcut tutumuyla 'tanınmanın' Türkiye'ye bir ön koşul olarak getirilmeye çalışıldığı açıktır.

Raporun H bendinde Avrupa Parlamentosu'nun ve Birliğe üye pek çok devletin çağrılarına rağmen Türkiye'nin, sözde Ermeni soykırım (genocide) iddialarını hala kabul etmediği tespitine yer verilmiştir. Ayrıca AB bendinde Türkiye'nin Ermenistan'a karşı haksız bir abluka uyguladığı iddiası yer almaktadır.

Rapor incelendiğinde, Ermeni sorunu ve Ermenistan ile olan ilişkilere dair olan maddelerden birinin de I maddesi olduğu görülecektir. Söz konusu maddede, Türkiye'nin Ermenilere karşı işlenen sözde 'soykırımı' hala tanımadığı ve bunun Avrupa Parlamentosu ile birkaç üye devletin çağrılarına rağmen yapılmadığı ifadeleri yer almaktadır.

Ermenistan ile olan ilişkilere dair yazılan ifadeler, Z maddesinin altındaki bölümde de geçmektedir. Adı geçen AC bölümünde, Türkiye'nin Ermenistan'a karşı haksız bir ambargo uyguladığı; bu ambargonun, Kafkasya bölgesindeki istikrarı olumsuz bir yönde etkilediği, ayrıca Türkiye'nin bu tutumunun, bölgedeki iyi komşuluk ilişkilerine de zarar verdiği ve son olarak, durumun, Müzakere Belgesindeki gerekliliklerini engellediği belirtilmektedir (Avrupa Palamentosu Dış İşleri Komitesi, t. y.), (European Parliament, t. y.).

49. maddede Parlamento, daha önce yaptığı soykırım iddialarını tanıma çağrısını yenilemiştir.

50. maddede Parlamento'nun Türkiye'nin tarafsız bir komite kurulması çağrısını dikkate aldığı belirtilmiş; komşuluk ilişkilerinin geliştirilebilmesi için, Ermenistan'a uygulanan ekonomik ambargonun ve ablukanın kaldırılması gerektiği, ilişkilerin normalleşebilmesi için ise tarih araştırmaları yapılarak,

Ermenilerin acılarının ve yaşadıkları sözde soykırımın tanınması gerektiği vurgulanmıştır. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2006-turkiye-raporu-eurlings.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.8.AP 2007 Türkiye- AB İlişkilerine Dair Tavsiye Kararı

15 Ekim 2007 tarihinde yayınlanan kararı, Oomen-Ruijten tarafından kaleme alınmıştır.

Kararın 22. maddesinde Komisyon, uzlaşmayı kolaylaştırmak için, taraflara Avrupa Komşuluk Politikası ve Karadeniz Sinerji İlkesi içinde işbirliği çağrısında bulunmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-ab-iliskilerine-dair-tavsiye-karari.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.9. AP 2007 Türkiye Raporu

Rapor 25 Nisan 2008 yılında yayınlanmış, RiaOomen-Ruijten tarafından hazırlanmıştır.

Komisyon 41. maddede Türk ve Ermeni makamlarına uzlaşmaları yönünde tekrar çağrıda bulunmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.10. AP 2008 Türkiye Raporu

Rapor 13 Şubat 2009 tarihinde yayınlanmıştır; raportörü RiaOomen-Ruijten'dir.

Raporun 33. maddesinde Türkiye'nin eğitim ve kültürel alanda, azınlıklara yönelik daha somut adımlar atması gerektiği vurgulanmış; bunun için, örneğin, Türk üniversitelerinde Ermeniler gibi azınlıklar üzerine çalışma ve eğitim yapacak bölümler açılması önerilmiştir.

43. maddede Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın davetine icabet ederek 2008 Eylülünde Ermenistan'a giden Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyaretinin iki ülke arasındaki ilişkilerin iklimini olumlu etkilediği, havayı yumuşattığı belirtilmiştir. Ardından Türkiye'ye sınırları açması yönündeki çağrı yinelenmiş, ekonomik ve politik ilişkilerin yeniden yapılandırılması önerilmiştir. Ayrıca Komisyon, uzlaşma sürecinin kolaylaştırılabilmesi için, geçmişle ilgili sorunsalların rahatlıkla ifade edileceği bir ortam hazırlaması yönünde Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2008-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.11. AP 2009 Türkiye Raporu

Rapor 2 Şubat 2010 tarihinde yayınlanmıştır; raportörü Ria Oomen-Ruijten'dir.

39. maddede sınırların açılması ve iki ülke arasındaki protokollerin ön koşulsuz imzalanması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'ye Güney Kafkasya Bölgesi'nin istikrarı ve güvenliği için liderlik etmesi çağrısında bulunulmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2009-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.12. AP 2010 Türkiye Raporu

Ria Oomen-Ruijten tarafından kaleme alınan 2010 raporu, 17 Şubat 2011 tarihinde yayınlanmıştır.

Raporun 15. maddesinde Ermeni gazeteci Hrant Dink cinayetiyle ilgili olarak, gerçek sorumlularının ortaya çıkarılmasının, ifade özgürlüğünün korunması açısından önemine ve cinayete ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararına saygı gösterilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kısaca hatırlamak gerekirse, AİHM'deki Hrant Dink davası, Ermeni gazetecinin ölmeden önce kendisinin başvurusu üzerine başlamıştır.

13 Şubat 2004'te yayımlanan bir makalesindeki 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur.'sözleri nedeniyle 301. maddeden "Türklüğe hakaret" suçlamasıyla yargılandı ve aksi yönde verilen bilirkişi raporuna rağmen 6 ay hapis cezası aldı ancak cezası ertelendi. Dink, bu dava için, öldürülmesinden birkaç gün önce AİHM'ye başvurdu. (Wikipedi Özgür Ansiklopedi, t. y.)

Hrant Dink, 19 Ocak 2007'de İstanbul'da uğradığı silahlı bir saldırıyla öldürüldü. (Hürriyet Gazetesi, 2007)

Hrant Dink'in ailesi, daha önce Dink tarafından AİHM'ye yapılan başvuruların ve cinayet sonrasındaki yargılama sürecinin takipçisi olmuştur.

AİHM, 14 Eylül 2010 tarihinde açıkladığı kararında Türkiye'yi mahkûm etti.

AİHM Yargıtay'ın "Türklük" kavramıyla ilgili yorumunun da etnik, dinsel ve dilsel azınlıkları dışlayıcı nitelikte olduğuna hükmetti.

AİHM, ölümünden önce Hrant Dink'in ve daha sonra ailesinin yaptığı 5 ayrı başvuruyu ele aldığı davayı ortak bir karara bağladı. AİHM, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşama hakkı, ifade özgürlüğü ve etkili başvuru hakkıyla ilgili maddelerini ihlal ettiğini belirtti.

Gerekçeli kararın yaşama hakkının ihlali hükmüyle ilgili bölümünde, Türkiye'deki Dink davası sürecinde gerçek sorumluların ortaya çıkarılması için yeterli soruşturma yapılmadığı ve devletin Hrant Dink'in yaşamını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediği belirtildi. Mahkeme, davanın bu bölümüyle ilgili olarak, Türk hükümetinin, davacıların iç hukuk yollarını tüketmedikleri, Türkiye'deki yargı sürecinin henüz sona ermediği ve Hrant Dink'in özel koruma talebinde bulunmadığı tezlerini tamamen reddetti.

Kararda, "Hrant Dink'in koruma başvurusunu beklemeksizin kendisinin yaşamını korumak, cinayet planlarından haberdar olan resmi makamların ödeviydi" ifadeleri kullanıldı. İçişleri Bakanlığı'nın bazı güvenlik memurları hakkında soruşturma izni vermemesini de eleştiren AİHM, Trabzon ve İstanbul Emniyet Müdürlüklerinin Dink cinayeti öncesinde neden önlem almadıklarının sorgulanmamasının da yeterli soruşturma yapılmadığı anlamı taşıdığına hükmetti. (ntvmsnbc, 2010)

AİHM, Hrant Dink'in "Türklüğe hakaret ettiği" gerekçesiyle yazdıklarından ötürü yargılanıp mahkûm edilmesini ise "demokratik bir toplumda gereksiz bir ceza" olarak değerlendirmiştir. Türk hükümetinin, Hrant Dink'in yargılanmasına neden olan makalelerde kullandığı ifadeleri "kin dolu ve Türklüğü aşağılayıcı söylem" olarak tanımlayan savunmasını tatmin edici bulmayan AİHM, söz konusu ifadelerin Türklüğü aşağılayıcı ve kine teşvik edici olmadığı yönünde kanaat bildiren Mahkeme,"Soykırım" tartışmasına yer vermemiş ve "1915 olayları" terimi kullanmıştır. Bununla birlikte, "demokratik bir toplumda tarihsel olaylar özgürce tartışılmalıdır" hükmüne yer vermiştir.

Türk Dışişleri makamları, kararın ardından, Türkiye'nin karara itiraz için Büyük Daire'ye başvurmayacağını belirtmişlerdir (ntvmsnbc, 2010).

Raporun 24. maddesinde Ermenilerin de aralarında bulunduğu dini gruplara yönelik, din ve vicdan özgürlüklerinin geliştirilmesinde sınırlı ilerlemeler olduğu belirtilerek, Türk toplumundaki dini çeşitliliğin korunup geliştirilmesi tavsiye edilmiştir.

43. maddede, Türkiye ve Ermenistan'a önkoşulsuz protokolleri imzalamaları ve sınırların açılması yönünde çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca Parlamento ülkemize bölgede güven artırıcı önlemler için ağırlığını koymasını çağrısında bulunmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2010-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.13. AP 2011 Türkiye Raporu

29 Mart 2012 tarihinde yayınlanmıştır. Parlamento Türkiye- Ermenistan ilişkilerine bu raporda da, önceki raporlarda olduğu gibi, yer vermiştir. 50. maddede Türkiye- Ermenistan ilişkilerinin geliştirilip normalleştirilmesi için, protokollerin taraflar arasında ön koşulsuz olarak imzalanmasının ve sınırların açılmasının aciliyeti üzerinde durulmuştur. (Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2011-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15.04.2013)

5.2.1.2.14. AP 2012 Türkiye Raporu

Avrupa Parlamentosu, her yıl bahar döneminde olduğu gibi, bu yıl da 18 Nisan 2013 günü, Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2012 yılı Türkiye İlerleme Raporunu, Strazburg'da gerçekleştirilen AP Genel Kurulu toplantısı esnasında oylayarak kabul etmiştir.

Raporun 53. maddesinde Türkiye- Ermenistan ilişkilerine değinilmiş, her iki ülkeye, diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin protokolleri ön koşulsuz onaylamak, sınırları açmak ve ilişkilerini, sınır ötesi işbirliği ve ekonomik entegrasyon konularına özel önem atfederek, aktif bir biçimde geliştirmek suretiyle ilişkileri normalleştirmek yönünde adım atması tavsiye edilmiştir. (Erişim <http://chp-avrupabirligi.org/2013/05/05/avrupa-parlamentosu-2012-turkiye-raporu-tam-metni-turkce-cevirisi/> Cumhuriyet Halk Partisi, 20.05.2013)

5.2.2. Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında Ermeni Sorunu

Avrupa Komisyonu, Birliğe aday olan ülkelerin gelişimini değerlendiren ve bu konuda önerilerde bulunan ilerleme raporlarını her yıl düzenli olarak yayınlar. Söz konusu raporlar Avrupa Birliği Konseyi tarafından da incelenir ve Konsey'in aday üyenin gelişimine ilişkin bilgi sahibi olması sağlanır. Türkiye için ilk kez 1998 yılında hazırlanan, takip eden yıllarda da kesintisiz olarak yayınlanan raporlarda Ermeni sorunu ve Ermenistan Türkiye ilişkilerine sık sık değinilmiştir. Türkiye hakkında 2000 yılı ve ondan sonra yayınlanan her ilerleme raporunda

Türkiye-Ermenistan ilişkilerine veya Ermeni sorununa değinen ifadeler yer almış ve bu konuda önerilerde bulunulmuştur.

2000 yılı İlerleme Raporunun Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinin değerlendirildiği bölümde, Türkiye-Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu belirtilmiş, bu konuda başka hiç bir ifadeye ya da öneriye yer verilmemiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013)

2001 yılı İlerleme Raporunda, 2000 raporunda olduğu gibi Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinin değerlendirildiği bölümde, Türkiye-Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu vurgulanmış ve birçok farklı alanda diyalog ve karşılıklı anlayışı geliştirmek maksadıyla gayri resmi bir Türk-Ermeni uzlaşma komisyonunun kurulduğuna değinilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

2002 İlerleme Raporunda da Türkiye-Ermenistan sınırının kapalı olduğu vurgulanmış, buna karşın ikili ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşandığı belirtilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Türkiye'ye ilişkin 2003 yılı İlerleme Raporunda, Türkiye-Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu ancak Türk Hava Yolları seferleri ile bu konuda gelişme kaydedildiği belirtilmiş, ayrıca Ermenistan ile üst düzey siyasi temaslar gerçekleştirildiği de ifade edilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine ilişkin 2004 yılı İlerleme Raporunda daha önceki senelerde de olduğu gibi, Türkiye-Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu ancak gerek bazı hava yolu seferleriyle gerekse demiryolunun tekrar

açılmasıyla bu konuda gelişme yaşandığı belirtilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlерlemeRaporlari/Turkiye_Ilерleme_Rap_2004.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

2005 yılı İlerleme Raporunda ise, Türkiye-Ermenistan sınırının kapalı olduğu tekrar vurgulanmış buna karşın Erivan'a yapılan havayolu seferlerinin devam ettiğine değinilmiştir. Ayrıca iki ülke arasındaki gelişen iş birliğinden de bahsedilmiştir. Ermeni sorunu üzerine üniversitelerde gerçekleştirilen konferanslara yer verilmiş ve Boğaziçi Üniversitesi'nde başta yasaklanan daha sonra izin verilen konferanstan bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkilerine yönelik taahhütleri çerçevesinde, komsularıyla ihtilaf kaynağı olan konuları ele alması gerektiği ve sınır sorunlarının barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması sürecini olumsuz etkileyecek her türlü eylemden kaçınması gerektiği söylenmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlерlemeRaporlari/Turkiye_Ilерleme_Rap_2005.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

2006 yılı İlerleme Raporunda, daha önceki raporlarda olduğu gibi, Türkiye-Ermenistan sınırının kapalı olduğu ve ilişkilerde önemli herhangi bir gelişme olmadığı kaydedilmiş, iyi komşuluk ve ticari ilişkilerin gelişimi için sınırın açılmasının önemli olacağı tavsiye edilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlерlemeRaporlari/Turkiye_Ilерleme_Rap_2006.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Yukarıda da görüldüğü gibi Türkiye'ye ilişkin ilerleme raporlarının hiçbirisinde sözde soykırımı ilişkin ifadeler yer almamıştır. Hemen hemen her raporda Türkiye-Ermenistan sınırının kapalı olduğuna vurgu yapılarak, sınırın açılması yönünde tavsiyede bulunulmuştur. Genel olarak iyi komşuluk ilişkilerine değinilerek, komsularıyla olan ihtilafli konuların diyalogla ve barışçıl yollarla çözümlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sene 2007 olduğu zaman, Türkiye 2 senedir müzakere sürecinde olan aday bir ülke konumundadır ve bu nedenle, Avrupa Birliği yeni bir İlerleme Raporu

yayınlanmıştır. 6 Kasım 2007 tarihinde yayımlanan bu raporun içeriğinde, sözde Ermeni Soykırımı sözü geçmemektedir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/ilerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Ancak raporun farklı yerlerinde, farklı açılardan Ermeni sorunu ele alınmıştır. Bu başlıklardan birisi Hrant Dink ve öldürülmesidir. Raporda Hrant Dink'in tarihi konularda şiddet içermeyen fikirlerini ileri sürerken haksız cezalarla karşılaştığı ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca gazetecinin kurban gittiği suikastle ilgili daha kapsamlı bir polis soruşturmasına gerek olduğu da belirtilmiştir.

Raporun Mülkiyet Hakları başlığı altında Türkiye Hükümeti ile İstanbul Ermeni Hastanesi Vakfı arasında vakfın 1943 ve 1963'te edindiği mülke ilişkin AİHM'deki bir davada dostane çözüme varıldığına yer verilmiştir. Söz konusu çözüm uyarınca, hükümet Vakfa taşınmazı iade edecektir. Türk Hükümeti söz konusu taşınmaza Mayıs 1974 tarihli Yargıtay Kararı'na istinaden el koymuştu.

Basın ve ifade özgürlüğüne yönelik değerlendirmelerin yapıldığı maddede, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi gereğince, aralarında Ermeni sorununun da olduğu bazı tarihsel ya da toplumsal sorunları veya işleyişe yönelik eleştirileri, şiddet içermeyecek bir şekilde dile getirenlerin cezalarla karşılaştıkları belirtilerek, ortaya oto-sansür durumunun çıktığı görüşüne yer verilmiştir.

Güney Kafkasya ile ilişkilerle ilgili olarak, Şubat ayında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile Bakü-Ahılkelek-Kars tren yolu çerçeve anlaşmasını imzalamış olmasına ve Ermenistan ile Ermeni ve Türk üst düzey yetkililer arasında görüşmeler gerçekleştirilmesine raporda yer verilmiştir.

Ayrıca, Türkiye, Ermenistan temsilcilerini, Ocak 2007'de öldürülen Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink'in cenaze törenine ve Mart ayında, Kutsal Haç Akdamar Ermeni Kilisesi'nin resmi açılışına davet ederek sembolik adımlar atmıştır. Ancak, raporda, bu konuda ilave esaslı gelişme kaydedilmeyişi

görüşüne yer verilmiştir. Türkiye'nin Ermenistan kara sınırını kapalı tutmayı sürdürmesi bu görüşlerin nedenlerinin başında gelmektedir.

5 Kasım 2008 tarihinde yayımlanan 2008 İlerleme Raporu'nda, Ermeni sorunu iki ayrı yerde ele alınmıştır. Bunlardan ilki, siyasi kriterlerin altında yer alan Cumhurbaşkanlığı bölümüdür. Raporda, yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın, dış politikada aktif bir rol oynadığı ve AB müzakere sürecine bağlı olan reformların hızlanması için sık sık çağrıda bulunduğu ifade edilmiştir. Bilindiği üzere, bu sene içinde oynanacak olan futbol milli takım maçları sayesinde, Ermenistan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhurbaşkanı'nı Erivan'a davet etmiştir. Bu durum, Avrupa Birliği raporunda, bir Türk Cumhurbaşkanı'nın ilk defa Erivan'a bir ziyaret gerçekleştirdiği ve bu ziyaretin, ikili ilişkilerin normalleşmesi açısından olumlu bir adım olduğu şeklinde belirtilmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Ermeni sorununun geçtiği bir diğer bölüm ise Güney Kafkasya ile olan ilişkiler başlığı altındadır. Bir önceki İlerleme Raporu'nda da görüldüğü üzere, Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin Ermenistan ile olan kara sınırını hala kapalı tuttuğunu tekrar ifade etmiştir.

Buna rağmen, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Eylül ayında, Erivan'a yaptığı ziyaretin ikili ilişkilerde yeni bir başlangıç için ümitleri arttırması olumlu olarak algılanmıştır, bunun yanı sıra Türk ve Ermeni Dışişleri Bakanları arasında resmi görüşmelerin de olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca, 2005 senesinde Türkiye tarafından kurulması planlanan ortak tarih komisyonu teklifinin de hala geçerli olduğu da yazılmıştır.

2009 senesinin Ekim ayında bir başka İlerleme Raporu daha yayınlanmıştır. 14 Ekim 2009 tarihinde yayınlanan bu raporda, hem Ermeni Sorununa dair maddeler hem de Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkiler yer almıştır. İlerleme Raporu'nda, Ermeni konusuyla ilgili olan ilk ifade, 2009 yılı içinde Türkiye'de

yapılan imza kampanyası ve toplanan imzalıdır. Rapora göre bu kampanyada, 200 Türk “entelektüeli” 1915 yılında Osmanlı Ermenilerinin yaşadığı büyük trajediyi ilan edip kampanya ile Ermenilerden internette özür dilemiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IllelemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Kampanya için halktan toplanan yaklaşık 30 bin imzanın da Türk medyasında geniş yankı uyandırdığı da raporda belirtilir.

Raporun yargı sistemi ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı bölümünde, kamuoyunun kaygıyla izlediği davalar arasında Ermeni gazeteci Hrant Dink davası da sayılmıştır.

Ermeni Patrikhanesi'nin Ermeni dili ve Ermeni din adamlarının eğitimi için üniversitede bölüm açılması önerisinin değerlendirilmesinin birkaç yıldır devam ettiği belirtilmiştir.

Mart 2009'da AİHM'de görülen, aralarında iki Ermeni vakfının yer aldığı davalarda, Türkiye'nin AİHM kararını uyguladığı belirtilmiştir.

Okullarda “*Sarı Gelin: Ermeni Meselesinin Ardındaki Gerçek*” isimli belgeselin dağıtılması, Ermeni cemaatinin okul çocuklarına yönelik ayrımcı bir eğitim oluşturulduğu gerekçesiyle yaptığı şikâyeti müteakip, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından durdurulmuştur. Ancak, belgeselin okullardan çekilmemiş olmasının ve dağıtılması ve gösterilmesine dair kararın okul makamlarının takdirine bırakılmasının hoş karşılanmadığı rapordaki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Kültürel haklarla ilgili gelişmelerin değerlendirildiği paragrafta Mart 2009'da devlet radyosunun Ermenice yayın yapmaya başladığı gelişmesine yer verilmiştir.

Güney Kafkasya ile ilişkiler konusuna değinilen paragrafta, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Eylül 2008'de Ermenistan'ı ziyaretini müteakip, iki ülke, aralarındaki çalışma ziyaretlerinin ve üst düzey ikili ziyaretlerin sayısını arttırmış ve ikili ilişkilerini normalleştirme yönünde önemli mesafe katetmiştir, tespitine yer verilmiştir. Ağustos ayında, iki taraf, diplomatik ilişkilerin kurulmasını ve ikili ilişkilerin geliştirilmesini öngören iki protokolü imza ve onay için hazırlamak üzere iç siyasi istişarelerini altı hafta içerisinde tamamlamayı kararlaştırmışlardır. Rapor döneminde Türkiye Ermenistan ile kara sınırını kapalı tutmaya devam etmiştir.

Raporun sonuç kısmında Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerinin normalleşmesi yönünde gelişme katettiği belirtilmiştir.

9 Kasım 2010 tarihinde yayınlanan İlerleme Raporu'nun pek çok bölümünde Ermenilerle ilgili sorunsallara değinilmiştir. Gerek sözde soykırım gerekse Türkiye- Ermenistan ilişkileri, ilişkilerin normalleştirilmesi, Karabağ sorununa yer verilmiştir. Türkiye'den Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirilmesi, sözde soykırımı tanıması, sözde soykırımın anılması için bir anma günü ilan etmesi (ki bu 24 Nisan olacaktır, çünkü Ermeniler 24 Nisan'ı sözde Soykırımı Anma Günü olarak kutlamaktadırlar. Daha önce değinildiği üzere bu tarih 1915 Tehcir Kanunu'nun çıkarıldığı gündür) beklenmektedir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Raporun ifade özgürlüğünden söz edilen paragrafında, medya ve toplumda Ermeni meselesi gibi hassas addedilen konuların daha serbest tartışılır hale geldiği tespitine yer verilmiştir.

24 Şubat'ta "Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü" adıyla bir dizi sembolik toplu etkinlik gerçekleştirilmiş olması ve toplananlar için gerekli durumlarda polis güvenliği sağlanması, toplantı düzenleme özgürlüğü başlığı altındaki gelişmeler arasında değerlendirilmiştir.

Rapora göre, Ermeni meselesindeki önemli bir gelişme ise, dini özgürlükler alanındaki çok önemli bir gelişmedir. 19 Eylül tarihinde Van Gölü'ndeki Akdamar adasındaki Ermeni Surp Haç Kilisesi'nde 1915 yılından bu yana ilk dini ayin düzenlenmiştir. Öte yandan Ermeni Patriğinin, Ermeni dili ve din adamları için bir üniversite bölümü açılması önerisi üç yıldır bekliyor olması eleştirilmiştir.

Komisyon raporda ayrıca, üzerinde dikkatlice durduğu Hrant Dink davasında hala bir gelişme olmadığı yönündeki eleştirilerini de sürdürmüştür.

Rapordaki başka bir eleştiri konusu da RTÜK'ün, Haziran ayında, Ermeni meselesi hakkında konuşan bir yazarın sözleri için ilgili kanala yayın yasağı getirmiş olmasıdır. Düzenleyici kuruma göre eleştiri sınırlarını aşmış, bu nedenle kanala yönelik cezai hüküm verilmiştir.

Raporda Ermeni meselesinin Türk- Amerikan ilişkilerinde yol açtığı gerginliğe de yer verilmiştir. ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin, 1915 yılında Ermenilerin öldürülmesinin sözde soykırım olarak tanınmasına ilişkin bir tasarımı kabul etmesinin ardından Türkiye, kısa bir süre için ABD Büyükelçisini geri çekmiştir.

Raporun sonuç kısmında, komşularla olan sorunların çözümüne yönelik ifadelerin yer aldığı kısımda, Ermenistan'la protokollerin hala imzalanmamış olması ve ilişkilerin henüz normalleşmemiş olması eleştirilmiştir.

12 Ekim 2011 yılında yayınlanan İlerleme Raporunda 'ifade özgürlüğü'ne yönelik maddede Ermeni meselesinin Kürt meselesi, azınlık hakları, ordunun rolü gibi hassas addedilen birçok konu gibi açıkça tartışılmaya devam edildiğini belirtmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Toplanma özgürlüğü kısmında Sözde Ermeni Soykırımı Anma Günü'nün ilan edilmesi yönündeki ifade tekrar yer almıştır.

Din ve vicdan özgürlüğü ile din eğitimi maddelerinde de yine Ermenilere yönelik beklentiler tekrarlanmıştır. 2011–2012 Eğitim- Öğretim yılında Ermeni çocuklarının Ermeni okullarına misafir öğrenci olarak devam etmesi kararlaştırılmıştır.

2007 yılında öldürülen Hrant Dink'in davasında sınırlı bir ilerleme kaydedildiğine değinilmiştir.

2009 yılında Ermenistan ile imzalanan protokollerle ilgili bir gelişmenin yaşanmayışı eleştirilmiştir. Protokollerin onaylanması ve ilişkilerin normalleşmesine vurgu yapılmıştır.

Raporun sonuç kısmında ise Ermenistan ile ilişkilerin geliştirilmesi ve normalleşmesi yönünde ilerleme kaydedilmediği tespiti yer almıştır.

Avrupa Komisyonu 10 Ekim 2012 tarihinde yayınlanan İlerleme Raporu'nda önceki raporlarda olduğu gibi hassas addedilen meselelerden biri olan Ermeni meselesiyle ilgili düzenli açıklamalar yapıldığını, ifade özgürlüğü başlığı altında belirtmiştir. (Erişim http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İllerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Toplantı özgürlüğüyle ilgili alandaki değerlendirmelerde aralarında “Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü” de bulunan birçok etkinliğin barışçıl bir biçimde gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Van Gölü Akdamar adasındaki Ermeni Surp Haç Kilisesinde üç yıldır, yılda bir kez ayin yapılmaya devam edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Ermeni kimliklerini gizleyen pek çok insan Ermeni adları kullanmaya başlamışlardır.

Ermeni Patrikhanesi'nin, üniversitede Ermeni diline ve din adamlarına yönelik bir bölüm açılması önerisi beş yıldır sonuçlanmamış olması Türkiye'ye yönelik eleştirilerden birisidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yeni kabul ettiği bir yönetmelik ile Ermenilerin de aralarında bulunduğu azınlık çocuklarının azınlık okullarına gitmesinin yolunu açmıştır.

Raporda, Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesiyle ilgili beş yıldır süren dava, 17 Ocak 2012'de sonuçlanmıştır. Bir kişi "öldürmeye tahrik" suçundan mahkûm edilmiştir, ancak davalıların tümü bir terör örgütüyle bağlantılı olma suçlamalarından beraat etmiştir; Hrant Dink'in ailesi Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından yürütülen bir incelemeye göre cinayetle bağlantılı olduğu düşünülen bazı polis ve Jandarma görevlileri hakkında yeni bir soruşturma açılması talebinde bulunmuştur. Türkiye'de insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele edilmesi ve konuyla ilgili tüm sorumluların adalet önünde hesap verebilirliğinin sağlanması için Dink davası ile ilgili 14 Eylül 2010 tarihli AİHM kararının tam anlamıyla uygulanması elzemdir; ifadelerine yer verilmiştir.

Türkiye'ye yönelik bir başka eleştiri ise, Hocalı katliamının (Azerbaycan) yirminci yıldönümü vesilesiyle 26 Şubat'ta İstanbul Taksim meydanında gerçekleştirilen anma törenleri, ırkçı ve Ermeni karşıtı sloganlarla gölgelenmiş ve Agos önünde yürüyüş yapma teşebbüsüne dönüşmüştür, şeklinde ifade edilmiş; Hocalı katliamını anma toplantısı ırkçı bir gösteri olarak nitelendirilmiştir.

Öte yandan Malatya'da bulunan Ermeni mezarlığındaki yapının Belediye tarafından yıkılması Komisyonun eleştirilerini alan başka bir konu olmuştur. Ayrıca, Kars'ta Türk-Ermeni uzlaşmasına ithafen yapılmış insanlık heykelinin yıkılması hakkındaki idari dava sonuçlanmış olması ve AİHM'nin, Şubat ayında davanın kabul edilebilir olduğunu açıklamış olmasına yer verilmiştir.

Daha önceki İlerleme Raporlarında da yer verildiği gibi, bu raporda da 2009 yılında imzalanan protokollerin onaylanmaması eleştirilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, tarih yok).

5.2.3. Zirve Kararlarında Ermeni Sorunu

5.2.3.1. Lüksemburg Zirvesi:

Zirve 1997 yılında yapılmış, 12 ÷lkeye adaylık statüsü verilmiştir. Türkiye'nin bu ÷lkeler arasında olmayışı ilişkilerin gerilmesine hatta askıya alınmasına neden olmuştur.

Adaylık statüsü verilen ÷lkelerden biri olan Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Ermeni soykırımını ilk kabul eden ve her fırsatta şiddetle kınadığını belirten bir ÷lkedir. Bundan sonra AB ile olan ilişkilerde Ermeni sorununun çok daha fazla gündeme geleceğı ve Birlik içinde destek göreceğı aşikârdır.

5.2.3.2. Helsinki Zirvesi

Bu zirvede Türkiye aday ÷lke olarak ilan edilmiş, Kopenhag kriterlerini yerine getirmeye ehil olduğu açıklanmıştır. Ermeni sorunundan söz edilmemiş, üyelik şartı olarak Ermeni sorununun çözümü öne sürülmemiştir. Ancak sonraki gelişmeler resmen şart olarak Türkiye'nin önüne çıkarılmayan Ermeni sorununun, bir hayalet gibi önüne dikileceğini işaret etmektedir.

5.2.3.3. Kopenhag Zirvesi

2002 Aralık'ında düzenlenen zirvede Ermeni sorunundan veya sözde soykırımdan bahsedilmemiştir. Yalnızca Ermenistan'la ilişkilerin normalleşmesi gerektiğı üzerinde durulmuştur.

5.2.3.4. Brüksel Zirvesi

Brüksel Zirvesi'ne beş yıllık aday ÷lke olarak katılan ÷lkemize, Ermeni sorunuyla ilgili açık bir ifade ile herhangi bir tavsiyede bulunulmamış; ancak komşularla sorunlu ilişkilerin düzeltilmesi gerekliliğı vurgulanmıştır. Bu ise

Türkiye için, Ermenistan ile ilişkilerini düzenlemesinin, normalleştirip geliştirmesi gerekliliği anlamını taşımaktadır.

5.2.4. Katılım Ortaklığı Belgelerinde Ermeni Sorunu

2000 yılından itibaren kaleme alınmaya başlanılan, revize edilip yenilenen ve son olarak 2008 yılında yayınlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde Ermeni sorununa ya da sözde Ermeni soykırımına değinilmemiştir. Ancak belgelerde vurgulanan konuların başında komşularla olan sınır problemlerinin çözülmesi gerektiği bulunmaktadır. Bu ise sınırların kapalı olduğu Ermenistan ile ilişkilerin üstü kapalı şekilde anımsatılması şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan Ermenistan ile sınır sorununun çözümünün sözde soykırım iddialarının kabulünden geçtiği düşünülürse, AB'ye üyelik müzakerelerinde Türkiye için bu sorununun hep güncel kalacağı ön görüşü çok hatalı olmasa gerek.

BÖLÜM 6 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizin AB macerası uzunca bir sürece yayılmış durumdadır. Türk kamuoyunda iyimser tahminlerle 2015 gibi yakın bir tarihte “tam üye” olarak kabul edilebileceğimizi düşünenler de var, bu maceranın sonuçlanmayacağını ileri sürenler de. Şüphesiz her iki tarafında bu iddialarını temellendirirken kullandığı sağlam argümanları mevcuttur.

Biz devam eden müzakere sürecinde özellikle karşımıza çıkan iki temel sorun olan Kıbrıs ve Ermeni meselelerinin, sürece yansımaları ve olası sonuçlara etkilerini kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Ancak öncesinde Avrupa Birliği'nin kendi dünyasını ve bunun dışında kalan, özellikle denk güç olabilecek ülkelere yaklaşımını kısaca değerlendirmekte yarar vardır.

Avrupa dünyası, kültürel, dini ve tarihsel bağlamda, kendisini özel bir yere koymaktadır. Avrupa Birliği'nin yapılanması da bu bilinç doğrultusunda şekillenmektedir. Birliğin genişleme stratejisi incelendiğinde, bu tespiti doğrulayacak oluşumların, politikaların söz konusu olduğu rahatlıkla gözlemlenecektir. Bu bağlamda değerlendirilebilecek önemli noktalardan birisi, kültürel ve dini açıdan ortak nitelikler bulunan Rusya'nın ve Doğu Avrupa ile Balkan toplumlarının bile, bu tepeden bakıştan nasiplerini almış olmalarıdır. Avrupa dünyasının bu tavrı göz önünde bulundurulduğunda, AB üyesi bir Türkiye düşlemek, çok da makul görünmemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde, karşısına çıkarılan sorunlar ve hatta bu sorunların ortaya konma süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, bu değerlendirmelerin çok da yanlış olamayacağı rahatlıkla düşünülebilir.

Ankara Antlaşması'nın imzalanmasının ardından AB'ye üye ülkelerde yapılan değerlendirmeler, AB'nin Türkiye'ye, sadece kendi çıkarları açısından bakacağının göstergesidir. Çünkü NATO'ya üye, güçlü askeri güce sahip bir ülke ve aynı zamanda iyi bir ticari ortak ve pazar olabilecek Türkiye'nin Avrupa dünyasının dışında kalmaması Birliğin çıkarları açısından önemlidir. Aslında burda garipsenecek bir durum da söz konusu değildir. Devletlerin, uluslar arası

organizasyonların, toplulukların sadece kendi çıkarlarını gözeterek politika üretmeleri, işin doğası gereğidir.

Öte yandan Ankara Antlaşması'nı imzalayan Türkiye, AET'nin yavaş yavaş şekillenmeye başlayan hemen hemen her konudaki (dış politika, hukuk, enerji, ulaşım, tarım, ticaret, serbest piyasa ekonomisinin uygulanması vs...) ortak politika üretme ve yaşama geçirme çabalarını/çalışmalarını henüz algılamış, anlayabilmiş değildi. Gerek Türkiye'nin Birliğin gelecekte hedeflediği ortak politik ve ekonomik işbirliği planlarını tam olarak anlayıp değerlendirememesi gerekse 27 Mayıs 1960 ile 12 Eylül 1980 tarihlerinde meydana gelen askeri müdahaleler nedeniyle Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkiler 80'li yılların ortalarına dek durgun hatta zaman zaman kesilerek ağır aksak devam etmiştir.

AB'ye tam üyelik sürecinin gerek müzakereler öncesi gerekse müzakereler başladıktan sonraki temel aşamaları hatırlandığında, tezimin konusu olan Kıbrıs ve Ermeni sorunlarının da, ülkemizin karşısına çok da iyi niyetli olarak çıkarılmadığı görülebilir. Bu iki önemli sorunun çözümünde şayet Türkiye, AB'ye üye olma amacına odaklanarak tavizkar davranırsa, AB ve taraftarlığını yaptığı Ermeni ve Rumlar istediklerini alacak; ancak, Türkiye'nin AB'ye üyeliği garanti edilmeyecektir. Bu sorunların çözümü halinde, Türkiye'nin karşısına başka problemler çıkarılmayacağı kesin olmadığı, müzakerelerin açık uçlu olması nedeniyle, bir garantiden söz edilemeyeceği aşikârdır.

Komşularla olan sınır sorunlarının çözümlenmesi Kopenhag kriterleri arasında yer almasına ve gerek Kıbrıs gerekse Ermenistan'la ilgili, hemen hemen her zirve ve raporda, Türkiye'nin önüne çıkartılmasına rağmen, aynı şekilde Türkiye ile bu sorunu yaşayan bir taraf olan Rum Kesiminin AB'ye alınması, AB'nin yanlı politikalarının göstergelerinden yalnızca biridir.

Türkiye'nin hem dış politikası hem de AB ile olan ilişkileri Kıbrıs ve Ermeni sorunu ile doğrudan bağlantılı bir haldedir. Kıbrıs'ın, iki toplum arasındaki sorunlar çözümlenmeden AB'ye üye olarak kabul edilmesi, Türkiye ve KKTC lehine bir çözümü neredeyse imkansız hale getirmiştir.

Burada öncelikle yapılması gereken tespit, Türkiye- AB ilişkilerinin iki eşit egemen güç arasındaki ilişki olmadığıdır. Eşitlik düzleminde kurulmamış olan bu ilişki bağı, Avrupa'nın Türkiye'ye karşı tutum ve tavırlarının samimiyet ve iyi niyetten uzak olmasına, çifte standartlı bir nitelik taşımasına neden olmaktadır.

Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik beklentiler buna kanıt olarak rahatlıkla gösterilebilir. Örneğin tezde Kıbrıs'la ilgili bölümde bahsedildiği üzere, en son ortaya konan Annan Planını Kıbrıslı Türkler büyük çoğunlukla kabul etmişler ve Adadaki problemin çözümü noktasında ne denli samimi, istikrarlı ve istekli olduklarını göstermişlerdir; üstelik Planın kabulü için Türkiye de azami gayreti göstermiştir. Ancak buna rağmen, KKTC'ye yönelik ambargolar kalkmamış, KKTC halkı azınlık olarak görülmeye, hatta yok sayılmaya devam edilmiştir. Öte yandan Annan Planı'nı reddeden Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye üyeliğini onaylayan Birlik, çözümün önüne engel olarak çıkan tarafı adeta ödüllendirmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen, Kıbrıs hala Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin önündeki engellerden biri olmaya devam etmektedir.

Türkiye özellikle ülkemizin öncelikle güvenliği sonrasında ekonomik gelişimi açısından elzem olan Kıbrıs'ta çözüme destek olmaya çalışmış; ancak bu çabalar daima görmezden gelinmiştir. Bu noktada ülkemizin Kıbrıs'la ilgili stratejisini son derece dikkatli ve akıllıca belirlemesi gerekmektedir. İki halkın da katılacağı bir yönetimi reddeden Kıbrıslı Rumlar ve en büyük destekçisi ve garantörü Yunanistan'ın tavırları değerlendirildiğinde, adadaki Türk ulusunun varlığının korunabilmesi için öncelikle dikkatli adımlar atılmalıdır. Geçmişte yaşanmış acı tecrübeler bu konuda çok daha uyanık olunması gerektiğinin göstergesidir.

Garantör ülke olarak Türkiye, Londra ve Zürih Antlaşmalarından doğan hukuki haklarını kullanmalı, stratejik, coğrafi ve üzerinde yaşayan ancak yok sayılan Türk ulusu nedeniyle insani önemi olan Adayı, Türk ulusunun haklarını ve çıkarlarını korumaya devam etmelidir. Türkiye uluslararası platformda, özellikle Annan Planı'nın reddinden kaynaklanan çözümsüz durumun sorumlusunun Rumlar olduğunu, AB'nin ise Rumları Birliğe dahil etmesinin bu

durumu neredeyse tamamıyla içinden çıkılmaz bir niteliğe büründürdüğünü anlatması gerekmektedir.

Adadaki Türk varlığının gerek tarihi gerekse demografik olarak inkar edilemez olduğu, buradaki Türk nüfusun azınlık olarak gösterilemeyeceğinin üzerinde ısrarla durulması gerekmektedir. Çünkü Adada iki eşit toplum yaşamaktadır. Daha önce olduğu gibi, burada ortaya çıkacak olan yönetim iki eşit ulusun, eşit paylaşımlarının, eşit hak ve dağılımlarının sağlandığı bir yönetim olmalıdır.

Adadaki Türk askerlerini “işgalci” olarak nitelerken, Yunanistan’ın Adadaki silahlanmasına göz yumulduğu dünya kamuoyuna anlatılmalıdır. Türkiye, garantörlük haklarından yararlanarak Adadaki askeri varlığını, antlaşmaların çizdiği çerçevede devam ettirirken, Yunanistan, hukuki olmayan bazı silahlanma ve üs kurma eylemlerine devam etmektedir. Bu çifte standardın ortadan kalkmasının ısrarla talep edilmesi gerekmektedir.

GKRY’nin 1 Temmuz 2012’de başlayan dönem başkanlığının devri için 5 Temmuz 2012’de yapılan merasimde konuşan Rum lider Hristofyas, Adadaki Türk işgalinden ısrarla bahsetmiştir. Türkiye ile sorunlardan bahsetmeyeceğini söyleyerek başladığı konuşmasında, Türkiye’yi “işgalci” olarak nitelemiş, AB üyesi bir ülke olmalarına rağmen topraklarının işgal altında olduğunu vurgulamıştır. (Oya Akgönenç, Erişim <http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2517>, 20.05.2013)

Türkiye tarafından Kıbrıs’ta daha önce Rum terör örgütlerinin nasıl katliamlar yaptığının tekrar tekrar dünya kamuoyunda dile getirilerek (kitaplar, gazete köşe yazıları, filmler, belgeseller yoluyla), Adadaki Türk askerinin işgalci bir güç olarak değil, Kıbrıs Adasındaki barışın ve diğer bir yandan da Türk ulusunun can ve mal güvenliğinin teminatı olduğu anlatılmalıdır.

Kıbrıs Rum Yönetimi tek başına Adanın hakimi ve dolayısıyla temsilcisi olmamasına rağmen, 1990 yılında, bütün Ada adına Birliğe tam üyelik

başvurusunda bulunmuş; bu durum hukuka uygun olmamasına rağmen başvurusu alınmıştır. Oysa garantörlük antlaşmaları gereği Türkiye'nin onayı olmadan GKRY hiçbir uluslar arası örgüte başvuruda bulunamaz.

Daha sonra Korfu ve ardından Essen Zirveleri'nde katılımının hızlandırılması ve ilk genişlemede Birliğe dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs'ın tam üyelik müzakerelerine katılması kararının çıkması ise, hem sözü edilen Zirvede Türkiye'nin yaşadığı hayal kırıklığı hem de Kıbrıs sorunu çözümlenmeden Rum Kesimine bu denli ayrıcalıklı davranılması, AB'nin Kıbrıs'ta, Türkiye'yi ve Adadaki Türk halkını yok sayan bir çözüm üretme maksadında bulunduğu kanıtı olarak değerlendirilebilir. Ardından 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs'ın, sorunun çözümü önünde duruşuna ve Türkiye'nin her türlü itirazına rağmen üyeliğe kabul edilmesi de bu yorumu kuvvetlendirecek kanıtlar olarak görülebilir. Öte yandan yukarda değindiğimiz üzere, "hukukun üstünlüğü" ilkesi temelinde oturduğunu söyleyen Avrupa Medeniyeti, bu hukuksuz kararı, gözlerini adaletle kapatarak vermiştir.

Rum Kesiminin AB üyesi olması, Türkiye- AB ilişkilerinde devamlı olarak sıkıntılara neden olmaktadır; örneğin Avrupa Komisyonu'nun 2012 yılı İlerleme Raporu'nda 2012 yılının ikinci yarısında Türkiye, AB Dönem Başkanlığı ile ilişkileri dondurma ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB Dönem Başkanlığı'nın başkanlık ettiği toplantılara katılmama kararı almıştır. AB Zirvesi, Türkiye'nin söz konusu açıklamaları ve tehditlerine ilişkin olarak, duyduğu endişeleri dile getirmiş ve Türkiye'yi, Antlaşma uyarınca AB'nin temel bir kurumsal unsuru olan AB Dönem Başkanlığının rolüne saygı duymaya çağırmıştır.

AB burada, daha önce kendisi hukuki ihlaller yaparak, önce başvurusunu sonra da üyeliğini kabul ettiği GKRY için, Türkiye'den AB'nin iç hukukuna uygun olarak davranmasını bekleyerek, yanlı, adil olmayan kararlara yine imza atmıştır.

Ülkemiz Kıbrıs'ta an itibariyle varolan kazanımlarından AB'ye üyelik uğruna vazgeçme yönünde bir politika izlememelidir; bunun nasıl sonuçlar doğurabileceğini, geçmişteki tecrübelerden ve Türklere karşı takınılan olumsuz tavırlardan hareketle öngörmek güç değildir. İzlenecek yol, çözüme yönelik, Türklerin atmış olduğu adımları anlatmak, Kıbrıslı Türklerin çözüm istedikleri için cezalandırılıyor olmalarının hukuki ve ahlaki olmadığını vurgulamak ve neticede Kıbrıs'ın Türkiye'nin AB üyeliği önünde engel teşkil edemeyeceğini belirtmektir.

AB Kıbrıs sorununda Türkiye'ye karşı, birbiriyle çelişen söylemler içerisindedir; örneğin hem Türkiye'nin üyeliğinin Kıbrıs'la birlikte değerlendirilemeyeceği söylenmekte, öte yandan hem zirvelerde, hem de Birliğin yayınladığı raporlarda, Kıbrıs sorunu mütemadiyen dile getirilmektedir. Bu durumun da hukuka uymadığı ısrarla vurgulanmalıdır.

Birlik Türkiye'nin 1987 yılındaki tam üyelik başvurusunu reddettiğinde, gösterdiği gerekçeler arasında, Yunanistan ile olan anlaşmazlık ve Kıbrıs sorununun hali hazırda çözülememiş olması bulunmaktaydı. Burada dikkat çeken hususlardan birisi, Kıbrıs Rum Kesimi'nin, Annan Planı gibi uluslar arası kamuoyundan destek almış çözüm planını reddederek, çözümü imkansız hale getirmesine, ilk başvurusundan itibaren Türkiye'den çözümü istenen aynı sorunun, çözümünün önüne engel olarak çıkmasına rağmen, Kıbrıs Rumlarının Birliğe tam üye olarak kabul edilmiş olmasıdır.

12–13 Aralık Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyelik için ehil olduğunu belirten Birlik, özellikle dört koşuldan söz etmiştir ki, bu koşullardan biri, BM Güvenlik Konseyi kararlarından hareketle Kıbrıs'ta siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla, BM'nin koruması altında yürütülen müzakerelere Türkiye'nin destek vermesidir. Gerek Türkiye gerekse K.K.T.C. Adada hakkaniyetli bir çözümün derhal tesisi için her zaman olumlu adım atmaya çabalamış; ancak Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi, Kıbrıs'taki Türk varlığını daima yok saymış ve Megali İdea doğrultusunda, çözümsüzlük için azami gayreti göstermişlerdir.

Lüksemburg Zirvesi, sonuçları bakımından, Türkiye’de sert tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Türkiye Zirveden sonra, AB’nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile üyelik müzakerelerinin asla kabul edilmeyeceğini duyurmuş, Rum Kesiminin üye olarak kabulü durumunda Türkiye’nin de K.K.T.C. ile birleşme yoluna gideceği duyurulmuştur. Ancak tüm bu söylemler AB için caydırıcı olmamış, AB Türkiye’ye yönelik yanlı ve ayrımcı tutumundan vazgeçmemiştir.

Türkiye’nin AET’ye girmek için başvuruda bulunması ve çaba sarf etmesinin en önemli nedenlerinden birisi Yunanistan’la arasında söz konusu olan kıta sahanlığı ya da Kıbrıs sorunlarını, kendi lehine ve uluslar arası platformda yalnızlaşmadan çözebilmek umududur. Daha sonra Avrupa Birliği adını alan organizasyonun, Türkiye’nin bu çabalarını Rum Kesimi ve Yunanistan’ın lehine, Türkiye’ye siyasal anlamda dayatarak çözmeye uğraşması, AB yolunda Türkiye’nin hedeflediklerine ulaşmasının pek de mümkün olamayacağını bir başka göstergesidir. Neredeyse her raporda, tavsiyede ya da yapılan görüşmelerde Türkiye’nin önüne çıkarılan özellikle Kıbrıs’la ilgili sıkıntılar, AB’ye tam üyelik için kriter olmayan, yalnızca siyasi baskı unsuru olarak değerlendirilebileceğimiz sorunlardır. Türkiye, bu sorunların çözümüne yönelik beklentilere yanıt verirken, bunların politik dayatmalar olduğunu, çözüm için ülkemizden istenilenlerin hukuki olmadığı gibi, tek taraflı tavizlerin çözüm getirmek yerine, gelecekte çok daha kaygı verici gelişmelerin yaşanmasına gebe olabileceğini vurgulamalıdır. Tezimin Kıbrıs’la ilgili bölümünde değindiğim tecrübeler örnek gösterilerek, yaşadığı olumsuz deneyimlere rağmen Kıbrıs Türk ulusunun, Adada çözüm için üzerine düşeni yaptığının (Annan Planı oylamasında evet yönünde karar çıkması gibi); ancak sadece Türk ulusunun iyi niyeti ile sorunun çözülemeyeceğinin, aynı istek ve çabaların ve tabii iyi niyetin Rum Kesimince de gösterilmesinin elzem olduğunun net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir.

Ermeni sorununda da durum farklı değildir. Ermeni sorununda ilk dikkati çeken uygulama, 1987 yılında Türkiye’nin üyelik başvurusunun hemen ardından Birliğin yayınladığı 1987 raporu ile Ermeni ve Ermenistan sorununun ortaya atılmış olmasıdır. Türkiye’nin AB’ye üyeliğini engellemeye çalışan çevreler ve

ülkemin AB'ye üye olma isteğini kullanmaya çabalayan güçler, Kıbrıs'tan sonra, Ermeni sorunu ile ülkemizi zor durumda bırakmayı hedeflemektedirler.

Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı raporlar tezde incelenmiş ve sorunun ne şekilde dile getirildiği aktarılmıştır. Türkiye, tarihsel gerçekliklerle uyuşmayan "sözde bir soykırım"ı tanımaya, Kıbrıs sorununda olduğu gibi Ermeni sorununda da teslimiyetçi bir politika izlemeye zorlanmaktadır.

Ermenistan'la aradaki sınır kapılarının mutlaka ve bir an önce açılması vurgulanmakta, komşu ülkeler, bölge ülkeleri ve Birliğe üye ülkelerle olan sorunların hızlıca çözümü Türkiye'den beklenmektedir. Tüm bu beklentiler dile getirilirken, var olan sorunsalın yaratıcısı ve taşıyıcısı olarak gösterilen Türkiye, hukuki olmayan yöntemlerle, suçlanmakta ve köşeye sıkıştırılmaya çalışılmaktadır.

Örneğin Tehcir Kanunu'nun çıkarılıp uygulandığı 1915 yılında "soykırım" (genocide) kavramı henüz literatürde varlığa sahip değilken, bu tarihte yapılan uygulamalar, sözü edilen şekilde değerlendirilip, Türkiye'ye dayatılmaktadır. Hukuken koyulan hükümlerin geçmişe işletilemeyecek olması bir yana (çünkü soykırım kavramı 1948'de hukuki ve siyasal metinlerde yerini almıştır), tarihsel gerçekliklerin tam anlamıyla çarpıtılarak, yanlı yorumlanması sonucunda ülkemiz işlemediği bir suçtan mahkûm edilmeye çalışılmaktadır.

Tezimin Ermeni sorunu ve 1915 olaylarına ilişkin kısımlarında anlattığım şekliyle, açıkça görülmektedir ki 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Ermeniler ve onların bu asılsız iddialarına, tarihi gerçekliklere, bilgi ve belgelere gözlerini, kulaklarını tıkayarak destek veren özellikle AB üyesi ülkeler, gerçekleşmemiş olan sözde bir soykırımı, hem de "soykırım" sözcüğü ve tanımını henüz literatürdeki varlığına kavuşmamışken, Türkiye'ye dayatarak kazanç elde etmeye çabalamaktadırlar. Adeta "kazan-kazan" anlayışıyla hareket eden AB ve üyesi pek çok ülke ve yöneticileri Ermeni iddialarını kabul etmesi durumunda, Türkiye sayesinde, pek çok ülkede özellikle

siyasi güce sahip Ermeni lobilerinin desteklerini kazanmış olacaklardır. Yok, eğer Türkiye bu iddiaları sonuna kadar reddederse, görünen o ki, AB'ye tam üye olma süresi uzayacak, AB ile Gümrük Birliği'nden kaynaklanan ekonomik ilişkileri devam ettiği için, Birlik, ekonomik bir kayıp yaşamazken, üye olma çabasındaki Türkiye AB kapısından da uzaklaşmayacaktır. Birlik yıllardır kapısında bekleterek oyaladığı, bu oyalama süresini uzatabilmek için türlü bahaneler, sözde sorunlar yarattığı Türkiye'yi, üye olarak almadan, ama AB'den de uzaklaştırmadan bekletme olanağına sahip olabilecektir.

Ayrıca, 1915 olayları nedeniyle Ermenistan ile Türkiye arasında yaşanan, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde önüne çıkan sorunları, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sözde soykırım olarak tanımlama ve Türkiye'yi suçlama girişimleri, sorunu daha da çözümsüz hale getirmektedir. Çünkü Avrupa ve ABD'nin bu tavrı Türkiye'nin durum karşısında daha sert bir tavır takınmasına neden olmaktadır. Son dönemlerde Fransa, Avrupa Parlamentosu ve Amerika Birleşik Devletleri Kongresi'nin 1915 olaylarını resmi olarak (sözde) soykırım olarak tanımlama istekleri, Türkiye'de, 1915 olaylarını mezalim olarak kabul eden liberal grupların bile tepkisini çekmektedir; bu gruplar dahi yaşanan olayların yabancı yasama organlarınca tanımlanmasının nasıl mümkün olduğunu anlamakta zorlanmaktadırlar. Bu denli hassas bu meselenin çözümünde, Türk ve Ermeni hükümetlerinin politik ve psikolojik uzlaşısı için bir araya gelmeleri teşvik edilmeli, yapıcı ve yaratıcı adımlar için her iki tarafında motivasyonu sağlanmaya çalışılmalıdır. Örneğin Türkiye'nin "tarih tarihçilere bırakılmalıdır" tezi üzerinde durularak, farklı tarihçilerin çalışmalarını desteklemesi yönünde Türk hükümetinden gerekli adımlar beklenmelidir. Öte yandan sözde soykırımın kabul görmesi halinde Türkiye'den toprak ve tazminat istenmeyeceği yönünde teminatın da Ermenistan tarafından verilmesi sağlanmaya çalışılmalıdır. Birinci Dünya Savaşı esnasında her iki ulusun da yaşadığı trajik dönemden ötürü, tarafların birbirlerini anlamalarına yönelik girişimler desteklenmelidir. Ayrıca Türkiye ve Ermenistan gazeteci ve öğrenci değişim programları aracılığıyla işbirliğine gitmeli ve yapılacak ortak tarih çalışmaları desteklenmelidir. Kısacası sorunların çözümünde karşılıklı anlayışla

gerçek bir ilerleme sağlanabilir, bu da ancak insani temas ve samimi girişimlerle olur. (Gordon&Taşpınar, 2009: 132-136)

Bununla birlikte tarihi gerçeklikler, Türkiye tarafından hem yurt içinde hem de yurt dışında ısrarla anlatılmalıdır. Bunun için gereken yazınsal, görsel ve sosyal medya desteği alınmalı ya da kurulmalı, sanatsal ve düşünsel/bilimsel etkinliklerle desteklenmelidir.

Özellikle yakın tarih hakkında fazla bilgiye sahip olamadan, geçmişiyile ilgili fikir sahibi olan genç kuşağa, zihinleri kaynaksız, gerçek dışı bilgilerle kirlenmeden, kaynaklara dayanan, tarihsel olguları, tüm açıklığıyla yansıtan bilgi ve belgelerin, yaşlarına uygun ders içerikleriyle, eğitim teknolojilerinden yararlanılarak, onların ilgisini çekecek şekilde anlatılmalıdır.

Türkiye'nin dikkatle irdelenmesi gereken noktalardan birisi de şudur: Bugüne değin ülkemizin tüm çaba ve iyi niyetlerine rağmen, her seferinde hukuktan sapan, gayrı ciddi uygulamalar içerisine düşen AB, Kıbrıs ve Ermeni sorunu, beklentileri doğrultusunda çözümlendiğinde, ülkemizin tam üyeliğini kabul edecek midir?

Ortaya konan çifte standart ve tek taraflı teslimiyet beklentileri, bu soruya olumlu yanıt verebilmeyi dahi zorlaştırmaktadır. Çünkü bakıldığında ülkemiz AB'yi ürkütecek bazı niteliklere sahiptir; örneğin, Birliğe girdiği takdirde en büyük ikinci nüfusa sahip ülke olacaktır. İlki Almanya'dır. Nüfusun genç ve dinamik olması düşünüldüğünde bu olumlu bir kazanç gibi görünse de Birlik açısından, ülkemizin işsizlik sorunsalı göz önüne alındığında ve özellikle de ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olmasından kaynaklanan kültürel fark düşünüldüğünde, yetmiş milyonluk Türkiye, Birlik içinde tedirginlik yaratmaktadır.

Söz konusu işsiz nüfusla ilgili zaman zaman birtakım çekinceler dile getirilmekte, ülkemiz vatandaşlarına serbest dolaşım hakkının verilemeyeceği

belirtilmektedir. Ayrıca kültürel farklılıklara da vurgu yapılmakta, Birliğin üyeleri arasındaki kültürel bağa atıfta bulunmaktadır.

Karşımıza çıkan bunca soruna rağmen Türkiye neden AB üyeliği konusunda bu kadar ısrarcıdır ya da tüm bunlara rağmen Türkiye bu sürece devam etmeli midir, soruları haklı olarak sorulabilir. Kısaca bu soruları yanıtlayalım.

AB'ye üyelik sürecinde yaşanan sorunlara ve tüm olumsuzluklara rağmen ihmal edilmemesi gereken önemli bazı noktalar bulunmaktadır; bunları şu şekilde örneklebiliriz: AB'ye üyelik süreci ve üye olmak amacı ülkemizin sosyal, siyasi, hukuki vs. pek çok alanda yeniden yapılandırılmasını sağlayacaktır. Ülkemizin içinde bulunduğu çağın koşullarına ayak uydurabilmesi için bu önemli bir motivasyondur. Demokratik değerlerin uygulayıcısı ve savunucusu olarak niteleyebileceğimiz Birliğin üyesi olmak, ülkemizdeki demokratik rejimi güçlendirecek; ayrıca rejim konusundaki hassasiyetin yarattığı gerginliğin de ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

AB Türkiye için önemli bir ekonomik ortaktır. Birlikten uzaklaşmak Türkiye için ekonomik kayıplara yol açacağından, AB üyesi bir Türkiye ekonomik anlamda kendini daha güvende hissedebilecektir diyebiliriz.

AB kendi güvenlik bölgesini oluşturmuş olan bir organizasyondur. Türkiye'nin yer aldığı coğrafyadaki güvenlik hassasiyetlerini ve tehlikeleri düşündüğümüzde, Birlik içinde yer almasının, ülkenin güvenliği açısından son derece avantajlı olacağı da görülmektedir.

Siyaset, ekonomi ve sözünü ettiğimiz gibi güvenlik alanlarında uluslar arası kamuoyunun en büyük organizasyonlarından olan AB'ye üye olmak, Türkiye'nin dış politikada yalnızlaşması riskinin de ortadan kalkması demek olacaktır.

Süreci AB ile alakalı tarafından değerlendirdiğimizde, tüm siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel risklere rağmen, AB de Türkiye'nin Birlikten uzaklaşmasını

istememektedir ve Türkiye’de bu diplomatik sürecin içerisinde yer almak istemektedir. Öte yandan burada ABD’nin Türkiye’nin AB üyeliğiyle ilgili açıktan desteğini de hatırlamak gerekir. ABD özellikle de Türkiye- AB ilişkileri sıkıntıya girdiğinde direk müdahalelerde bulunarak, Türkiye’nin Batı dünyasından uzaklaştırılmaması vurgusunu yineler. Belgelere, tarihsel sürece, açıklamalara ve Türkiye’den beklenenlere bakıldığında AB’nin üyelik konusunda Türkiye’ye dürüst ve samimi davrandığı söylenemez; ancak ilişkilerin gerginleştiği zamanlarda ve durumlarda, gereken adımları atarak Türkiye’yi kaybetmek istemediğini de gösterir. Bu gerçekten hareketle ülkemiz için hayati öneme sahip olan Kıbrıs ve Ermeni sorununun çözümünde, Türkiye, kırmızı çizgilerini net ve akıllıca bir biçimde belirlemeli ve asla teslimiyetçi ve tavizkar davranmadan problemlerin çözümüne odaklanmalıdır, diyebiliriz.

Ayrıca, son yıllarda Birlik içerisindeki ülkelerin yaşadığı ekonomik sorunlar, dikkatli bir şekilde irdelenmelidir; çünkü Birliğin ekonomik geleceği hakkında Birlik üyesi ülkelerin ciddi endişeleri bulunmaktadır. Bu noktada, ekonomik dengeleri daima çok hassas noktalar üzerinde bulunan Türkiye’nin AB ile ilişkileri şekillendirirken çok dikkatli adımlar atması, çok ince hesaplar yapması gerekmektedir. AB süreci içerisinde gerekli değişim ve dönüşümleri gerçekleştirip, yapılandırmasını tamamladıktan sonra, Türkiye, Birliğin mevcut koşullarını sağlıklı bir şekilde değerlendirmeli, üye olmanın risklerini iyi analiz etmelidir.

Tam üyelik sürecinin başarılı olarak tamamlanması durumunda, ülkede referanduma gidilmeden önce, üyeliğin getireceği avantajların yanında ortaya çıkması muhtemel risk ve dezavantajlar da ülke kamuoyuyla etraflıca paylaşılmalıdır. Bu noktadan sonra kararı halk verecektir; Norveç örneğinde olduğu gibi, halk katılımı desteklemeyebilir. Bilindiği gibi Norveç, tüm kriterleri yerine getirmiş, müzakere sürecini başarı ile tamamlayıp, tam üyelik hakkını kazanmış, ancak ülkedeki referandumlarda halk katılımı desteklemediği için, üye olmamıştır.

Türkiye – AB ilişkilerinde iki temel sorun olan Kıbrıs ve Ermeni sorununu, salt üyelik hedeflenerek hassasiyetler düşünülmeden çözümlenemez; ancak özellikle bu iki sorunda her iki tarafın da uluslar arası hukuka ve insan haklarına saygılı çözüm önerileri üzerinde uzlaşabilecekleri göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA:

Akgönenç, Oya: **Türkiye'nin AB Stratejisi**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2010.

Akmaral, Kemal: **Akritas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004.

Aktar, A. Yücel: **Ermeni Mezalimine ve Soykırım İddialarına İlişkin Kavram Karmaşası**, İstanbul, Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

Alaçam, Edt. H. Fahri: **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, İstanbul, SİSAV, 1990.

Aydoğan, Metin: **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliği'ne**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2002.

Baç, Meltem Müftüler: **Türkiye-AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2001.

Bal, İdris, ve Mustafa Çufalı: **Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri**, Ankara, Nobel Yayınları, 2003.

Bektaş, Hamza: Ermeni **Soykırım İddiaları ve Gerçekler**, Bursa, T.C. Uludağ A.İ.T.T.Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2001.

Birand, Mehmet Ali: **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., 2000.

Bozkurt, Enver; Demirel, Havva: **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Nobel Yayınları, 2004.

Bozkurt, Veysel: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1997.

Cem, İsmail: **Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Çakmak, Haydar: **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Ankara, Platin Yayınları, 2005.

Çark, Yervant Gomidas: **Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler (1453-1953)**, İstanbul, Yeni Matbaa, 1953.

Denktaş, Rauf: **Kıbrıs Elli Yılın Hikayesi**, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2008.

Denktaş, Rauf R: **Son Çağrı.**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.

Ergülhan, Mehmet: **Türkiye AT Bütünleşmesi**, Ankara, HDT Dergisi, 1983.

Ethemoğlu, Mehmet: **Ermeni Terörünün Kısa Tarihi**, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi, 1987.

Evren, Gürbüz: **Ermeni Sorunundaki Çıkar Odakları**, Ankara, 2002.

Güler, Ali: **Sorun Olan Avrupa Birliği**, Ankara, TÜRKAR Türk Metal Sendikası, 2007.

Güler, Ali; Akgül, Suat: **Sorun Olan Ermeniler**, Ankara, 2003.

Gordon, Philip H; Taşpınar, Ömer: **Türkiye'yi Kazanmak** Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

Gürün, Kamuran: **Ermeni Dosyası**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005.

Güvenç, Nazım: **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Politika Yayınları, 1984.

Halaçoğlu, Yusuf: **Ermeni Tehciri**, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2004.

Hannay, David: Cyprus: The **Search for a Solution**, London : I.B. Tauris, 2005.

İlter, Erdal: **Ermeni Kilisesi ve Terör**, Ankara, Köksav Yayınları, 1999.

İsmail, Sabahattin: **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, K.K.T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

Kantarıcı, Şenol: **Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu Ermeni Sorunu El Kitabı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2002.

Karaca, Ali, "1915 Ermeni Tehcirine Giden Yolda Gözden Kaçan İki Nokta: Projeler ve Müfettişlikler", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, 2003, 105.

Karluk, Rıdvan: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2005.

Koç, Yıldırım: **Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, 2001.

Kodaman, Bayram: **Ermeni Macerası**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, y.y, 2001.

Laçiner, Sedat: **Türkler ve Ermeniler: Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayını, 2005.

Lasok, Dominik: The Ankara Agreement: Principles and Interpretation. Marmara Journal of European Studies, vol. 1 No.:1-2, t. y.

Lewy, Guenter: **The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: a disputed genocide**, Salt Lake City, University of Utah Press, 2005.

Manisalı, Erol: **Avrupa Kışkacında Kıbrıs**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Manisalı, Erol: **İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı:Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2001.

Ortaylı, İlber: **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.

Öke, Mim Kemal: **Ermeni Meselesi 1914-1923**, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1991.

Önalp, Ertuğrul: **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara, Bıçaklar Yayınları, 2007.

Özçelik, İsmail: **Ermeni İddiaları ve Gerçekler**, Ankara, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu, 2007.

Özer, Ahmet:: **Tanzimat'tan Bugüne Batılılaşma ve Avrupa Birliği**, Ankara, Elips Kitap, 2003.

Palabıyık, M. Serdar, Yıldız, Ali: **Avrupa Birliği**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, t.y.

Somuncuoğlu, Sadi: **Avrupa Birliği Bitmeyen Yol**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002.

Streissguth, Thomas: **Cyprus : Divided Island**, Minneapolis, Minn., Lerner Publications, 1998.

Şimşir, Bilal: **Ermeni Meselesi 1774-2005**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim: **Türkiye ve Avrupa Birliği 3**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000.

Topal, Coşkun: **Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, y.y., 2009.

Tuncer, Hüner: **Kıbrıs Sarmalı**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005.

Uras, Esat: **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1976.

Ülger, İrfan Kaya, Efegil, Ertan: **Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi**, Ankara, Ahsen Yayıncılık, 2002.

Ünal, Şeref: **Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

Yetkin, Murat: **Avrupa Birliği Bekleme Odasında Türkiye**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

ERİŞİM KAYNAKLARI

ABD'nin Türkiye'nin AB Üyeliğine Bakışı Türkiye-ABD-AB Güvenlik ve Savunma İlişkileri,

Ümit Çelik, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 10 Eylül – 2006, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – Kırgızistan, <http://www.akademikbakis.org/pdfs/10/adbbakis.htm> (25.06.2013).

Avrupa Birliği Bakanlığı,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (15.04. 2013).

Avrupa Komisyonu 2000 Yılı İlerleme Raporu,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı(10.03.2013).

Avrupa Komisyonu 2001 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2002 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2003 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2004 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2005 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2006 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2007 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2008 Yılı İlerleme Raporu
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2009 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2010 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2011 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

Avrupa Komisyonu 2012 Yılı İlerleme Raporu,
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 10.04.2013).

AB Avrupa Parlamentosu,
<http://www.abhaber.com/arsiv/arsiv/ap-guney-kafkasya-ve-karadeniz-havzasiyla-ilgili-raporlari-kabul-etti-020580> (13.04.2013 tarihinde erişilmiştir).

Avrupa Palamentosu Dış İşleri Komitesi,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/eurlings-report.pdf> (13.04. 2013 tarihinde erişilmiştir).

AP 2003 Türkiye'nin AB yeliğine Başvurusuna Dair Rapor,
Erişim http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2003-turkiyenin-ab-uyeligine-basvurusuna-dair-rapor-oostlander.pdf T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2003 Türkiye Raporu,
http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2003-turkiye-raporu-oostlander.pdf
T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2004 Türkiye Raporu

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2004-turkiye-raporu-eurlings.pdf T.C.

Dışışleri Bakanlığı, 15.04.2013)

Avrupa Parlamentosu 2006 Raporu,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2006-turkiye-raporu-eurlings.pdf T.C.

Dışışleri Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2007 Türkiye- AB İlişkilerine Dair Tavsiye Kararı,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışışleri

Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2007 Türkiye Raporu,

[http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-ab-iliskilerine-dair-](http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-ab-iliskilerine-dair-tavsiye-karari.pdf)

[tavsiye-karari.pdf](http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2007-turkiye-ab-iliskilerine-dair-tavsiye-karari.pdf) T.C. Dışışleri Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2008 Türkiye Raporu,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2008-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışışleri

Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2009 Türkiye Raporu,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2009-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışışleri

Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2010 Türkiye Raporu,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2010-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışışleri

Bakanlığı, 15.04.2013)

AP 2011 Türkiye Raporu,

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2011-turkiye-raporu.pdf T.C. Dışışleri

Bakanlığı, 15.04.2013)

Avrupa Parlamentosu 2012 Türkiye Raporu,
<http://chp-avrupabirligi.org/2013/05/05/avrupa-parlamentosu-2012-turkiye-raporu-tam-metni-turkce-cevirisi/> Cumhuriyet Halk Partisi, 20.05.2013)

Ermeni İddiaları, Oya Akgönenç,
<http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2133> (20.05.2015)

Ermeni Sorunu İddialar Gerçekler,
<http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/tehcir/index.html> (05.04. 2013)

European Parliament,
<http://www.abgm.adalet.gov.tr/pdf/EPresolution2007TR-EN.pdf> (14.04. 2013).

Güney Kıbrıs'ın AB Dönem Başkanlığı, Oya Akgönenç,
<http://www.gazeteakademi.com/yazar.asp?yazilD=2517>, (20.05.2013)

Hrant Dink,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Hrant_Dink (15.04.2013).

Hrant Dink Davası, <http://www.norzartonk.org/2010/09/14/hrant-dink-davasi-hakkinda-basin-bildirisi/> (15.04. 2013).

Hürriyet Gazetesi,
<http://fotoanaliz.hurriyet.com.tr/galeridetay.aspx?cid=6693&rid=4369&p=16>
(03.04.2013).

Hürriyet Gazetesi,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5805242.asp> (15.04.2013)

Karagül, Soner, «Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.»
<http://www.eraren.org/index.php?Page=Dergilcerik&IcerikNo=144> (10.04.2013).

KKTC Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi. 5 Nisan 2013.
<http://www.eucoordination.org/kktc-ab.html>.

Lütem, Ömer E. «Ermeni Sorunu İddialar Gerçekler.»
<http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale39.html> (10.04.2013 tarihinde erişilmiştir).

ntvmsnbc.,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25131322/#storyContinued> (15.04.2013).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1> (10.04.2013).

Türk Dil Kurumu,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5164090e769446.33668944 (03.04.2013).

United States Holocaust Memorial Museum,
<http://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007043> (05.04.2013).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Şener DOĞRUGÖREN

Doğum Yeri : Ankara

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi:

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Genelkurmay Başkanlığı

İletişim:

E-posta Adresi : dogrugoren@hotmail.com

Tarih :/...../2013